

Національний університет «Львівська політехніка»  
Міністерство освіти і науки України  
Національний університет «Львівська політехніка»  
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова  
праця на правах рукопису

**РУДНИЦЬКИЙ ІВАН ЛЬВОВИЧ**

УДК 343.102; 343. 359.3 (447)

## **ДИСЕРТАЦІЯ**

### **ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ**

081 - Право

08 - Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,  
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

\_\_\_\_\_ І.Л. Рудницький

Науковий керівник – Канцір Володимир Степанович, д. ю. н., професор

Львів – 2019

## АНОТАЦІЯ

*Рудницький І.Л.* Особливості виявлення та розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право (галузь знань – 08 Право). – Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2019.

Дисертація присвячена комплексному науковому і прикладному завданню щодо оптимізації діяльності оперативних та слідчих підрозділів Служби безпеки України з виявлення та розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами.

Актуальність наукового дослідження підтверджується тим, що контрабанда наркотичних засобів вчиняється організованими злочинними групами та злочинними організаціями з метою отримання надприбутків. Україна використовується організованими злочинними групами як держава, що забезпечує транзит великих партій важких синтетичних наркотиків, у першу чергу героїну, кокаїну та інших видів, значна частина яких залишається на ринку збуту нашої держави.

*Перший розділ* «Теоретико-прикладна характеристика контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами» присвячений проблемам розроблення наукової теорії виявлення та розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються ОЗГ, сучасному дослідженню організованого наркобізнесу та наданню криміналістичної характеристики зазначеним злочинам.

Основою дослідження поняття і змісту виявлення та розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами став матеріал, напрацьований вченими радянського періоду, а також сучасними вітчизняними та зарубіжними науковцями.

Доведено, що на сучасному етапі науковці і практики сформували окрему теорію виявлення та розслідування контрабанди наркотичних засобів, що

вчиняються організованими злочинними групами, як системи організаційно-правових і тактичних дій, яка потребує постійного удосконалення на основі сучасного реформування законодавства і правоохоронної системи та соціально-економічного розвитку суспільства.

Підтверджено, що сучасний наркобізнес тісно пов'язаний з діяльністю великої кількості осіб (організованих злочинних груп), що передбачає активну діяльність з наркотичними засобами. Вказана злочинна діяльність представляє собою індустрію, яка створена організованими злочинними групами транснаціонального, етнічного та економічного спрямування, які вчиняють контрабанду наркотичних засобів, що утворює систему для отримання надприбутків.

Розроблено криміналістичну характеристику контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами. Описані на якісно-кількісному рівні відомості про елементи злочину: предмет, об'єкт злочинного посягання, типові й оригінальні способи вчинення та маскування злочинів та сліди вчинення контрабанди наркотичних засобів організованими злочинними групами транснаціонального, етнічного та економічного спрямування. Охарактеризовано основних фігурантів контрабанди наркотичних засобів, до яких відносяться організатори контрабанди наркотичних засобів; перевізники наркотичних засобів (виконавці); особи, що сприяють переміщенню наркотичних засобів при вчиненні контрабанди (пособники); особи, яким адресовані наркотичні засоби.

Зроблено висновок, що в сучасних умовах зазначена злочинна діяльність носить високий латентний характер і її виявлення та розслідування потребує розроблення наукового забезпечення методики діяльності оперативних та слідчих підрозділів.

*Другий розділ* «Організація виявлення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами» присвячено створенню наукової теорії діяльності оперативних підрозділів з виявлення зазначених злочинів та організації міжнародної взаємодії.

Доказано, що пошукова діяльність контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами ґрунтується на узагальненому критичному осмисленні сукупного досвіду, виявленні й оперативній перевірці розгалужених транснаціональних, економічних і етнічних злочинних груп на основі знання щодо їх виникнення та функціонування.

Автором визначено та запропоновано напрями удосконалення виявлення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами, як процес застосування оперативно-розшукових заходів та інших організаційно-технічних засобів із отримання початкової інформації щодо ознак зазначеного злочину (факту вчинення, слідів, предметів, документів, інформації та даних тощо) та її процесуальної оцінки.

З метою удосконалення процесу виявлення транснаціональних, етнічних і економічних організованих злочинних груп, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів запропоновано систему спеціальних засобів до яких відносяться: конфіденційне співробітництво; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; проведення спеціальних тактичних операцій під назвою «Канал», міжнародна контрольована поставка, а також інформаційні пошукові системи (інформаційний або аналітичний пошук); програмно-технічні засоби пошуку в інформаційних системах (комп'ютерна розвідка або моніторинг мереж) тощо.

У дослідженні доведено, що невід'ємною частиною покращення виявлення транснаціональних, етнічних і економічних організованих злочинних груп, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів, являється впровадження нових підходів до вдосконалення взаємодії з міжнародними правоохоронними структурами, як процес невід'ємного інформаційного забезпечення їх діяльності, що суттєво покращує процес виявлення членів організованих злочинних груп та документування діяльності всього ланцюга міжнародного наркобізнесу, і основною формою такої взаємодії являється тактична операція «Міжнародна контрольована поставка».

Визначено, що оперативні підрозділи в процесі взаємодії з правоохоронними структурами іноземних держав (із залученням Інтерполу), отримують оперативно-розшукову та іншу правову інформацію щодо міжнародних злочинних груп; спільно провадять спеціальні операції з перекриття наркотрафіків та заходів з профілактики, виявлення та розслідування вказаних злочинів; виконують доручення з розшуку і затримання членів ОЗГ; здійснюють спільне вивчення причин та інших проблем організованої злочинності, а також обмінюються досвідом роботи поліцейських та інших органів.

Доведено, що напрямом удосконалення форм такої взаємодії являється надання оперативним співробітникам безпосереднього доступу до централізованих банків даних Інтерполу, а також удосконалення шляхом внесення доповнень до міжнародних та національних нормативних актів щодо такої взаємодії.

*Третій розділ* «Особливості розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами» присвячено окремій методиці розслідування, тактиці проведення окремих слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях стосовно контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами.

Вивчення практичної діяльності та наукових джерел надало можливість визначити методику розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами, яка включає: криміналістичну характеристику злочину; обставини, які підлягають встановленню; систему типових слідчих ситуацій; планування і організацію розслідування; тактику окремих слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій; тактику окремих операцій.

На основі наукових досліджень розроблено та визначено дві групи основних обставин, що підлягають установленню при вчиненні контрабанди ОЗГ: обставини, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні контрабанди наркотичних засобів (місце і час учинення злочину, спосіб учинення злочину, обставини, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність, обставини, що

сприяли вчиненню цього злочину, тощо); обставини, які свідчать про організований характер вчинення контрабанди наркотичних засобів, вчиненого організованою злочинною групою (склад групи, керівництво групи, розподіл ролей тощо). На основі наукових досліджень розроблено алгоритм дій для ефективного початкового етапу розслідування зазначених злочинів (згідно визначених слідчих ситуацій) та вирішення вказаних завдань, який полягає у проведенні комплексу слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

Доведено, що ефективною формою організації розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами є створення двох або трьох слідчо-оперативних груп (бригад), до яких необхідно долучати кваліфікованих спеціалістів (економістів, фінансистів, експертів, у тому числі співробітників з інших правоохоронних структур (митниці, прикордонників та ін.)). Автором визначено необхідність проведення під час розслідування спеціальних тактичних операцій («Розподіл функцій», «Стійкість групи», «Злочинна діяльність групи» та ін.).

Вивчення теорії і практики, а також врахування результатів власних досліджень дали змогу сформулювати тактичні особливості окремих слідчих (розшукових) дій (огляд, обшук, допит, освідування, судова експертиза) з розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами.

Підтверджено, що тактика обшуку проводиться (з одночасним проведенням слідчого огляду) при виявленні і вилученні наркотичних засобів, документів про перетин кордону та перевезення товару, здійсненні міжнародних транспортних перевезень та поштових відправлень тощо.

Визначено основні тактичні прийоми, спрямовані на викриття неправди у показаннях підозрюваного (обвинуваченого), серед яких можна виділити такі: використання раптовості; логічна послідовність пред'явлення доказів за ступенем їх переконливості; допущення легенди тощо.

Доведено, що тактика допиту членів організованих злочинних груп ґрунтується на використанні тактичних прийомів з визначення у ланцюзі обвинувачених (підозрюваних) «слабкої ланки», конфліктної ситуації, складання угоди про співпрацю. На наше переконання, тактика допиту членів ОЗГ має здійснюватися за певною програмою з визначення ролі кожного.

Автором розроблено тактичні особливості залучення спеціалістів у проведення слідчих (розшукових) дій та судових експертиз (криміналістичних, економічних, хімічних та ін.).

Доведено, що оперативно-розшукове забезпечення припускає співробітниками оперативних підрозділів застосування тактичних прийомів негласних сил і засобів, які використовуються для: а) ослаблення протиборчої сторони шляхом розробки і здійснення оперативних комбінацій з метою спонукання підозрюваного (обвинуваченого) до надання правдивих свідчень, розкриття механізму способів учинення контрабанди наркотиків, встановлення всіх учасників злочинної групи; б) виявлення слабкої ланки в організації протидії з боку членів групи та їх оточення (збір компрометуючих відомостей щодо співучасників злочинної групи), створення конфліктних ситуацій між членами злочинної групи з метою отримання показів.

Враховуючи вищенаведене, у роботі удосконалено положення про основні спеціальні засоби оперативних підрозділів стосовно злочинів з виявлення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами транснаціонального, етнічного та економічного спрямування, в процесі організації та проведення спеціальних операцій; застосування методів оперативно-розшукової діяльності; використання оперативно-технічних засобів та ін.

Розроблено пропозиції щодо удосконалення методики розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами та особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Удосконалено положення щодо оперативно-розшукового забезпечення розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються

транснаціональними, етнічними та економічними організованими злочинними групами, як окрему форму ОРД, яка складається з комплексу оперативно-розшукових, оперативно-технічних та негласних слідчих (розшукових) дій з метою встановлення всіх учасників групи, виявлення доказів, подолання протидії слідству та організації захисту учасників кримінального провадження.

*Ключові слова:* організована злочинна група, контрабанда, наркотичні засоби, способи вчинення та приховування, організація виявлення, методика розслідування, слідчі (розшукові) дії, тактичні прийоми, протидія розслідуванню.

## ANNOTATION

*Rudnytskyi I.L.* Features of exposure and investigation of contraband goods of narcotic facilities that is accomplished by the organized criminal groups. - Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law (Doctor of Philosophy) in specialty 081 – Law. National University «Lviv Polytechnic», Lviv, 2019.

Dissertation is sanctified to complex scientific and applied task in relation to optimization of activity of operative and inquisitional subdivisions of security of Ukraine Service from an exposure and investigation of exposure and investigation of contraband goods of narcotic facilities that is accomplished by the organized criminal groups.

Actuality of scientific research is confirmed by that contraband goods of narcotic facilities accomplished by the organized criminal groups and criminal organizations with the aim of receipt of superprofits. Ukraine is used by the organized criminal groups as the state that provides transit of large parties of heavy synthetic drugs, in the first turn heroin, cocaine and other from the countries-producers of Latin America, Near and Central Asia east to the countries of Western Europe, considerable part of that remains on our territory, as a market of sale. Research of court investigation practice asserts that from them anymore 30 % is perfect the organized criminal groups, in a court reaches only 25 % the investigated criminal realizations, and tenth part of defendants gets



punishment only.

*In the first division* the «Theory of charity description of contraband goods of narcotic facilities, that is accomplished by the organized criminal groups» it was sanctified to the problems of development of scientific theory of exposure and investigation of contraband goods of narcotic facilities that is accomplished OCG, modern research of the organized drug dealing and grant of criminalistics description to the marked crimes.

By basis of research of concept and maintenance of exposure and investigation of contraband goods of narcotic facilities, that is accomplished the material, turned out by the scientists of soviet period, and also modern home and foreign scientists, became by the organized criminal groups.

It is well-proven that on the modern stage scientists and practices formed the separate theory of exposure and investigation of contraband goods of narcotic facilities that is accomplished by the organized criminal groups, as a system of organization right and tactical actions, that requires a permanent improvement on the basis of modern reformation of legislation and law-enforcement system and socio-economic development of society.

It is confirmed, that modern drug dealing closely related to activity of plenty of persons (organized criminal groups), that foresees active activity with narcotic facilities. The indicated criminal activity is industry that is created by the organized criminal groups of transnational, ethnic and economic aspiration, that accomplish contraband goods of narcotic facilities, that forms system for the receipt of superprofits.

Criminalistics description of contraband goods of narcotic facilities that is accomplished by the organized criminal groups is worked out. Information described at quality-quantitative level about the elements of crime: object, object of criminal trespass, typical and original methods of feasance and disguise of crimes and tracks of feasance of contraband goods of narcotic facilities by the organized criminal groups of transnational, ethnic and economic aspiration. The basic person involved of contraband goods of narcotic facilities is described to that belong; organizers of contraband goods of narcotic facilities; ferrymen of narcotic facilities (performers); persons that assist

moving of narcotic facilities at the feausance of contraband goods (accomplices); persons that narcotic facilities are addressed to.

Drawn conclusion that in modern terms marked criminal activity carries high latent character and their exposure and investigation requires development of the scientific providing of methodology of activity of operative and inquisitional subdivisions.

*In the second division* «Organization of exposure of contraband goods of narcotic facilities that is accomplished by the organized criminal groups» it was sanctified to creation of scientific theory of activity of operative subdivisions from the exposure of the marked crimes and organization of international co-operation.

Proved, that searching activity of contraband goods of narcotic facilities that is accomplished by the organized criminal groups founded on generalized intelligent critical the combined experience exposure and operative verification of the ramified transnational, economic and ethnic criminal groups on the basis of knowledge of their origin and functioning.

By an author certainly and directions of improvement are offered in relation to the exposure of contraband goods of narcotic facilities that is accomplished by the organized criminal groups, as a process of application of operational search measures and other organizationally-technical facilities from the receipt of initial information on the signs of the marked crime (to the fact of feausance, tracks, objects, documents, information and data and others like that) and her judicial estimation.

With the aim of improvement of process of exposure of the transnational, ethnic and economic organized criminal groups that accomplish contraband goods of narcotic facilities the system of the special facilities is offered to that belong: confidential collaboration; the special job processing is from opening of criminal activity of the organized group or criminal organization; realization of the special tactical operations is under the name «Channel», international controlled delivery, and also IRSS (informative or analytical search); software engineering query facilities in the informative systems (computer secret service or monitoring of networks) and others like that.

It is well-proven in research, that inalienable part of improvement of exposure of the transnational, ethnic and economic organized criminal groups that accomplish contraband goods of narcotic facilities is introduction of the new going near perfection of co-operating with international law-enforcement structures, as a process of the inalienable informative providing of their activity that improves the process of exposure of members of the organized criminal groups and documenting of all chain of the international drug dealing substantially, and the basic form of such co-operation is a tactical operation of «International the controlled delivery».

Certainly, that in the process of co-operation operative subdivisions in the process of collaboration with the law-enforcement structures of the foreign states (with bringing in of Interpol), get operational search and other legal information on international criminal groups; jointly carry out the special operations from ceiling of narcotraffics and measures on a prophylaxis, exposure and investigation of the indicated crimes; execute a commission from a search and detention of members of OCG; common study of reasons and other problems of the organized crime, and also exchange of work of policemen and other organs experience.

It is well-proven that direction of improvement of forms of such co-operation is a grant to the operative employees of direct access to the centralized banks of data of Interpol, and also improvement by bringing of adding to the international and national normative acts in relation to such co-operation.

In a division third of «Feature of investigation of contraband goods of narcotic facilities, that is accomplished by the organized criminal groups» it was devoted separate methodology of investigation, tactics of realization of separate inquisitional (search) actions in criminal realizations of contraband goods of narcotic facilities that is accomplished by the organized criminal groups.

The study of practical activity and scientific sources gave possibility to define methodology of investigation of contraband goods of narcotic facilities, that is accomplished by the organized criminal groups that includes criminalistics description of crime; circumstances that is subject to establishment; system of typical inquisitional

situations; planning and organization of investigation; tactics of separate inquisitional (search) actions and secret inquisitional (search) actions; tactics of separate operations.

On the basis of scientific researches, two groups of basic circumstances that is subject to establishment at the feaseance of contraband goods of O3Γ are worked out and certain: circumstances that is subject to finding out at investigation of contraband goods of narcotic facilities (place and time of doing of crime, method of crime, circumstance, that soften or burden responsibility, circumstances that promoted committing of this crime, and others like that); circumstances that testify to the organized character of feaseance of contraband goods of narcotic facilities, perfect organized by a criminal group (composition of group, guidance of group, distribution of roles and others like that). On the basis of scientific researches, the algorithm of actions is worked out for the effective initial stage of investigation of the marked crimes (in obedience to certain inquisitional situations) and decision of the indicated tasks that consists in realization of complex of inquisitional (search) actions and secret inquisitional (search) actions.

It is well-proven that by the effective form of organization of investigation of contraband goods of narcotic facilities, that is accomplished by the organized criminal groups there is creation two-three inquisitional-operative groups (brigades) to that must be attached skilled specialists (economists, financiers, experts, including employees from other law-enforcement structures (customs, border guards and other)). The necessity of realization is certain an author, during investigation of the special tactical operations («Distribution of functions», «Firmness of group», «Criminal activity of group» and other).

Study of theory and practices, and also the results of own researches gave an opportunity to form the tactical features of separate inquisitional (search) actions (review, search, interrogation, exploration, judicial examination) from investigation of contraband goods of narcotic facilities that is accomplished by the organized criminal groups.

It is confirmed, that tactics of search are conducted (with simultaneous realization of inquisitional review) at an exposure and exception of narcotic facilities, documents

about crossing of border and transportation of commodity, feasible international transport transportations and postal mails and others like that.

Basic tactical receptions are certain, sent to the exposure of lie in testimonies suspected (defendant), it is possible to distinguish such: the use of suddenness; a logical sequence of showing proof is after the degree of their persuasiveness; assumption of legend and others like that.

It is well-proven that the tactics of interrogation of members of the organized criminal groups, founded on the use of tactical receptions from determination in the chain of defendants (suspected) of «weak link», conflict situation, stowage of agreement about collaboration. On our persuasion of tactician of interrogation of members of OCG must come true on the certain program from determination of role each.

An author is work out the tactical features of bringing in of specialists in realization of inquisitional (search) actions and realization of judicial examinations: criminalistics, economic, chemical and other

It is well-proven that the operational search providing assumes the employees of operative subdivisions of application of tactical receptions of secret forces and facilities that is used for : a) weakening of opposing side by development and realization of operative combinations with the aim of motive suspected (defendant) to the summer residence of truthful testimonies, to expose the mechanism of methods of doing of contraband goods of drugs, establishment of all participants of criminal group; a b) exposure of weak link is in organization of counteraction from the side of members of group and their surroundings (compromising gaining information is in relation to accomplices of criminal group). Creation of conflict situations is between the members of criminal group with the aim of receipt of shows.

Taking into account the above-mentioned, position is in-process improved about the fixed special assets of operative subdivisions, from the exposure of contraband goods of narcotic facilities, that is accomplished by the organized criminal groups of transnational, ethnic and economic aspiration, in a process: organizations and realizations of the special operations; application of methods of operational search activity; use of operative-technical facilities and other

Suggestions are worked out in relation to the improvement of methodology of investigation of contraband goods of narcotic facilities, that is accomplished by the organized criminal groups and features of tactics of realization of separate inquisitional (search) actions. Position is improved in relation to the operational search providing of investigation of contraband goods of narcotic facilities that is accomplished by the transnational, ethnic and economic organized criminal groups, as a separate form of HORDES, that consists of complex of operational search, operative-technical and secret inquisitional (search) actions with the aim of establishment of all participants of group, exposure of proofs, overcoming of counteraction to investigation and organization of defence of participants of criminal realization.

*Key words:* a criminal group, contraband goods, narcotic facilities, methods of feausance and concealment, organization of exposure, methodology of investigation, inquisitional (to the search) actions, tactical receptions, counteraction to investigation.

## **СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**

### **1. Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації**

#### **1.1. Праці у наукових фахових виданнях:**

1. Рудницький І.Л. Особливості оперативно-розшукового забезпечення розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. №1. С.248-251.

2. Рудницький І. Л. Удосконалення правових основ виявлення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2016. № 850. С. 541–547.

3. Рудницький І. Л. Криміналістична характеристика способів контрабанди наркотичних засобів, що їх вчиняють організовані злочинні групи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2017. № 861. С. 514–521.

4. Rudnytskyi I. Peculiarities of conducting investigation (searching actions)

of narcotic drugs smuggling by organized criminal groups. *European Science*. 2019. №1. С.72-78.

## **2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:**

1. Рудницький І. Л. Характеристика контрабанди наркотичних засобів. Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави. Збірник тез V Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 30 жовтня 2016 р). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. С.145-147.

2. Рудницький І. Л. Особливості вчинення контрабанди наркотичних засобів організованими злочинними групами. Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин. Міжнародна науково-практична конференція (м. Харків, 7-8 жовтня 2016 р.). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2016. С. 93-96.

3. Рудницький І. Л. Визначення особливостей наркобізнесу, що вчиняється організованими злочинними групами. Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах реформування кримінального законодавства. Збірник матеріалів конференції (присвячена 200-річчю Національного університету «Львівська політехніка» та 5-річчя Інституту права та психології) (м. Львів, 28 жовтня 2016 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. С.89-93.

4. Рудницький І. Л. Визначення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняється організованими злочинними групами транснаціонального спрямування. Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції. Збірник матеріалів міжнародної конференції (Львів, 28 лютого 2017 р.). Львів: Вид-во ТзОВ «Ліга-Прес», 2017. С. 515-518.

5. Рудницький І. Л. Визначення основних обставин, що підлягають встановленню при розслідуванні контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами: методичні основи. Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави. Збірник

тез VI всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 30 травня 2017 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. С.171-172.

6. Рудницький І. Л. Правові основи міжнародного співробітництва у виявленні контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами. Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції. Матеріали всеукраїнської конференції (Львів, 27 березня 2018 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. С.486- 490.

7. Рудницький І. Л. Особливості взаємодії під час розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами. Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 29 березня 2019 р.). Львів: СПОЛОМ, 2019. С. 348-350.



## ЗМІСТ

<b>ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ .....</b>	<b>19</b>
<b>ВСТУП .....</b>	<b>20</b>
<b>РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ.....</b>	<b>28</b>
1.1 Стан наукового розроблення проблеми виявлення і розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами.....	28
1.2 Загальна характеристика організованих злочинних груп, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів у сфері сучасних тенденцій наркобізнесу.....	36
1.3 Криміналістична характеристика контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами.....	62
1.4 Характеристика осіб, які вчиняють контрабанду наркотичних засобів у складі організованої злочинної групи.....	83
Висновки до першого розділу .....	98
<b>РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ВИЯВЛЕННЯ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ.....</b>	<b>101</b>
2.1 Особливості використання спеціальних засобів виявлення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами.....	101
2.2 Організація міжнародної взаємодії у виявленні організованих злочинних груп, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів.....	118
Висновки до другого розділу .....	136
<b>РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ.....</b>	<b>139</b>
3.1 Особливості методики розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами.....	139

3.2 Особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами.....	159
3.3 Особливості оперативно-розшукового забезпечення розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами.....	178
Висновки до третього розділу .....	193
<b>ВИСНОВКИ .....</b>	<b>195</b>
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ .....</b>	<b>199</b>
<b>ДОДАТКИ .....</b>	<b>231</b>

## ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДФСУ	– Державна фіскальна служба України
ЕКЦ	– Експертно-криміналістичний центр
ІПК	– Інформаційний портрет контрабандиста
КЕМРВ	– Криміналістична експертиза матеріалів, речовин і виробів
ККУ	– Кримінальний кодекс України
КПКУ	– Кримінальний процесуальний кодекс України
КНЗ	– Контрабанда наркотичних засобів
МАПП	– Міжнародний автомобільний пункт пропуску
МВС	– Міністерство внутрішніх справ
МКУ	– Митний кодекс України
НДЕКЦ	– Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
НДІСЕ	– Науково-дослідний інститут судових експертиз
ОЗГ	– Організована злочинна група
ЗО	– Злочинна організація
ОРД	– Оперативно-розшукова діяльність
ОРС	– Оперативно-розшукова справа
ОРЗ	– Оперативно-розшукові заходи
СБУ	– Служба безпеки України
СНД	– Співдружність незалежних держав

## ВСТУП

**Обґрунтування вибору теми дослідження.** Контрабанда наркотичних засобів вчиняється організованими злочинними групами у вигляді промислу (наркобізнесу). Україна використовується як держава, що забезпечує транзит великих партій важких синтетичних наркотиків, у першу чергу героїну, кокаїну та ін. з країн-виробників Латинської Америки, Близького Сходу та Центральної Азії до країн Західної Європи, значна частина яких залишається на нашій території як ринок збуту.

Статистичні дані зазначають, що в структурі злочинів у сфері обігу наркотичних засобів контрабанда (ст. 305 КК України) виглядає наступним чином: в 2013 р. – 305 злочинів; в 2014 р. – 150; в 2015 р. – 199; в 2016 р. – 252; в 2017 р. – 251.\* Дослідження судово-слідчої практики стверджує, що з них більше 30 % вчинені організованими злочинними групами, до суду доходить тільки 25 % розслідуваних кримінальних проваджень, а викогує покарання лише десята частина обвинувачених.

Теоретичну основу дисертації склали фундаментальні роботи, які розробили такі вчені: Б.І. Бараненко, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, Г.М. Бірюков, В.М. Биков, В.В. Босенко, М.Г. Богуславський, В.І. Василичук, В.І. Галаган, А.І. Гайдар, А.А. Галючек, І.А. Грабазій П.І. Грішаєв, В.Г. Лукашевич, Л.Ф. Гула, О.І. Гуров, Н.Й. Гутурова, О.М. Джужа, А.І. Долгова, О.Ф. Долженков, Г.О. Дульський, В.В. Єфімов, В.Ю. Журавльов, Б.В. Жуков, О.М. Ємець, А.В. Іщенко, В.С. Канцір, Н.С. Карпов, В. Картавцев, В.Т. Контеміров, В.М. Корнієнко, Г.А. Крігер, В.П. Кушпіт, І.Я. Кулик, Я.С. Ленюк, В.І. Литвиненко, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, Є.І. Макаренко, І.В. Максимченко, М.І. Мельник, Є.М. Моїсєєв, А.В. Мовчан, А.А. Музика, Д.Й. Никифорчук, В.С. Овчінський, О.В. Одерій, В.Л. Ортинський, В.Д. Пахомова, В.В. Плукар, І.В. Потайчук, С.О. Роганов, Б.В. Романюк, С.Д. Савченко, А.П. Сакаль, Д.Б. Санакоєв, І.В. Сервецький,

---

<sup>1</sup> Єдиний звіт ГПУ України щодо діяльності підрозділів СБУ за 20013–2017 рр. К. : ГПУ. 250 с..

Г.П. Серета, І.І. Сидорук, І.С. Стіхарна, М.П. Стрельбицький, І.В. Тарасюк, Т.А. Третякова, С.С. Чернявський, В.М. Шевчук, В.Ю. Шепітько, Б.В. Щур та ін.

Більшість наукових досліджень мають вузьконаправлений характер, або торкаються лише окремих аспектів діяльності правоохоронних органів у протидії контрабанди наркотиків. При цьому реформи кримінального процесуального законодавства (2012 р.) внесли суттєві зміни в інше законодавство, що кардинально змінило правові та організаційні основи діяльності оперативних підрозділів та органів досудового слідства щодо виявлення та розслідування контрабанди наркотичних засобів, які потребують подальшого удосконалення.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.** Дисертацію підготовлено та виконано відповідно до вимог Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, схваленої КМУ від 28 серпня 2013 р. № 735-р.; Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, затвердженої Указом Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1000/2011. Тема дослідження відповідає тематиці рекомендованої Академією правових наук України «Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2018 року». Дослідження виконано згідно з планом науково-дослідних робіт кафедри кримінального права і процесу Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка». Тема дисертації затверджена Вченою радою НУ «Львівська політехніка» 24.10.2016 протокол №4).

**Мета і завдання дослідження.** *Мета* роботи полягає в розробленні теоретичних засад та практичних рекомендацій з виявлення та розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами.

Для реалізації зазначеної мети окреслено такі *завдання*:

– висвітлити наукове дослідження з розроблення проблеми виявлення і розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами;

- охарактеризувати поняття та види організованих злочинних груп, які вчиняють контрабанду наркотичних засобів;
- виділити основні елементи криміналістичної характеристики контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами;
- охарактеризувати рольові функції учасників організованих злочинних груп, які вчиняють контрабанду наркотичних засобів;
- з'ясувати засоби виявлення учасників організованих злочинних груп, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів;
- виокремити форми міжнародної взаємодії у виявленні організованих злочинних груп, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів;
- окреслити особливості методики розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами;
- висвітлити тактику проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами;
- розкрити зміст оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами.

*Об'єкт дослідження* – суспільні відносини, які виникають у діяльності правоохоронних органів України при розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами.

*Предмет дослідження* – особливості виявлення та розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами.

**Методи дослідження.** Методологічною основою дисертації є *діалектико-матеріалістичний* метод, що сприяв розумінню об'єкта дослідження в контексті поєднання потреб науки і практики, методи *формальної логіки* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування), що дало змогу детальніше усвідомити зміст розглядуваних питань (у всіх розділах дисертації). У

дослідженні використовувалися *спеціально-правові методи: порівняльно-правовий* – під час аналізу норм матеріального і процесуального права, наукових категорій, визначень та підходів (підрозділи 1.2–1.4, 2.1–2.2, 3.1–3.2); *історико-правовий* – надав можливість розкрити зміст ключових понять дисертації («транснаціональне організоване злочинне угруповання», «криміналістична характеристика», «міжнародне співробітництво» та ін.), а також проаналізувати розвиток наукових поглядів стосовно окремих проблемних питань (підрозділи 1.1–1.4, 2.1, 3.1–3.2); *догматичний* – при тлумаченні правових та криміналістичних категорій (у всіх розділах дисертації); *системного аналізу* – для комплексного узагальнення ознак організованих злочинних груп та діяльності з виявлення та розслідування їх проявів у сфері контрабанди наркотичних засобів (підрозділи 1.2–1.4, 2.1–2.2, 3.1–3.3); *системно-структурний* – дав змогу визначити завдання оперативних підрозділів і органів досудового розслідування України, інших правоохоронних органів у виявленні і розслідуванні вказаної категорії злочинів (підрозділи 2.1–2.2, 3.1–3.3); *статистичний* – при ілюстрації теоретичних висновків даними державної і відомчої статистики, для узагальнення результатів вивчення емпіричних джерел (у всіх розділах дисертації); *соціологічний* – для підтвердження наукових висновків даними анкетування працівників оперативних підрозділів і органів досудового розслідування (у всіх розділах дисертації).

*Емпіричну базу дослідження* становлять статистичні й аналітичні дані ГПУ, СБУ, Інтерполу за 2013–2017 рр.; узагальнені дані анкетування працівників СБУ у різних регіонах України (двісті п'ятдесят осіб), а також кримінальні провадження за злочинами ст. 306 КК України; наукові та довідкові видання, законодавча й відомча нормативна база з питань регулювання виявлення та розслідування зазначених злочинів. Використано 18-річний практичний досвід роботи дисертанта в підрозділах СБУ.

**Наукова новизна отриманих результатів.** У дисертації сформульовано низку нових положень і висновків, які мають вагоме значення для теорії кримінального процесу й юридичної практики. До найбільш суттєвих з них належать такі:

*вперше:*

– визначені основні ознаки транснаціональних, етнічних і економічних організованих злочинних груп, які вчиняють контрабанду наркотичних засобів: їхню структуру; тенденції виникнення; території кордонів їх злочинної діяльності та ін.;

– обґрунтовано, що способи вчинення транснаціональними, етнічними і економічними організованими злочинними групами контрабанди наркотичних засобів пов'язаний з наступними умовами: переміщенням через пункти пропуску в умовах великого потоку транспортних засобів і громадян; територія України являється новим ринком збуту важких синтетичних наркотиків та транзитною територією переправлення їх до країн ЄС тощо;

– надано пропозицію щодо ведення «літерних» справ на свідків, які побажали залишитися невідомими у кримінальних провадженнях, пов'язаних із діяльністю організованих злочинних груп у сфері наркобізнесу;

– напрацьовано низку пропозицій щодо змін і доповнень до чинних нормативно-правових актів, спрямованих на підвищення ефективності процесу виявлення і розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами;

*удосконалено:*

– елементи криміналістичної характеристики контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються транснаціональними, етнічними і економічними організованими злочинними групами: рівень, структуру, динаміку, види наркотрафіків, предмет злочинного посягання; спосіб підготовки, вчинення та приховання злочинів; слідова картина злочинів тощо;

– вчення про рольові функції учасників транснаціональних, етнічних і економічних організованих злочинних груп, які вчиняють контрабанду наркотичних засобів: організатора (лідера), перевізника, пособника (стать, вік, соціальне положення, освіта тощо);

– наукові положення щодо засобів виявлення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються транснаціональними, етнічними і економічними



організованими злочинними групами, до яких відносяться: конфіденційне співробітництво; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої злочинної групи чи злочинної організації; проведення контрольованого постачання тощо;

– *дістали подальший розвиток:*

– форми міжнародної взаємодії з виявлення транснаціональних, етнічних і економічних організованих злочинних груп, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів: обмін інформацією про злочинні групи; проведення спеціальних операцій з контрольованих постачань наркотиків; безпосередній доступ до баз даних Інтерполу; створення каталогу взірців сучасних наркотичних засобів тощо;

– методика розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються транснаціональними, етнічними і економічними організованими злочинними групами формується на основі криміналістичної характеристики зазначених груп та способів вчинення злочину та ін.;

– положення про удосконалення тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються транснаціональними, етнічними і економічними організованими злочинними групами, а саме: огляду, обшуку, допиту перевізника, організатора та інших членів групи тощо;

– положення про оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються транснаціональними, етнічними і економічними організованими злочинними групами з використання оперативно-розшукових заходів (негласних слідчих (розшукових) дій) у виявленні доказів, подолання протидії розслідуванню та захисту учасників кримінального провадження.

**Практичне значення одержаних результатів** полягає в тому, що викладені в роботі висновки та пропозиції є основою для подальшого розроблення методики виявлення та розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами, удосконалення її

положень, а також втілення сформульованих рекомендацій у практичну діяльність оперативних підрозділів та органів досудового розслідування, прокуратури та суду. Виходячи із цього, наведені в дисертації положення можуть бути використані у:

- *науково-дослідній роботі* – як підґрунтя для подальших досліджень оперативно-розшукових, процесуальних і криміналістичних аспектів виявлення та розслідування контрабанди наркотичних засобів;

- *законотворчій діяльності* – як основа для розробки та внесення змін і доповнень до чинного законодавства України з питань протидії злочинності в цілому та у сфері обігу наркотичних засобів зокрема;

- *практичній діяльності правоохоронних органів* – як рекомендації, спрямовані на оптимізацію оперативної і слідчої діяльності в боротьбі з контрабандою наркотичних засобів.

- *навчальному процесі* – під час викладання курсів «Оперативно-розшукова діяльність», «Криміналістика», «Кримінальний процес», спеціальних курсів з організації розслідування окремих видів злочинів у вищих юридичних навчальних закладах (на юридичних факультетах), у системі підвищення кваліфікації працівників оперативних підрозділів, органів досудового розслідування, а також для підготовки відповідних навчально-методичних матеріалів: підручників, посібників, курсів лекцій, практикумів.

**Апробація результатів дослідження.** Основні теоретичні положення дисертації неодноразово доповідались та обговорювались на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях: «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (Львів, 30 жовтня 2016 р.); «Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин» (Харків, 7-8 жовтня 2016 р.); «Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини в умовах реформування кримінального законодавства» (Львів, 28 жовтня 2016 р.); «Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції» (Львів, 28 лютого 2017 р.); «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової

держави» (Львів, 30 травня 2017 р.); Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції. Всеукраїнська науково-практична конференція (Львів, 27 березня 2018 р.); «Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції» (Львів, 29 березня 2019 р.).

**Структура дисертації.** Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 250 сторінок, з яких 164 – основний текст, 33 сторінки – список використаних джерел (288 найменування), 4 додатки на 20 сторінках.

# РОЗДІЛ 1

## ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ

### 1.1 Стан наукового розроблення проблеми виявлення і розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами

В умовах швидкої зміни засобів і способів учинення злочинних посягань, пов'язаних із наркотичними засобами, збільшення масштабів контрабандного перевезення наркотиків, активізації злочинної діяльності організованих злочинних груп у зазначеній сфері, проблема вимагає адекватного науково-методичного забезпечення щодо їх припинення.

Вказані види злочинної діяльності перебувають у тісному взаємозв'язку двох процесів – виявлення та розслідування, який пов'язаний із дослідженням кількох взаємопов'язаних аспектів злочинної діяльності – діяльності злочинних груп, які мають ознаки організованості та контрабанди наркотичних засобів. У поєднанні зазначені аспекти мають підвищений ступінь суспільної небезпеки, що слід вивчати та обов'язково враховувати при виявленні та розслідуванні (з'ясуванню змісту якого ми приділимо увагу далі у дисертації).

Виходячи із проведених сьогодні теоретичних та практичних досліджень, існує потреба звернутися до розгляду особливостей виявлення і розслідування даних злочинів, роз'яснення норм нового КПК України, формування науково-обґрунтованих криміналістичних рекомендацій, що будуть сприяти забезпеченню швидкого виявлення, повного та неупередженого розслідування зазначених злочинів, у тому числі й за умови застосування нових форм співробітництва оперативних працівників і слідчого.

Особливість правопорушень, що здійснені в складі організованої злочинної групи, полягає не тільки в їх кваліфікації вчинених злочинів, але і в розробленні самої методики виявлення та розслідування таких дій.

Така методика має два основних напрями діяльності правоохоронних органів до якої відносяться:

– попереднє вивчення злочинної діяльності такої групи, отримання і перевірка оперативно-розшукової інформації та підтвердження, що така група вчиняє контрабанду наркотичних засобів з розподіленням ролей їх учасників та їх документування;

– вироблення тактики проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій для ефективного розслідування таких злочинів.

Зазначені напрями являються однією спільною діяльністю, яка скеровується на досягнення єдиної мети щодо протидії контрабанді наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами. Перший напрямок щодо виявлення злочинних груп полягає у застосуванні оперативно-розшукових заходів з метою документального підтвердження, що така група вчиняє контрабанду. У майбутньому шляхом об'єднання сил і засобів оперативних підрозділів та органів досудового розслідування здійснюється процес доведення причетності членів організованих груп до вчинення контрабанди наркотичних засобів.

Під час розслідування зазначених злочинів ставиться завдання не тільки довести справу до суду, але й застосувати заходи щодо припинення існування такої групи в подальшому, що унеможливить здійснення її членами, які не будуть притягнені до кримінальної відповідальності, відповідних злочинів.

Ця проблема була і є об'єктом постійної уваги з боку багатьох юристів-практиків, учених з кримінального права і процесу, кримінології, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності та інших суміжних наук. У колишньому СРСР теоретичні основи дослідження організованих форм злочинності розробляли вчені: Г.А. Аванесов, В.А. Алексєєв, С.Б. Алімов, Б.І. Бараненко, О.Н. Басалаєв, І.І. Басецький, М.І. Бажанов, О.В. Белокуров, Р.С. Белкін, В.М. Биков, Б.М. Блінов, Ю.Д. Блувштейн, Л.Д. Таухман, О.І. Гуров, А.І. Долгова,

В.М. Єсіпов, В.Е. Емінов, Ю.Г. Козлов, І.Ф. Крилов, В.С. Овчинський, С.С. Овчинський, В.Г. Самойлов, Н.П. Яблоков та ін.

А.І. Долгова вважала, що організована злочинна діяльність (1996) у матеріалах «Организованная преступность, ее развитие и борьба с ней» – це єдина система вчинення злочинів, які організуються спеціальними структурними групами [77, с. 14].

Щодо організованих злочинних груп як об'єкта оперативно-розшукового втручання, то Б.І. Бараненко зазначає, що це системно-комплексний підхід, який дозволяє розглядати організовані злочинні групи як соціальні групи, тобто порівняно стійкі сукупності людей, які мають спільні інтереси, цінності та норми поведінки [156, с. 684].

За визначенням окремих дослідників, саме ті групи в сукупності зі злочинною діяльністю, яку вони здійснюють, і визначають матеріальний зміст явища більш високого небезпечного соціального рівня, тобто організованої злочинності, і одночасно виконують роль безпосередніх об'єктів оперативно-слідчого втручання у боротьбі з цією злочинністю [159, с. 310].

За дослідженням А.П. Герасименка та Ю.В. Дамова доведено, що велика небезпека вчиненого злочину групою осіб полягає, перш за все, у сутності її діяння, до яких відносяться: на що направленні злочинні дії, спосіб виконання злочинного наміру, заходи, застосовані злочинцями щодо їх невиявлення тощо. Надалі вчені визначають, що небезпека вчинення злочинів групою осіб також полягає в тому що для вчинення злочинів залучається велика кількість членів, яка передбачає удосконалення їх керівництва, організації та розподілення ролей для кожного, а також визначення заходів контролю. Також лідери злочинних груп вивчають та використовують сприятливі умови для вчинення злочинів з метою недопущення їх виявлення оперативними підрозділами правоохоронних органів. [57, с. 38].

Співробітникам оперативних підрозділів необхідно враховувати зазначені ознаки з метою встановити, що така група є організованою, з іншої сторони

мають бути підстави вважати, що така група вчиняє злочини з незаконного обігу наркотичних засобів [159, с. 314].

Дослідження проблем виявлення оперативними підрозділами злочинів у сфері обігу наркотичних засобів (у тому числі контрабанди) у радянську добу здійснювали такі науковці, як Р.С. Белкін, І.І. Великошин, П.В. Гончаров, Б.Є. Закіров, Г.Т. Кабанов, О.П. Калінін, С.И. Кравець, В.І. Корячкін, В.А. Лукашов, Д.Н. Назарбаєв, Л.П. Николаєв, Б.П. Орлов, В.К. Панкин, М.Л. Пулатов, А.Н. Сергіїв, В.Н. Смітєнко, В.І. Тіхоненко, Ю.С. Хоменкер, Б.Я. Штейнбрик, Ю.К. Щербаков та ін.

За редакцією доктора юридичних наук, професора Р.С. Белкіна в 1969 році Всесоюзним науково-дослідним інститутом МВС СРСР було видано посібник «Борьба с хищением, незаконным изготовлением, распространением и изготовлением наркотических веществ» у якому визначені оперативно-розшукові заходи з виявлення та розкриття незаконного обігу наркотичних засобів [36, с. 99].

В 1982 р. видається підручник «Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел. Учебник (Особенная часть). Организация и тактика предотвращения и раскрытия преступлений аппаратами уголовного розыска» / Под редакцией доктора юридических наук профессора В.А. Лукашова, у якому розглядаються питання щодо ефективності боротьби зі злочинами у сфері обігу наркотиків, яка багато в чому визначається умінням оперативних працівників правоохоронних органів встановлювати ті джерела, звідки наркотики поступають до споживача [175, с. 141].

В 1987 р. Управління учбовими закладами і науково-дослідними установами МВС СРСР видало підручник «Предупреждение и раскрытие преступлений уголовным розыском» за редакцією П.В. Гончарова і В.І. Тіхоненко. В Розділі XII «Предупреждение и раскрытие незаконного изготовления, приобретения, хранения, перевозки и сбыта наркотических веществ» розкривається методика боротьби зі злочинами, пов'язаними з наркотичними речовинами [196, с. 145-161].

В 1988 р. О.П. Калінін, С.И. Кравець та В.І. Корячкін видали науковий посібник «Предупреждение и раскрытие аппаратами БХСС преступлений связанных с наркоманией». Вчені розглядають питання організації оперативно-розшукової діяльності щодо запобігання та розкриття злочинів, пов'язаних з наркоманією у сфері економіки [197, с. 15].

В 1990 році МВС СРСР було видано збірник наукових праць «Совершенствование оперативно-розыскной деятельности по борьбе с распространением наркомании», у якому розглядаються питання удосконалення оперативно-розшукової діяльності. Автори досліджують питання пов'язані з використанням сил, засобів та методів ОРД у виявленні, профілактиці та розкритті незаконного обігу наркотиків [238, с. 4].

Дисертаційні дослідження в період незалежності України щодо виявлення злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами, залежно від виду їх протиправної діяльності здійснили: М.М. Андреев [7], С.Г. Бевзенко [19], Г.М. Бірюков [26], М.Г. Богуславський [11], А.І. Гайдар [54], І.А. Грабазій [61], Л.Ф. Гула [67], О.Ф. Долженков [81], О.О. Дульський [83], В.Ю. Журавльов [91], Б.В. Жуков [93], В.М. Ковбаса [110], В.П. Кушпіт [136], І.Я. Кулик [134], Я.С. Ленюк [137], Д.Й. Никифорчук [168], В.В. Плукар [187], І.В. Потайчук [195], Д.Б. Санакоєв [226], М.О. Серегатий [230], І.І. Сидорук [232], І.С. Стіхарна [240], О.О. Толкаченко [253], О.Г. Цветков [276], В.М. Цимбалюк [278].

У дисертаційних дослідженнях М.М. Андреева, А.І. Гайдара, В.В. Єфімова, Б.В. Жукова, Я.С. Ленюка, В.В. Плукара, Д.Б. Санакоєва та М.О. Серегатого розглядаються питання протидії організованим групам, що вчиняють злочини загально-кримінальної спрямованості (обіг наркотиків, розбої, торгівля людьми, незаконний збут вогнепальної зброї).

Дисертаційні дослідження С.Г. Бевзенка, О.Ф. Долженкова, В.П. Кушпіта, І.І. Сидорука спрямовані на боротьбу з організованими групами, які вчиняють злочини у сфері економіки.

Наукові дослідження Г.М. Бірюкова, М.Г. Богуславського, В.В. Босенка, А.І. Гайдара, Л.Ф. Гули, І.Я. Кулика, І.В. Потайчука та інших зазначених вище



дослідників спрямовані на висвітлення окремих аспектів тактики виявлення та розслідування окремих злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами.

В період незалежності України захищені кандидатські дисертації щодо використання сил, засобів і заходів оперативними підрозділами у виявленні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів такими вченими, як О.Б. Берницький, О.О. Михайлецький, Є.В. Лизогубенко, В.В. Недільський, Д.Й. Никифорчук, Д.О. Ноздрін, С.Д. Резников, О.М. Стільців, Р.В. Тарасенко, О.Л. Хитра, Р.Ф. Черниш. Докторська дисертація з цих проблем захищена Д.Й. Никифорчуком.

Особливої уваги заслуговують наступні дисертаційні дослідження щодо виявлення та припинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів у тому числі контрабанди. Р.В. Тарасенко (2007 р.) дослідив порядок діяльності оперативних підрозділів на рівні міськрайвідділів органів внутрішніх справ України у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів. Внесені науково-обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення такої роботи [247, с. 14].

О.М. Стрільців (2008 р.) у дисертації «Контрольована поставка наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів» дослідив проблеми теоретичного та практичного характеру, що пов'язані зі здійсненням оперативними підрозділами контрольованої поставки наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів [241, с. 4].

Д.Й. Никифорчук (2010 р.) захистив докторську дисертацію на тему: «Теоретичні та організаційно-тактичні засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів оперативними підрозділами міліції України». Дисертація містить комплексний аналіз теоретичних та організаційно-тактичних засад протидії незаконному обігу наркотичних засобів оперативними підрозділами міліції України [170, с. 34].

В.В. Недільський (2012 р.) написав дисертацію на тему «Оперативно-розшукове забезпечення пошуку наркотичних засобів» у якій окреслено проблеми оперативно-розшукового забезпечення пошуку наркотичних засобів. На основі

аналізу законодавства, теорії та практики виокремлено пошукові ознаки елементів оперативно-розшукової характеристики злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів. Розкрито організаційні й тактичні засади застосування оперативно-розшукових засобів під час проведення слідчих (розшукових) дій з метою пошуку наркотичних засобів у приміщеннях, сховищах, транспортних засобах, в окремих осіб [164, с. 16].

Р.Ф. Черниш (2012 р.) у дисертації «Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності для отримання доказів на досудовому слідстві» дослідив проблеми теоретичного та практичного характеру, що пов'язані із використанням матеріалів ОРД для отримання доказів на досудовому слідстві [272, с. 16].

Теоретичні основи сутності методичних рекомендацій щодо розслідування злочинів сформовано у працях В.П. Бахіна [18], Р.С. Белкіна [1], А.В. Іщенка [103], В.Ю. Шепітька [282] та інших вчених, дослідження яких складають криміналістичне забезпечення кримінального провадження.

В.Ю. Шепітько (2000 р.) видав монографію «Тактика расследования преступлений, совершаемых организованными преступными группами и преступными организациями» [282]. Захищені кандидатські дисертації: Л.І. Аркуша (2002 р.) «Основи методики виявлення і розслідування організованої злочинної діяльності при наявності корумпованих зв'язків» [11], Б.В. Щура (2002 р.) «Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами» [286], М.В. Проценко (2008 р.) «Особливості розслідування злочинів, вчинених організованими групами, у криміналістичній методиці» [210], В.М. Варцаба (2003 р.) «Розслідування злочинів організованих груп (тактико-психологічні основи)» [43], А.П. Сакаль (2014 р.) «Розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, учинених транснаціональними організованими угрупованнями» [222].

Розроблення проблеми розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів на рівні вітчизняних кандидатських дисертацій досліджували А.Ю. Ангеленюк [6], Н.А. Запорощенко [96], Н.М. Косміна [120], О.В. Одерій

[173], А.М. Полях [192], О.В. Сачко [227], Д.Ю. Стригун [239], З.Р. Сулейманова [243], Я.В. Фурман [266], С.М. Щербаковський [287].

Заслужують на увагу окремі монографічні дослідження щодо розслідування контрабанди наркотичних засобів.

В.М. Шевчук (2003 р.) здійснив монографічне дослідження на тему: «Методика розслідування контрабанди: проблеми теорії та практики» у якій визначив криміналістичну характеристику контрабанди наркотичних засобів та визначив слідчі дії щодо окремих етапів розслідування [281].

М.І. Костін (2003 р.) написав монографію на тему «Контрабанда. Доказування обставин вчинення злочину на досудовому слідстві» [121].

В.О. Калугіним (2007 р.) видана монографія «Виявлення та особливості розслідування контрабанди, що вчинена на морському кордоні» [105].

Н.К. Макаренко (2011 р.) дослідив тему «Криміналістичне забезпечення доказування у справах про контрабанду наркотичних засобів на стадіях досудового провадження» [144].

Необхідно відзначити, що в 2015 р. у посібнику «Розслідування окремих видів злочинів» за ред. М.А. Погорецького та Д.Б. Сергєєвої в Розділі 6 «Особливості розслідування контрабанди» авторами наведено сучасне визначення криміналістичної характеристики контрабанди та особливості організації і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій в ході розслідування [215].

З наведеного необхідно зазначити, що в період радянської доби дослідники приділяли увагу розробленню проблем удосконалення, виявлення і розслідування злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами на рівні центральних правоохоронних органів та Всесоюзного науково-дослідного інституту. За період незалежності України були здійснені дисертаційні дослідження, пов'язані із тематикою виявлення та розслідування злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами, у тому числі контрабанди наркотичних засобів, однак у жодному із них не були детально розглянуті питання, які поєднують оперативно-розшукове виявлення з досудовим розслідуванням. По-друге, всі наведені роботи були виконані відповідно до

законодавства, яке було чинне до 2012 р., тож сьогодні є нагальна потреба у виконанні дослідження на основі змін і доповнень до оперативно-розшукового законодавства які введені КПК 2012 р.

## **1.2 Загальна характеристика організованих злочинних груп, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів у сфері сучасних тенденцій наркобізнесу**

Дослідження, здійснені сучасними вченими підтверджують, що організовані форми злочинності, як і злочинність загалом, віддзеркалюють соціально-політичні та економічні процеси в нашому суспільстві. Упродовж останнього десятиріччя вони стали одним із визначальних чинників, які переросли в організовану злочинну діяльність та в систему злочинних операцій на внутрішньому і зовнішньому економічному просторі, що загрожує нормальному функціонуванню інститутів державної влади [234, с. 125].

Наркотизація населення набула масштабів, які загрожують здоров'ю нації, соціальній стабільності і безпеці держави. Вказана проблема в країні характеризується значним збільшенням розповсюдження наркотиків іноземного походження – героїну, кокаїну, амфетаміну та інших, які потрапляють контрабандним шляхом і вливаються в загальний наркобізнес [165, с. 1]. Вказаний процес здійснюється організованими злочинними групами та злочинними організаціями з метою отримання надприбутків і фактично став галуззю кримінального бізнесу [256, с. 36].

Закон України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» не визначає поняття наркобізнесу. Бізнес – це підприємницька діяльність, що дає прибуток [253, с. 48]. Наркобізнес – бізнес, що базується на незаконній торгівлі наркотиків [58, с. 733].

Г.М. Бірюков, досліджуючи наркобізнес дійшов висновку, що він виступає у вигляді специфічного злочинного промислу, системи заборонених нормами національного і міжнародного права діянь: виробництво або закупівля

наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів; доставка їх до місця реалізації; збут, продаж їх споживачам [28, с. 17]. На наше переконання контрабанда наркотичних засобів є складовим елементом у технологічному ланцюзі наркобізнесу, який практично пов'язаний з іншими злочинами у сфері незаконного обігу наркотичних засобів.

В.С. Овчінський, досліджуючи наркобізнес зазначає, що дана діяльність представляє собою індустрію, яка створена організованими злочинними групами. Наявна індустрія наркобізнесу сприяє отриманню багатомільярдних доларових прибутків, створює можливість розвитку транснаціональних злочинних організацій, здійснювати ними відмивання доходів отриманих від обігу наркотиків та фінансування іншої злочинної діяльності. Вчений наводить думку про те, що сьогодні посилюється взаємозв'язок наркобізнесу з торгівлею зброєю та тероризмом. У той же час, отримані від наркобізнесу гроші, стали основними засобами підкупу чиновників та для відновлення злочинної діяльності щодо отримання та розповсюдження наркотиків [183, с. 40].

Е.В. Расюк виділяє наступні елементи наркобізнесу, що вчиняють організовані злочинні групи: великі просторові межі діяльності злочинних груп; застосування способів конспіративності наркодиллерів; значний рівень організації керівництва та ін. [209, с. 440].

І. Смірнова підкреслює, що наркобізнес – це організована складова незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, життєзабезпечення якої підтримується завдяки проведенню систематичних незаконних операцій із вказаними речовинами організованими групами (злочинними організаціями), що утворює систему для отримання надприбутків та формує велику кількість активних особистостей. Наркобізнес залежно від його географії та ступеня активності характеризується різними видами. Дослідниця зазначає, що принципом поділу виступає у цьому разі територія – від поширення в межах одного або кількох регіонів окремо взятої конкретної країни до такого наркобізнесу, система якого поширюється на території 2-3 країн, а також наркобізнесу, системна злочинна діяльність якого

охоплює цілі регіони, континенти. Видами наркобізнесу є: внутрішньодержавний, який поділяється на локально-активний, регіональний та міжрегіональний; міжнародний, який поділяється на формально проміжно-глобально активний та транскордонний транснаціональний [156, с. 480].

На наше переконання, що наркобізнес – це нелегальний бізнес із наркотиками, здійснюваний організованою злочинністю. Це підтверджує дослідження В.Б. Івасенка, який вважає, що наркобізнес – незаконна діяльність, що вчиняються організованими злочинними групами з метою отримання високих прибутків в процесі вирощення, виготовлення, пересилання та розповсюдження наркотичних засобів, що в кінцевому результаті підриває економічні основи держави та наносить шкоду здоров'ю населенню [99, с. 30].

За висновками українських експертів, обіг наркотичних засобів в Україні проводиться за допомогою злочинних груп з використанням міжрегіональних та закордонних зв'язків. Зазначені злочинні групи у своїй діяльності використовують недосконалість вітчизняного законодавства, бездіяльність правоохоронних органів та не перекриті кордони ближнього і дальнього зарубіжжя. У зв'язку з наданням Україні безвізового режиму, організовані злочинні групи легко інтегруються в міжнародну систему наркобізнесу. Для нашого і міжнародного суспільства необхідним є створення спільної правоохоронної системи, яка би ефективно протистояла вітчизняним і міжнародним організованим формам злочинності, яка здійснює діяння пов'язанні з наркобізнесом [165, с. 1].

В результаті дослідження встановлено, що наркобізнес тісно пов'язаний з діяльністю великої кількості осіб (організованих груп), що передбачає активну діяльність з наркотичними засобами, яка здійснюється в процесі: вирощування (25 %); перероблення (28 %); перевезення (контрабанда) (34 %); реалізації споживачам (13 %) [Додатки А.7]. Зазначені особи об'єктивно змушені об'єднуватися в злочинні групи з метою досягнення матеріальної вигоди від злочинної діяльності та захисту від викриття.

В.І. Литвиненко дійшов висновку, що велику небезпеку для держави становить діяльність організованих злочинних груп, яка полягає не в кількості вчинених злочинів, а в об'єднанні злочинних груп у злочинні організації, котрі посягають на органи управління та влади, заражають їх корумпованістю, впливають на стан суспільства, їх зростаючі масштаби негативно позначаються на економічному процесі розвитку держави, демократизації і суспільного життя країни [141, с. 5].

О.Ф. Долженков підкреслює, що небезпека організованих форм полягає в удосконаленні структури організованої злочинності та консолідації злочинних елементів [153, с. 12].

Форми організованої злочинної діяльності постійно розвиваються, змінюються її кількісні та якісні характеристики, і не лише під однобічним впливом змін соціального середовища, але й у взаємодії з ним. Діяльність організованих злочинних груп та злочинних організацій характеризує активне бажання залучати та змінювати загальнодержавні інститути у своїх цілях [145, с. 25]. У загальній структурі злочинності вона посідає центральне місце і є «верхівкою злочинності». У злочинних групах їх лідери постійно підтримують відповідний мікроклімат із метою постійного вчинення ними конкретних злочинних діянь [131, с. 192].

О.М. Джужа, Я.Ю. Кондратьєв та інші вчені стверджують, що одним з актуальних завдань, що постає у теперішній час перед юридичною наукою, є розроблення й здійснення ефективних заходів щодо посилення протидії організованим групам у сфері незаконного обігу наркотиків. В подальшому, відзначають дослідники, масштаби існуючої проблеми настільки зростуть, що зараз вони потребують постійного розроблення правового і методичного забезпечення з протидії наркобізнесу [131, с.30].

У світлі наведених вище теоретичних положень, організовану злочинну діяльність у сфері контрабанди наркотичних засобів можна визначити як системну сукупність дій підготовлюваних і вчинених спеціально створеними стійкими, законспірованими й захищеними від викриття злочинними групами, що

займаються злочинною діяльністю на постійній основі з метою незаконного збагачення й одержання надприбутку.

В 2013-2015 рр. працівниками правоохоронних органів викрито 62 організовані злочинні групи, які вчиняли контрабанду наркотичних засобів (з яких 32 є транснаціональними, тобто з міжнародними зв'язками (у Дніпровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській, Львівська, Одеській, Харківській, Чернівецькій та ін. обл.), 6 – економічної спрямованості (у Донецькій, Львівській, Луганській, Одеській обл.), 24 – сформована на етнічній основі (у Донецькій, Івано-Франківській, Закарпатській, Луганській, Сумській, Чернівецькій, Харківській, Херсонській та ін. обл.)). До їх складу входило 277 осіб, яких викрито у скоєнні 347 злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, з них 243 – тяжкі та особливо тяжкі [95, с. 9].

Вчинення контрабанди наркотиків організованими злочинними групами, як і злочинність в цілому, поширені на території країни нерівномірно. Найбільш враженими є: Донецька та Луганська області, що характеризуються найбільшими значеннями всіх трьох видів ОЗГ, які майже втричі перевищують середньо українські. На ці дві східні області припадає в середньому від 17% до 19% усіх проявів організованої злочинності в Україні; відповідно це пов'язано з окупацією тимчасових територій.

*1. Вчинення контрабанди наркотичних засобів транснаціональними організованими злочинними групами.* Визначити поняття групи як транснаціональної, що вчиняє контрабанду наркотичних засобів можливо за допомогою змісту статті 3 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року із Протоколами, де зазначено, що злочин, пов'язаний із такою діяльністю є тоді, коли даний злочин вчинений у двох і більше державах світу; вчинений в одній державі, але початок підготовки здійснювався в іншій; вчиняються на території держави групою, яка діє на території інших держав; злочин може бути вчинений в одній державі, а наслідки наступили в іншій [114, с. 554-606].



Також Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань 2012 року п. 4.4.3, оперує терміном «організовані групи та злочинні організації з транснаціональними зв'язками». До них відносяться організовані групи та злочинні організації за умови вчинення ними хоча б одного злочину, що має транснаціональний характер, який учинено: а) за кордоном або на території двох чи більше держав; б) на території однієї держави, якщо значна шкода причинена на іншій державі злочинним угрупованням; в) одна злочинна група вчиняє злочини на одній території держави за підтримки злочинної групи з іншої [190].

О. Користін і В. Маркушин характеризують транснаціональні злочинні групи, як об'єднання, які здійснюють систематичний незаконний обіг наркотичних засобів (інших заборонених товарів) на територіях кількох країн із концентрацією під своїм контролем значних фінансових ресурсів, використанням кримінальної конкуренції і проникненням у національну і міжнародну економіку і політику. Вченими виділені основні ознаки транснаціональних злочинних груп, а саме: захоплення і закріплення для своєї діяльності регіональних просторів на території національної держави; проникнення і закріплення на регіональних просторах інших держав; учинення злочинів транснаціонального характеру; організація діяльності комерційних структур з легалізації злочинних доходів; постійна тенденція до розширення своєї діяльності шляхом установа контролю над сусідніми територіями і сферами соціального життя; створення комплексу тактичних і стратегічних рішень, їх реалізація в рамках злочинного мінімального ризику при максимальній користі; організація системи власної безпеки, контррозвідки, охорони, електронного спостереження: формування і розвиток постійних контактів із підрозділами митних та прикордонних органів для оперативного і безперешкодного використання кордонів в усіх напрямках; ведення перемовин із іншими злочинними групами про укладення договорів, про співпрацю [156, с. 1031].

М.Г. Вербенський доходить висновку, що українська транснаціональна організована злочинність у сфері обігу наркотиків не має специфічної назви, так,

як, наприклад, у США, Італії, Японії. Вона є відносно молодою, але вже дуже добре відомою у світі. Вчений наводить основні причини зародження транснаціонального наркобізнесу в Україні: наявність тіньової економіки; лібералізація зовнішньоекономічної діяльності; відсутність кордонів, які ефективно охороняються; послаблення держави та її інституцій; політична нестабільність; загострення міжнародних конфліктів; корупція [46, с. 51].

В процесі дослідження підтверджено, що основними тенденціями щодо вчинення контрабанди наркотичних засобів транснаціональними організованими злочинними групами являються:

- використання території України, як зони транзиту важких наркотиків з Азії на ринок збуту до ЄС (Шовковий шлях – Афганістан – Росія – Україна – ЄС) з частиною залишку для внутрішнього ринку (27,8 %);

- використання морських портів, як основного наркотрафіку з залученням українських моряків з поставки наркотиків до України (28,9 %);

- контрабанда важких наркотиків та стимуляторів амфетамінного ряду з ЄС (Польщі, Нідерландів та ін.) на внутрішній ринок України (31,2 %);

- контрабанда наркотичних засобів здобутих з рослинних наркотиків в Україні (макової соломки та марихуани) та їх постачання в Росію, Білорусь та інші країни СНД (12,1 %) [Додаток А].

Також встановлено, що транснаціональні організовані злочинні групи успішно використовують контрабанду героїну північною гілкою «Балканського маршруту»:

- Іран – Туреччина – Болгарія – Румунія – Молдова – Україна (або Румунія – Україна) – Польща;

- Туреччина – морським шляхом в Україну – Польща;

- Іран – морським шляхом в Росію – Україна – Румунія, Угорщина чи Польща [87, с. 5].

Впродовж 2015 р. правоохоронними органами було перекрито 16 наркотрафіків організованих транснаціональними і етнічними групами до України з: Таджикистану – 3; Азербайджану – 1; Італії – 3; Франції – 5; Китаю – 1;

Йорданії – 1; Ісламської Республіки Пакистан – 1; ПМР – 1. З території України – 50 каналів: до Російської Федерації – 47; до Республіки Білорусія – 3.

Так, в 2015 році під час незаконного переміщення через державний кордон прикордонниками Державної прикордонної служби України було виявлено та вилучено 137,36 кг наркотичних засобів (героїн, кокаїн). Співробітниками Служби безпеки України було вилучено 575,2 кг наркотиків і наркосировини, у тому числі 100 г героїну, 34,7 кг кокаїну, 140,7 кг психотропних речовин (наркотики поставлялися в Україну з Ірану та Туреччини). Вилучені наркотики складають до 15 % всіх вилучених [87, с. 57].

Як приклад можна навести ситуацію, коли співробітниками МВС та СБУ була виявлена організована злочинна група з транснаціональними зв'язками, до складу якої входив громадянин України Б, який спільно з громадянами Польщі та Республіки Еквадор, організував міжнародний канал контрабандного постачання на територію України та Європи наркотичного засобу кокаїну. При спробі поставки чергової партії наркотиків на територію України – 30 кг кокаїну на суму 6 млн. доларів США учасники групи були затримані [76, с. 3].

Злочинні групи транснаціонального спрямування охоплюють більшість Західних (Львівська, Закарпатська, Чернівецька обл.), Східних регіонів (Донецька, Луганська, Харківська обл.) і Південних (Одеська і Херсонська) областей України і їх зв'язки набувають стійкого міжнародного характеру. Найбільш відомими транснаціональними злочинними групами у світі, які переросли в організації є: італійська мафія, китайські, японська «якудза», колумбійські картелі, нігерійські злочинні організації, турецькі організації наркобізнесу, ямайські організації «Посес» та ін. [76, с. 152].

*2. Вчинення контрабанди наркотичних засобів етнічними організованими злочинними групами.* За даними правоохоронних органів України у 2013- 2015 рр. в Україні було виявлено 24 злочинні групи, які були сформовані на етнічній основі, чисельністю 1,1 тис. осіб, котрі були причетні до всіх видів злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. За зазначений період до кримінальної відповідальності було притягнуто 250 особи [86, с. 5].

Етнос – спільність людей, народності, нації, що склалася історично, має соціальну цілісність і оригінальний стереотип поведінки [156, с. 358], або винятково в контексті культурно- антропологічних чинників (такою, зокрема, є традиційна оцінка етносів за характеристиками мови, культури, антропологічними ознаками), або лише в контексті біогеографічних чинників [193 с. 1].

О. Каліновський і В. Ремський визначають етнічну злочинність як сукупність злочинів, що вчиняються особами, об'єднаними за культурними та національними ознаками. Такі ознаки формуються в особи під час її народження та перебування в національній общині, зростання на їх традиціях та поняттях (духовні та психологічна реальність). Злочинні групи формуються за принципом національності чи народності з осіб, які проживають на певній території однієї чи декількох країн. До ознак етнічних груп необхідно віднести їх культуру, побут, віросповідання, які об'єднує таку общину в діаспори. Таке об'єднання представляє собою національну стійку форму спільноти, яка формується тільки за національним принципом. Виявлення таких груп порівняно з іншими має свою специфіку і труднощі, які витікають з кругової запоруки всіх членів щодо не надання показів проти своїх. [156, с. 314].

Про це також зазначають окремі дослідження, що, наприклад, використання відносин земляцтва створює додаткові труднощі при виявленні і розслідуванні злочину [8, с. 13]. Сьогодні на Заході України домінують за масштабом, організованістю та конспіративністю контрабанди наркотиків польські, циганські, румунські та угорські організовані злочинні групи, що традиційно лишаються достатньо закритими для контролю правоохоронній діяльності. Сьогодні здійснюється процес концентрації та об'єднання етнічних злочинних груп за принципом націй – слов'янських, азіатських, та інших щодо контрабанди героїном, морфієм і опіумом.

На Львівській митниці працівниками СБУ був затриманий громадянин Польщі, який намагався перевезти наркотики амфетамінного ряду і передати своїм родичам у Львові для продажу. Спільними заходами, здійсненими з польськими

правоохоронцями на території Львова і Кракова, виявлено організовану злочинну групу поляків, яка організовувала контрабанду наркотичних засобів з ЄС до України. Аналогічні злочинні групи українців, угорців, ромів виявлялися у Івано-Франківську та Закарпатті [161, с. 13].

Особливу небезпеку складають злочинні групи які формуються на релігійній основі (мусульманства). Такі групи мають міжнародні зв'язки і фінансують тероризм [35 с. 11].

*3. Вчинення контрабанди наркотичних засобів організованими злочинними групами економічного спрямування.* Вчинення контрабанди наркотичних засобів організованими злочинними групами економічного спрямування полягає у використанні злочинцями підприємств зовнішньоекономічної діяльності у сфері товарної торгівлі, фармацевтики, медицини, поставок для переробки наркотичної сировини, а також вирощування і переробки власної наркосировини з використанням іноземних додаткових компонентів та ін.

01.04.15 р. відкрито кримінальне провадження № 2201516000000075 за ч. 3 ст. 305 ККУ. За матеріалами проведеного митного огляду вантажу в контейнері FCIU3531232, що прибув до Одеського морського торговельного порту з Ірану транзитом через Грузію на адресу торговельного ТОВ «Манкал» (Україна, м. Київ), виявлено особливо небезпечну наркотичну речовину «героїн» вагою понад 147,3 кг. [4, с. 3].

Так, у 2014 р. на території України було виявлено і ліквідовано 146 підпільних нарколабораторій (ст. 313 КК України). За вчинення даного виду злочину до кримінальної відповідальності притягнуто 124 особи. Нарколабораторії тісно пов'язані з контрабандою наркотичних засобів та прекурсорів [86, с. 15].

А. Музика, О. Стрільців зазначають, що для перероблення наркотичної сировини потрібні прекурсори (різні солі). Злочинці використовують різні способи перероблення наркотичної сировини в залежності від наявного їх фізичного стану отриманих сировинних продуктів. Як правило виготовлення наркотиків із застосування прекурсорів здійснюється у вигляді хімічних сполук.

Прекурсори застосовуються для виготовлення наркотиків способом екстракції наркотичних рослин, лікарських засобів тощо [156, с. 498].

В українському законодавстві прекурсори включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів до Таблиці IV, де вони поділяються на два списки: до першого Списку відносяться хімічні речовини та їх солі, з яких під час перероблення отримують синтетичні наркотичні або психотропні речовини (3,4-метилен-діоксифеніл-2-пропанон) та до другого списку віднесені розчинники, окислювачі та інші хімікати промислового або побутового призначення (ацетон, етиловий ефір та ін).

Необхідно зазначити, що окремі організовані злочинні групи економічного спрямування для прикриття незаконного переміщення наркотиків через кордон використовують фіктивні підприємства (ст. 205 КК України).

Прикладом являється наступне, 17.11.2015 СВ ГУ СБУ в Одеській області відкрито кримінальне провадження № 22015101110000213 за ознаками злочину, передбаченого ч.3 ст. 305 та ст. 205 КК України, за фактом виявлення в зоні митного контролю митного посту «Святошин» КММ ФСУ під час огляду вантажу № 125130013/2015/409129, який надійшов з Туреччини на адресу ТОВ «Ексімпромсектор» (ЕДРПОУ 3978992), декларування якого здійснив громадянин України Г., виявлено товар, що являє собою речовини (клей) в металевих каністрах з написом «Falconi» (12,5 кг – 300 шт. та 14 кг – 150 шт.), Glumax CDX82 (100 шт. – 17 л), Glumax GLU 82 (150 шт. – 17 л), Denlaks Denteks latex (30 шт.), Denlaks – Solveatt 2000 – 100 шт. та речовина в пластмасових каністрах з маркуванням на етикетці Rubber solution (17 кг – 900 шт.). Відповідно до висновку спеціаліста СЛЕД ДФС України № 03.11.2015 р. № 142005704-0066 в наданих на дослідження товарах «Falconi» та «Glumax CDX82» містяться прекурсори ацетону загальною масою діючої речовини 4000 кг. [87, с. 25].

На наше переконання, організовані злочинні групи, що вчиняють контрабанду наркотиків, використовують створені приватні підприємства (у тому числі фіктивні) для легалізації доходів від індустрії наркобізнесу, яку варто розглядати як одну з ключових умов розширення незаконного обігу наркотичних

засобів, а також інтенсивного поширення наркоманії з використання легальних і нелегальних бізнесових структур.

При цьому за оцінками фахівців правоохоронних органів, легалізовані кошти використовуються не тільки для продовження злочинної діяльності й гарантування її безпеки, але й вкладаються в найбільш перспективні види економічної діяльності, а саме:

1) в організацію майбутніх операцій наркобізнесу й придбання нерухомого майна (вказали більше 45 % респондентів);

2) на підкуп державних службовців (42,4 % відповідей);

3) вкладення у банківську сферу (35 % відповідей);

4) на рекламу політичних кампаній – вибори, референдуми – для лобіювання законів в кримінальних інтересах (33,5 % відповідей);

5) на створення підставних юридичних осіб (з метою подальшого відмивання грошей, для купівлі коштовностей і предметів розкоші, цінних паперів (відповідно 28 %, 25,9 % і 17,4 % відповідей) [Додаток А8].

Злочинні групи, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів, з транснаціональними ознаками та етнічною спрямованістю, вирізняються високою згуртованістю, стійкістю, кримінальним досвідом і вмілою конспірацією впродовж тривалого часу. Такі групи вчиняють значну кількість контрабанди тяжких наркотичних засобів, більшість із яких залишається нерозслідуваною, а також, дестабілізуючи стан правопорядку, розширюють масштаби злочинних діянь. Вказані проблеми досконало досліджені професором Д. Никифорчуком [156, с. 680-682].

Наявні кримінальні провадження, що перебувають у провадженні МВС і СБУ, свідчать про використання організованими злочинними групами значного кримінального капіталу, здобутого в процесі наркобізнесу, зміцнення корупції з владними структурами з утриманням на своєму злочинному бюджеті, залучення до складу колишніх співробітників правоохоронних органів та військових, застосування фізичних та психологічних методів тиску на правоохоронні органи, які розслідують зазначені злочини.

Так, у вересні 2015 р. був здійснений напад на мобільну групу по боротьбі з контрабандою наркотиків біля м. Щастя, Луганської області, яка була розстріляна. В результаті попередніх слідчих (розшукових) дій було виявлено величезний канал збуту і транспортування наркотиків через окуповані території Донбасу. Управління трафіком здійснювалося високопоставленими чиновниками, які проживають не тільки в Україні, а і в Росії. Наркотрафік було налагоджено з Азії через Росію – далі в «ЛНР» та «ДНР», а тоді повз блокпости українських військових через неконтрольований кордон із територіями, окупованими сепаратистами, з подальшим направленням потоків наркотиків до Західної Європи [47, с. 3].

Про корупційні зв'язки організованих злочинних груп (транснаціонального і етнічного спрямування) з державними службовцями, які вчиняють контрабанду, підтверджує Служба безпеки України спільно з військовою прокуратурою та працівниками внутрішньої безпеки прикордонної служби в Закарпатській області від 27 лютого 2016 р. Саме тоді затримали старшого зміни прикордонного наряду з «чорною» касою нічної зміни на суму приблизно 27,5 тисяч гривень. Цього ж дня був затриманий безпосередній начальник старшого зміни за підозрою у сприянні незаконному регулярному переміщенні груп контрабандистів через державний кордон [4, с. 40].

У юридичній літературі зустрічається різна термінологія для визначення вчинення злочинів організованою злочинною групою в цілому, так і її складових. Відсутність єдиної точки зору на поняття організованої злочинної діяльності негативно позначається на діяльності правоохоронних органів, тому що багато характерних рис діяльності організованих злочинних груп нерідко випадають із поля зору працівників правоохоронних органів.

Аналіз практики свідчить про те, що організована злочинність у сфері контрабанди наркотичних засобів виділилася в особливу самостійну форму. Головна причина полягає в тому, що організація злочинних груп як ефективно діючих кримінальних структур виявилася набагато більш вигідною, ніж індивідуальний, розрізнений і роз'єднаний злочинний промисел, пов'язаний з



незаконними операціями з наркотиками.

Організовані форми злочинності є складним явищем, своєрідним чинником політичної господарської проблеми в державі. Угрупування транснаціонального та етнічного спрямування постійно удосконалюють свою злочинну діяльність, завойовують території різних держав, створюють міжрегіональні та міжнародні наркокартелі. Сьогодні на території нашої країни діють організовані злочинні групи у сфері незаконного обігу наркотиків, які мають тісні зв'язки з окремими державними чиновниками та підприємцями і здійснюють суттєвий контроль над суб'єктами підприємницької діяльності [156, с. 539].

Злочинні групи транснаціонального, економічного і етнічного спрямування у діях яких містяться ознаки контрабанди наркотичних засобів, належать до безпосередніх об'єктів оперативно-слідчої діяльності правоохоронних органів України. Щодо таких груп, за наявності достовірної інформації, отриманої в установленому законом порядку, яка потребує перевірки оперативно-розшуковим шляхом, можуть бути заведені оперативно-розшукові справи, у межах яких здійснюються певні заходи ОРД, а також використовуються необхідні оперативні й оперативно-технічні засоби [15, с. 15-29].

З метою ефективної протидії контрабанді наркотичних засобів вчиненої в складі групи, необхідно дослідити визначення та розмежування поняття «злочинна група», «організована злочинна група», «злочинне угрупування», «злочинне співтовариство» тощо.

Кримінологи досліджують причини і умови створення злочинних груп, розроблення заходів, спрямованих на їх припинення. Фахівців у сфері кримінального права цікавлять питання кримінальної відповідальності за злочини, які вчинила група з ознаками організованості. Практиків оперативно-розшукової діяльності інтересує тактика виявлення і документування злочинних дій, вчинених злочинними групами. У процесуалістів проблемою являється удосконалення тактики слідчих (розшукових) дій при розслідуванні групових злочинів.

У сучасній літературі вже висловлювалася думка про те, що суто кримінально-правовий або кримінологічний аналіз поняття, яке розглядається, звужує поняття таких груп. Розуміння такого поняття досягається комплексним дослідженням всіх юридичних наук і надає уявлення про всю сукупну єдність суттєвих ознак саме організованих злочинних груп, особистість їх учасників та їх організовану злочинну діяльність. Водночас, як зазначає Б.С. Воронцов, для визначення ознак злочинної групи необхідно використовувати і соціологічні науки, які дають поняття групового об'єднання [156, с. 53].

За теорією Б.І. Бараненка, системно-комплексний підхід дозволяє розглядати злочинні групи як:

- соціальні групи, тобто порівняно стійкі групи осіб, що об'єдналися на основі соціальних чи економічних інтересів і створені безпосередні зв'язки між їх членами (зрозуміло, в межах кримінального їх буття);

- соціально-психологічні утворення, тобто об'єднання людей, які характеризуються своєрідною протиправною поведінкою і діяльністю, а також особливою особистісною психологією, обумовленою фактом належності цих людей до вказаних соціальних груп;

- суб'єкти групової організованої злочинної діяльності, яка створює поєднання зусиль декількох осіб для успішної реалізації загальної злочинної мети, а також найбільш раціональні спільні дії (включаючи самі засоби, способи дій та їх результати) на основі визначених правил та процедур [15, с. 16].

Запропонований підхід призводить до об'єктивного розуміння організованих злочинних груп як суб'єктів групової організованої злочинної діяльності [16, с. 8-11]. Саме ці групи в сукупності зі злочинною діяльністю, яку вони здійснюють, визначають матеріальний зміст явища більш високого соціального рівня, тобто організованої злочинності, і одночасно виконують роль безпосередніх об'єктів оперативного-розшукового втручання у боротьбі з цією злочинністю. Науковці по різному характеризують поняття організованої злочинної групи:

– як об'єднання декількох осіб із антисуспільними поглядами для реалізації злочинних дій, які є кримінально карними (П.І. Грішаєв, Г.А. Крігер) [62, с. 56];

– як неформальне об'єднання осіб на основі вчинення суспільно небезпечних, протиправних діянь, які прагнуть до досягнення загальної мети, організовані певним чином і становлять один суб'єкт діяльності (В.Г. Лукашевич) [142, с. 17];

– як стійку групу, щоскладається з трьох і більш осіб, яка раніше організувалася для сумісного вчинення одного або декількох злочинів (Н.Й. Гуторова) [69, с. 17, 50];

– як навмисно організоване злочинне утворення, що охоплює лідера (він же найчастіше являється організатором) і декількох спілників, які перебувають у попередньому зговорі і мають на меті отримання прибутку від злочинів різної (В.Д. Биков, І.Б. Бараненко) [15, с.17];

– група характеризується заздалегідь спланованою і цілеспрямованою злочинною поведінкою й домовленістю про постійну злочинну діяльність (А.І. Долгова та В.Д. Пахомова) [78, с.7];

– стале об'єднання трьох і більше осіб, які зорганізувалися для отримання матеріальної вигоди вчиненням одного або кількох злочинів (В. Картавцев та Д. Савченко) [106, с.18];

– як стійку групу осіб, які заздалегідь об'єдналися для вчинення одного або кількох злочинів і мають у своєму складі організатора (О.М. Джужа, Є.М. Моїсєєв та Т.А. Третьякова) [75, с.29].

Водночас К.О. Чаплинський в процесі вивчення організованих форм злочинності визначив, що організована група складає початкову форму організації та є фундаментом всієї злочинності. Злочинці, які об'єднані в групу, мають високий ступінь криміногенності та психологічної згуртованості довкола лідера. Чим більше група вчиняє злочинів, тим більше збільшується термін її дії. Розподілення ролей в групі здійснюється в залежності вміння членів виконувати окремі злочинні функції [269, с. 34].

В.І. Литвиненко, Г.М. Бірюков та І.В. Сервецький характеризують організовані форми злочинів як умисно зорганізоване злочинне утворення, що включає лідера (він же найчастіше організатор) і декількох спілників, що перебувають у попередній змові і мають на меті одержання доходів від вчинення злочинів різної чи однієї кримінальної спрямованості, здійснення яких вимагає організаційного й іншого підготовчого забезпечення: планування, технічної оснащеності, розподілу ролей, розробки способів запобігання відповідальності та ін. [140, с. 27].

В.М. Цимбалюк характеризує організовані злочинні групи зі сторони застосування ними методів протидії органам внутрішніх справ, серед них виділяє: корупцію, залучення до протиправної діяльності, шантаж, впровадження в негласний апарат і в правоохоронні органи своїх емісарів, психологічний тиск, проведення розвідки і контррозвідки, вилучення і знищення кримінальних справ або окремих процесуальних документів, коректування слідства в необхідному для злочинців напрямі, отримання конфіденційної інформації про час проведення слідчих дій, затримання підозрюваних, знищення речових доказів, слідів злочину, викрадання людей, фізичний вплив або фізичне усунення [278, с. 12].

Також він надає таке визначення організованого злочинного формування - це стійка група осіб, що має в своїй структурі ієрархічний розподіл ролей або виступає у вигляді юридичної особи, які об'єдналися з метою отримання незаконних доходів, застосовуючи при цьому різноманітні засоби [278, с. 11].

В.П. Філонов визначає злочинне співтовариство за такими ознаками: стійкість і тривалість існування, програмування злочинної діяльності, з урахуванням соціально-політичних умов, з метою отримання максимального прибутку; наявність корумпованих зв'язків в управлінських і владних структурах; розмежування функцій, при чому організаторська діяльність і участь у конкретних злочинах не збігаються; наявність загальних коштів; технічна оснащеність наявність загальних норм поведінки і систем підпорядкування їм, наявність системи безпеки тощо [264, с. 57].

Постанова Пленуму Верховного Суду України зазначає, що для того щоб визначити групу організованою і стійкою має бути поєднання кількох ознак: об'єднання трьох і більше осіб, які спеціально зорганізувалися для спільної злочинної діяльності [99].

В.М. Корнієнко і Б.В. Романюк за характером стійкості наводять ознаки видів організованих злочинних груп: до першої групи (проста) вони відносять об'єднання злочинців які вчиняють крадіжки, шахрайства, грабежі, їх чисельність нараховує 3-5 осіб; до другої групи науковці відносять осіб, чисельність яких становить від 5 до 10 членів (структурована) в якій виділяються ієрархічні ознаки. Така злочинна група вчиняє злочини постійно, як правило корисливо-насильницькі злочини, між учасниками існує розподілення ролей та наявність головного лідера [156, с. 192-193].

Наступною рисою організованої злочинної групи являється її стійкість. Група яка вчиняє контрабанду наркотичних засобів буде стійкою за умови якщо вона нараховує стабільну чисельність її членів і мають єдині наміри щодо вчинення зазначених злочинів.

Така риса організованої злочинної групи як згуртованість визначається шляхом їх поєднання (спаяності) та однотайності у своїх намірах. Для таких ознак характерно віднести міжособистісні внутрішні взаємовідносини між членами групи, визначення загальних норм поведінки, підпорядкування одному лідерові, розподілення ролей в залежності кримінального досвіду, злочинна діяльність завчасно планується і направляється за узгодженням дій [156, с. 683].

Визначення ознаки стабільної організованої злочинної групи проводиться на основі встановлення її постійної злочинної діяльності. Група являється стабільною, якщо вона вчасно поповнюється новими членами групи, які за об'єктивними чи суб'єктивними причинами вибули.

Так професор А.А. Музика до стійкої організованої злочинної групи відносить трьох і більше осіб, які об'єдналися за попередньою змовою для підготовки та вчинення кримінальних правопорушень. До обов'язкових ознак відносить наявність домовленості про створення такого організованого

об'єднання; наявність домовленості про вчинення злочинів; спільне планування протиправних діянь; визначення ролевих функцій для членів групи; доведення злочинних намірів до всіх учасників злочину [163, с. 94].

Б.І. Бараненко визначає організовані злочинні групи в залежності їх розвитку. Так, до першої групи відносить просте об'єднання в склад якого входить декілька членів, які вчиняють злочини за попередньою змовою. Такою групою керує організатор. До другого організованого об'єднання відносить організоване угруповання, яке складається з об'єднаних двох і більше злочинних груп. Таке об'єднання з часом може перерости в злочинну організацію і мати чітку ієрархічну структуру з розподілом ролей та спеціальних ланок забезпечення [156, с. 17].

В окремих наукових дослідження визначається ще один вид організованих злочинних груп – організоване злочинне співтовариство (синдикат, мафія). Зазначене злочинне об'єднання має характерні ознаки, які визначаються великою територіальною діяльністю, наявністю правил прийняття в об'єднання нових членів, застосування засобів покарання для зрадників, встановлення обов'язкових (матеріальних) зобов'язань для постраждавши членів угруповання від правоохоронних органів тощо [156, с. 684].

Виходячи з наведеного зазначимо, що науковці здебільшого дають визначення організованої злочинної групи, перелічуючи різноманітні ознаки. При цьому більшість із них, даючи своє розуміння організованої групи, зупиняється лише на деяких її ознаках. Тому вважаємо, що такі визначення є неповними, оскільки не розкривають цілісної суті цього явища. Проаналізувавши точки зору науковців (А.І. Долгової, В.Д. Пахомова, В.Т. Кантемирова, Є.І. Макаренка, І.В. Тарасюка, І.В. Максимченка) [78, с. 24; 118, с. 14–15; 248, с. 214; 144, с. 114–115] щодо ознак організованої злочинної групи транснаціонального, економічного і етнічного спрямування, що вчиняє контрабанду наркотичних засобів, можна поділити їх на основні чотири групи за такими підставами:

1) за ознаками організованості (82,4 %): виражені організаційно - управлінські структури та ієрархічність груп, наявність єдиних норм поведінки,

системи санкцій та їх практична реалізація; наявність лідера та чіткий розподіл ролей і функцій у групі (групи з стійкими міжнародними зв'язками і етнічної спрямованості) [80, с. 152];

2) за характером діяльності (79,8 %): стійкий, запланований і законспірований характер злочинної діяльності, наявність спільних цілей, орієнтація на максимально високі прибутки (групи з стійкими міжнародними зв'язками, економічної і етнічної спрямованості);

3) за ознаками матеріального забезпечення (66,4 %): висока технічна забезпеченість; використання сучасних технічних засобів; наявність значних грошових сум, матеріальна підтримка членів групи (групи у більшості з стійкими міжнародними зв'язками і економічної спрямованості);

4) за особливостями забезпечення злочинної діяльності (55,6 %): наявність корумпованих зв'язків із представниками державної влади та правоохоронних органів; цілеспрямована розробка заходів протидії правоохоронним органам (групи з стійкими міжнародними зв'язками і економічної спрямованості; частково етнічної спрямованості).

Зазначимо, що організована злочинна група, яка сформована на транснаціональній або на етнічній основі, яка вчиняє контрабанду наркотичних засобів характеризується стабільністю складу, жорсткою дисципліною, певними правилами поведінки. Ознаки організованості і стійкості злочинної групи можуть виявлятися: у стабільності її складу (45,8 %); труднощах для осіб, які бажають вийти з групи (65,7 %); швидкій заміні співучасників, які вибувають (55,7 %); наявності в групі певної структури (ієрархії) (66,9 %); наявності суворого порядку, дисципліни, безумовного підкорення лідеру, системи заходів заохочення і покарання (61,2 %); постійне планування злочинної діяльності (64,6%).

Тісні сімейно-кланові узи, мовна замкнутість етнічних злочинних груп істотно утруднюють виявлення та розслідування протиправних дій і прийняття встановлених законом заходів щодо припинення організованої злочинної діяльності.

Проведене дослідження показало, що зі збільшенням часу існування організованих злочинних груп, які вчиняють контрабанду наркотиків, як правило, зростає і ступінь їх організованості. Проте трапляються і такі групи, які діють тривалий час, хоча їх склад постійно змінюється (65 %), дії багатьох учасників контрабанди наркотиків мають епізодичний характер (35 %).

У структурі організованих злочинних груп, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів (транснаціонального або етнічного спрямування) розподіляються особи, які здійснюють функції: лідера (85 %); ідеологічного забезпечення (45,3 %); охорони (34 %); переслідування осіб, які намагаються припинити злочинну діяльність з перевезення наркотичних засобів (55,8 %); підтримання зв'язків із корумпованими представниками владних структур (66,4 %).

Злочинні групи контрабандистів транснаціонального спрямування або об'єднаних на етнічній основі можуть вирізнятися вузькою спеціалізацією і зосереджувати свою діяльність на конкретному етапі: підбір осіб для перевезення наркотиків (22,4 %); вибір способу маскування наркотиків для перевезення через кордон (33,6 %); супроводження наркотиків через кордон (24,2 %); діяльність інших може бути поширена у кількох напрямках і характеризуватися універсальністю (19,8 %).

В наукових дослідження ознаки організованих злочинних груп розподіляються на основні та додаткові.

Так, до обов'язкових ознак організованих груп В.М. Биков, відносить розподілення функцій членів групи як постійного елементу її існування та організації вчинення злочинів. До додаткових ознак вчений відносить такі особливості як: психологічний стан у групі та відношення до лідера; розроблення окремих способів підготовки та вчинення правопорушень; запровадження особливих дисциплінарних правил; визначення відсоткового розподілення доходів здобутих злочинним шляхом та ін. [31, с. 4-8].

Подібне розмежування ознак організованих злочинних груп здійснив С.С. Єпішин. До додаткових ознак від відносить наступні: встановлення



загальних норм поведінки для всіх членів; порядок розподілення коштів; створення засобів захисту від викриття та ін. [90, с. 85].

У той же час К.Т. Чернова не розділяє ознаки на основні та додаткові, а визначає їх в сукупності і відносить до них загалом ієрархічний вираз та планування вчинення злочину, підготовку та приховування злочину тощо [271, с. 5-6]. На наше переконання ці ознаки відносяться до механізму вчинення злочину.

На наше переконання треба підкреслити, що в кримінальному законі визначаються обов'язкові ознаки організованих злочинних груп, які дають підстави для їх розподілу на види. У той же час на практиці визначення організованих злочинних груп на початковій стадії їх виявлення можливо тільки за допомогою додаткових ознак таких як: проведення злочинних сходок злочинних авторитетів, вчинення розборок між групами, факти викрадення людей, вимагання тощо.

Під час розслідування зазначених злочинів виникають суттєві проблеми з визначення видів злочинних груп. У більшості випадків виявляються групи, які вчинили злочин за попередньою змовою (95 %), дуже рідко без змови взагалі (5 %). Для встановлення злочину вчиненого організованою групою в конкретному випадку необхідно зазначати, за якими ознаками злочинна група є організованою. При класифікації злочинних груп учені використовують і різні кваліфікуючі ознаки. Так, А.П. Герасименко, Ю.В. Дамов беруть за основу безпосередній характер діяльності учасників груп, характер суб'єктивного зв'язку між членами групи, роль кожного з учасників групи. По-перше, організованість включає структуру групи, форми, тактику діяльності, характер зв'язку між її членами тощо (об'єктивна ознака узагальнювальної властивості). По-друге, організована діяльність достатньо чітко оцінюється кримінально-правовими, соціально-психологічними, а також оперативно-розшуковими критеріями. Рівень формування злочинної групи визначає ступінь організації діяльності правоохоронних органів, зокрема оперативних підрозділів [57, с. 36; 163, с. 93].

Виявляючи організовані злочинні групи оперативно-розшуковим шляхом, необхідно зважати на дії їх членів, що мають охоплюватися нормою Кримінального кодексу України передбачених в ч. 3 статті 305 КК України.

У науці кримінального права дотепер існує точка зору, відповідно, зміст основних ознаки злочину, що вчинені групою тлумачиться винятково як співвиконавство.

Наприклад, П.С. Матишевський та Ю.В. Біла, досліджуючи особливості групових злочинів зробили висновок про те, що діяння можна класифікувати за такою ознакою тільки тоді коли особи брали безпосередню участь у його виконанні [149, с. 130–131; 25, с.169].

Р.Р. Галіакбаров зазначав, що в груповому злочині суспільно-небезпечна поведінка кожного співучасника розглядається у зв'язку з подібною поведінкою інших, як органічна складова дій, якими вчинюється один і той самий злочин [55, с. 4].

Проте в деякій навчальній літературі з кримінального права України чітко зазначено, що ця змова може відбутися перед злочинном, або на стадії замаху чи до нього [12, с. 203], в іншій – визнається можливість виникнення попередньої домовленості в процесі замаху на злочин [2, с. 191].

Аналогічні положення передбачені і в матеріалах судової практики та в окремих наукових дослідженнях [208, с. 9].

Досліджуючи правові норми Великобританії, встановлено, що основними джерелами визначення вказаної злочинної діяльності є статті кримінального права (парламентське законодавство) і судові прецеденти [100, с. 6]. Англійський кримінальний закон не передбачає поняття організованої злочинної групи, але використовує термін «змова». Пункт 2 §3 Закону про кримінальне право передбачає, що особа, винна у змові з метою вчинення вбивства, карається довічним тюремним ув'язненням [258; 56, с. 581].

Англійське кримінальне право істотно вплинуло на розвиток американського кримінального законодавства. Для кримінального права США характерне таке явище, як правовий дуалізм, який означає, що на території

кожного штату застосовується кримінальне законодавство цього штату, а на федеральному рівні – федеральні нормативні акти. Основна кількість кримінального законодавства у 1948 р. актом Конгресу була включена у формі закону до розділу 18 Зведення законів США. Нарівні з цим, американське кримінальне законодавство, як і англійське, не містить поняття співучасті та не визначає її форми, передбачаючи відповідальність за вчинення злочинів у складі незлочинних груп. Співучасть також визначається і передбачає відповідальність за змову. На відміну від Великобританії і США, Франція належить до системи континентального права, в якій основним джерелом права є закон. Систему джерел кримінального права Франції утворюють конституційні норми та Кримінальний кодекс 1992 р. [257, с. 96].

Французька кримінально-правова доктрина керується акцесорною теорією співучасті, яку відображає ст. 121-6 КК: «Співучасник злочинного діяння карається як його виконавець». Французький Кримінальний кодекс не передбачає злочину групою осіб за попередньою змовою як окрему форми співучасті, проте у статтях 450<sup>1</sup>-450<sup>4</sup> вказує на «участь в об'єднанні злочинців, яке утворює будь-яка група або зговір деяких осіб з метою готування одного чи декількох злочинів» [123, с. 227].

Кримінальний закон Німеччини не передбачає вчинення злочину в групі, проте § 129 КК ФРН передбачає відповідальність за створення злочинного об'єднання, визначаючи його як укладену на певний строк домовленість мінімум трьох осіб, які шляхом підкорення окремої волі кожного переслідують злочинну загальну мету і підтримують між собою відносини, завдяки яким вони почувають себе єдиним цілим [56, с. 584].

На нашу думку, позиція зарубіжних законодавців щодо віднесення будь-якого спільного вчинення злочину у групі, простежується як послідовна у законодавстві всіх чотирьох країн, у зв'язку з чим у регулюванні питань кваліфікації дій співучасників окремих злочинів у керівних роз'ясненнях вищої судової інстанції можливо запозичити їх досвід.

Підсумовуючи, підкреслимо, що, незважаючи на обов'язкові ознаки групи, зазначені у законі, існують інші, на які немає прямого посилання. Ці ознаки можна розглядати як додаткові. На основі вивчення кримінальних проваджень про злочинну діяльність організованих злочинних груп, які вчиняли контрабанду наркотиків, були виявлені такі додаткові ознаки:

- чітка ієрархія та наявність лідера (88,7 %);
- чіткий розподіл ролей і закріплення функцій у групі (91,2 %). В організованій групі ролі чітко розподіляються, одні члени беруть участь у підготовці злочинів, інші – безпосередньо перетинають кордон з наркотиками, треті – забезпечують перевезення і збут наркотиків. Кожний знає свої обов'язки, тому група функціонує злагоджено й організовано;

- планований характер злочинної діяльності (88,7 %). Практично усі групи вчиняють контрабанду на основі заздалегідь розробленого плану. Тому тривалість функціонування таких груп неможлива без планування їх специфічної діяльності.

Зокрема, під час вивчення кримінальних проваджень за ознаками ч. 3 ст. 305 КК України, було встановлено, що організовані злочинні групи транснаціонального і етнічного спрямування функціонували: до 1 місяця – 7 %, до 3 місяців – 14 %, до 1 року – 32 %, більше 1 року – 47 %; групи із трьох осіб становлять 32 %, із чотирьох – 16 %, з п'яти – 15 %, із шести – 12 %, із семи – 8 %, з восьми – 8 %, з дев'яти – 7 %, з десяти й більше осіб – 2 % ;

- мобільність, озброєність і висока технічна оснащеність групи (77,5 %);
- стійкість, згуртованість і постійність складу групи (87,5 %);
- дисципліна, наявність у групі системи норм і правил поведінки (55,6 %);
- діловий характер стосунків між членами групи (45,4 %);
- єдина матеріальна база (65,4 %);
- спеціальні методи формування групи (35,3 %). Склад учасників групи, як правило, відповідає оптимальній кількості для функціонування злочинної діяльності. Усі члени групи входять до неї добровільно, виняток становлять особи, які необхідні групі етнічного спрямування для перевезення наркотичних засобів і тому втягнуті в групу за допомогою погроз (22,7 %), шантажу (18 %) або

підкупу (59,3 %). Форми залучення до групи можуть бути різноманітними. Зокрема, під час вивчення кримінальних проваджень було встановлено, що для формування транснаціональних злочинних груп, організатори (лідери) використовували компрометацію і шантаж (31 %), ставлення у матеріальну залежність (69,9 %). Іноді ці прийоми застосовувалися у сукупності у врахуванням наступного:

- наявність злочинного досвіду у членів групи (35,3 %);
- тривалість та конспіративний характер діяльності, спрямованість на отримання значних прибутків (32,6 %);
- наявність корумпованих зв'язків (32,1 %) є однією з важливих ознак організованих груп, що забезпечують не лише тривале їх функціонування, а й розвиток у майбутньому. Чим організованішою є злочинна група, тим вищий рівень її корумпованих зв'язків.

З уваги на особливості та суспільну небезпеку організованих злочинних груп, законспірований характер їх діяльності, держава вимушена використовувати в боротьбі з цими явищами як гласні, так і негласні засоби і методи. Застосування останніх є можливим тільки в оперативно-розшуковій діяльності, регламентованій Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Оперативно-слідчий вплив на злочинців які вчиняють контрабанду наркотиків може бути успішним за умови достатнього глибокого знання «супротивника». Теоретичний рівень припускає осмислення всього, що відоме про організовану злочинну групу. Він створює у оперативно-слідчих працівників достатньо повне уявлення про групову злочинність як явище; про причинні зв'язки з іншими явищами, які стають елементами організованої злочинності або її живильним середовищем; про систему відносин між ланками і «підрозділами» злочинних груп; про правові інститути, що мають значення для оперативно-слідчої діяльності з боротьби з зазначеними групами [183, с. 318].

Підвищення ефективності рівня реалізації [27, с. 51] оперативно-слідчого впливу на організовані злочинні групи, що вчиняють контрабанду наркотиків вимагає повної адаптації існуючого арсеналу заходів ОРД та слідчих

(розшукових) дій до сучасних умов їх проведення, у тому числі освоєння нових тактичних прийомів, право на застосування яких надано оперативним і слідчим підрозділам.

Вказані проблеми можуть бути вирішені на основі використання розробленої криміналістичної характеристики контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами, яка буде розглянута в наступному підрозділі.

### **1.3 Криміналістична характеристика контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами**

Для успішного виявлення та розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами становить актуальність визначення змісту криміналістичної характеристики зазначеної протиправної діяльності, яке необхідне для безпомилкового застосування її результатів на практиці, глибшого та цілеспрямованого вивчення криміногенних умов, що спричиняють поширення такої злочинності, розроблення науково обґрунтованих висновків і рекомендацій, спрямованих на удосконалення стратегії і тактики протидії цьому негативному явищу.

Загальні поняття криміналістичної характеристики злочинів зробили В. Бахін, Р. Белкін, О. Васильєв, І. Возгрін, І. Герасимов, О. Колесніченко, В. Коновалова, Г. Матусовський, В. Образцов, М. Салтевський, М. Селіванов, Л. Сергєєв, А. Старушкевич, В. Танасевич, Г. Шурухнов та ін.

Серед вчених існує декілька точок зору щодо змісту криміналістичної характеристики:

- 1) основою для її створення являється склад злочину (Н.А. Селіванов) [229, с. 130].
- 2) вона базується на предметі доказування у кримінальному провадженні (В.А. Обзацов) [171, с. 38-51].

3) вона базується як на елементах складу злочину, так і на елементах предмету доказування за кримінальним провадженням (А.Н. Васильєв, Н.П. Яблоков) [40, с. 116].

Р.С. Белкін та інші вчені підкреслюють, що в криміналістичній характеристиці мають описуватися особливості обставин, як підлягають доказуванню в кримінальному провадженні і стосуються конкретного виду злочину [24, с. 56-58].

Першим запропонував використати в криміналістичній літературі поняття «криміналістична характеристика злочинів» А.Н. Колесніченко. Він відмічав, що:

– загальна криміналістична характеристика виду злочинів є важливою основою усіх приватних методик [11, с. 23].

Розроблення окремих елементів криміналістичної характеристики злочинної групи досліджували В.М. Биков, Р.А. Каледін, В.Г. Лукашевич, А.Р. Ратінов, К.Т. Чернова, Ю.В. Шепітько та ін.

В.М. Биков для визначення злочинної групи відносить основні і інші ознаки, які вказують сам груповий злочин, наприклад, спосіб вчинення злочину групою; група виступає як специфічний суб'єкт злочину; обов'язковість у з'ясуванні криміналістичного типу і структури групи, виявлення лідера, особових стосунків, конфліктів між її членами, що дозволяє прогнозувати поведінку злочинців під час розслідування [32, с. 6].

А.Р. Ратінов одним з перших вчених довів, що при вивченні злочинної групи з криміналістичних позицій необхідно застосовувати методологічний підхід, пов'язаний з використанням стратометричної концепції групи (різноманітні ознаки, що характеризують позицію індивіда в групі тощо) [213, с. 135-138].

Р.А. Каледін визначає злочинну групу за сукупністю елементів, що обумовлена її структурою, погоджену спільну діяльність членів цієї групи з підготовки і безпосереднього здійснення правопорушення, а також при здійсненні опору під час розслідування [104, с. 61].

За даними Д.Т. Чорнової, що вивчала організовані групи розкрадачів, взаємовідносини між учасниками групи будуються не на почуттях симпатії, емоційній близькості і тому подібне, а на діловій основі – отриманні максимальної матеріальної вигоди [271, с. 17].

В.Г. Лукашевич доводить, що розвиток злочинної групи йде від простих типів до складніших, тому її необхідно розглядати «в динаміці розвитку, коли вона проробляє шлях від дифузного стану до цілком організованої і стійкої спільноти»[142, с. 15].

В.Ю. Шепітько підкреслює, що встановлення сутності організованої злочинної групи здійснюється в процесі дослідження криміналістичної характеристики конкретного злочину [162, с. 182].

Особливим каналом отримання відомостей про організовану злочинну групу є, матеріали кримінальних проваджень, в яких повно і об'єктивно відбиті головні параметри злочинної групи (сама злочинна діяльність), відношення кожного члена групи до цієї діяльності, взаємовідносини між її членами, опосередковані їх спільною злочинною діяльністю.

Криміналістична характеристика контрабанди наркотичних засобів вчинених групою характеризується такими ознаками: високий дохід в обігу окремих видів наркотиків; визначення порядку створення та внутрішньої структури групи; напрям злочинної діяльності групи; визначення функцій кожного члена групи; наявні правила таємного спілкування членів групи: заходи із забезпечення безпеки членів групи; способи переправлення наркотиків через кордон та місця їх отримання та ін. За основу вивчення криміналістичної характеристика зазначених злочинів береться вид наркотичних засобів, територія обігу наркотичних засобів, механізм вчинення контрабанди, ознаки виду організованої групи (транснаціональна, етнічна, економічна), злочинні зв'язки з іншими злочинними групами, наявності корумпованих зв'язків на кордоні та ін. [66, с. 44].

Однією з негативних тенденцій припинення контрабанди на сучасному етапі є те, що перспективи й можливості судового вирішення кримінальних



проваджень цієї категорії залишаються невеликими. Так, за даними Служби безпеки України, до суду доходить тільки 25 % відкритих кримінальних проваджень про контрабанду вчинені групою, у той же час до кримінальної відповідальності притягуються окремі виконавці (кур'єри та перевізники), щодо організаторів контрабанди наркотиків до суду доходить тільки 25 % розслідуваних кримінальних проваджень, а отримує покарання лише десята частина обвинувачених.

Злочинні дії вчинені організованою злочинною групою контрабанди наркотиків характеризуються як високоорганізовані та професійні дії, які перейшли у форму професійну і стала по суті міжнародним промислом (індустрією) [156, с. 428]. Так, згідно даних Генеральної прокуратури України, за період 2013-2015 рр. обліковано 906 кримінальних правопорушень, що кваліфіковані за ст. 305 КК України. В структурі загальної злочинності контрабанда наркотиків складає всього 0,6 % [84].

В процесі дослідження встановлено, що в сфері контрабанди наркотиків, правоохоронними органами викривається до 10 % наркотиків (від загальної кількості), які перетинають український кордон. Тим самим створюється ціла контрабандна індустрія, яка постійно удосконалює свої методи їх вчинення та нарощує фінансовий капітал для його оновлення [86, с. 5].

Дослідження, проведені протягом останнього часу, підтверджують, що серед протиправних діянь, що вчиняються організованими злочинними групами виявлено до 21,0 % злочинів у серії обігу наркотиків, із них від 30 до 35% припадає на контрабанду наркотиків [87, с.4].

Злочинність у сфері організованої контрабанди наркотичних засобів, характеризується значною латентністю.

О.М Джужа та інші вчені зазначають, що латентна злочинність разом із зареєстрованою становить фактичну злочинність. Найпоширенішим і найбільш прийнятним є визначення латентної злочинності як сукупності злочинів, що залишилися невиявленими, невідомими правоохоронним органам, що не знайшли відбиття в обліку кримінально караних діянь, тобто незареєстрованих [73, с. 33].

У ході аналізу кримінальних проваджень, результатів вивчення даної проблеми слід констатувати, що наркобізнес має високий рівень латентності, особливо відносно організаторів (лідерів) злочинних груп, основних каналів ввезення наркотиків в Україну, їх транзиту через нашу країну й основні канали збуту.

Нашу думку підтверджує В.Д. Пахомов і вказує, що за станом латентності злочини стосовно контрабанди наркотичних засобів займають ведуче місце серед всіх наркозлочинів. Висока латентність підтримується тим, що злочини вчиняються обмеженим колом осіб, а перетин контрабанди, як привило вчиняє одна особа –курер. Також створюється конспіративна система – ланцюг „контрабандист – посередник – споживач” [184, с. 5].

Крім того, за твердженням С.А. Роганова керівники злочинних груп та організатори переправляючи через кордон наркотики ведуть спілкування зі своїми членами з дотриманням правил конспірації [214, с. 7].

Професор Д.Й. Никифорчук підкреслює, що характерними рисами причин високої латентності контрабанди наркотиків, які вчиняються транснаціональними організованими злочинними групами являється: наявність правил високої конспірації та дисципліни; дієвий контроль за членами групи та за особами які перевозять наркотики через кордон; ретельна перевірка нових членів групи шляхом виконання ними окремих злочинних дій та ін. [156, с. 680].

Переважає більшість досліджуваних злочинів, як правило, вчинюється з попереднім підготуванням. Дії по підготуванню контрабанди наркотичних засобів включають: підбір співучасників і розподіл ролей (18,5 %); вибір виду наркотичного засобу (17,5 %); визначення способу переховування наркотичних засобів (28,4 %); вибір митного переходу (19,4 %); супроводження здійснення перетину кордону контрабандистами (16,3%) [Додаток А].

Нормативно правові акти визначають контрабанду наркотиків як активні діяння контрабандиста, який перевозить наркотики через український кордон шляхом ухилення від митного контролю (приховання) або поза таким контролем з переходом у неконтрольованих ділянках держаного кордону. Всі протиправні дії

які пов'язані з незаконним переміщенням наркотичних засобів через митний контроль або поза ним підпадають під ознаки ст. 305 КК України [163, с. 897].

Особливе значення має предмет злочинного посягання, який вивчає, перш за все, кримінальне право і криміналістику, але цілі вивчення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів ці дві науки відрізняються перша від другої: метою кримінального права являється кваліфікація злочинних дій контрабанди наркотиків; мета криміналістики – встановлення ознак і явищ які необхідні для виявлення, розкриття і розслідування контрабанди наркотиків, що вчиняються організованими злочинними групами.

Відповідний закон визначає види наркотичних засобів, а також окремими нормативними актами визначено порядок ліцензування щодо проведення ліценцій з наркотичними засобами [202]. В Україні також визначено ПКМ Перелік засобів, які відносяться до наркотичних [246], а Міжнародним комітетом з контролю за наркотиками ООН великі розміри [203].

Предметом контрабанди являються наркотичні засоби рослинні, синтетичні, напівсинтетичного походження (героїн кокаїн, амфетамін, екстазі, МДМА, ЛСД та ін.). В контрабанді наркотиків спостерігається перехід від об'ємних до менш об'ємних, «важких» синтетичних наркотиків (кокаїну та ін.) [165 с. 2].

В 2015 р. було проведено 774 контрольовані поставки і викрито 913 каналів контрабандного переміщення наркотиків на території держави: Донецька та Луганська області (47), Одеська, Харківська (по 31), Львівська (22), місто Київ (18), Сумська (17), Закарпатська, Івано-Франківська (по 16), Волинська (14), Рівненська (19), Вінницька (11), Житомирська (17), Чернігівська, Чернівецької (по 7), Київська (8), Дніпропетровська, Кіровоградська, Миколаївської (по 4), Хмельницька (3), Запорізька, Полтавська, Тернопільська Херсонська (по 2) та ін. При виявленні каналів переміщення наркозасобів вилучено: героїну – 4 кг 346,68 г; кокаїн – 470,13 г; метамфетаміну – 2 кг 651,50 г; амфетаміну – 5 кг 529 г; екстазі – 2 тис 764 пігулок; метадон – 110 г; ЛСД – 164 марки; марихуани – 34 кг 900 г; макова солома – 12 кг 276 г; гашиш – 333,76г; опій – 5,7 л; лікарські та сильнодіючі засоби – 5,09 кг. [86, с. 2].

Спосіб злочину є одним з головних елементів криміналістичної характеристики і сприяє встановленню ознак інших елементів характеристики. Він має комплексну структуру, в якій разом з кримінально-правовими елементами характеристики діяння (дії, бездіяльність) значне місце займають аналіз процесуальних форм доказування на методиці збирання інформації криміналістичними засобами.

З точки зору криміналістики, спосіб злочину по змісту набагато об'ємніше поняття кримінально-правового і кримінально-процесуального законодавства [274, с. 78] і служить джерелом відомостей, які необхідні для розробки засобів, прийомів і методів розкриття, розслідування і попередження злочинів [97, с.54-67].

Б.М. Шавер зазначає, що розробка поняття способів вчинення злочинів надає можливість визначити способи їх розкриття [59, с. 12]. В.Г. Танасевич і В.А. Образцов писали, що саме через спосіб вчинення в першу чергу відображається злочинний акт в середовищі [245, с. 94-104]. Криміналістичне вчення про механізм вчинення злочину відбувається на основі вивчення повторюваних дій злочинця. Ю.В. Антонов підкреслював, що дослідження способів злочинної діяльності і покликані потребою їх викриття і розслідування [10, с. 12].

Г.Г. Зуйков стверджує, що неможливо розслідувати злочин, якщо спосіб злочину невідомий, а його встановлення є ключем до виявлення доказів, характерних саме для цього способу, що допомагає розкривати причини і умови, які сприяли скоєнню [97, с. 16].

Це положення відноситься і до виду злочинних дій здійснення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами.

Спосіб визначається як види характерних дій для досягнення поставленої мети, особливість, манера виконання чого-небудь, встановлений порядок чогось [135, с. 714].

Важливу роль способу злочину відводили у своїх роботах криміналісти, розглядали його як джерело інформації для розшуку злочинця, для побудови методики розслідування злочину.

У криміналістичній літературі до теперішнього часу немає єдиного розуміння способу злочину. Так, Р.Г. Домбровський розглядає окремо способи підготовки, вчинення і приховання злочинів [82, с. 68]. Г.Н. Мудьюгін розуміє під способом комплекс дій, які потрібні для досягнення «злочинної мети», і вважає, що його потрібно розглядати в двох аспектах: широкому, тобто саме вчинення і приховання злочину, і вузькому – тобто тільки його вчинення [38, с. 65]. С.П. Мітричев визначає способи вчинення, як послідовну систему дій, спрямованих до досягнення мети [160, с. 14]. Останнє визначення виходить із загальнонаукового поняття способу і враховує, що способи деяких злочинів можуть не включати підготовку і приховання злочинів.

Вчені вважають, що в криміналістичному розумінні, спосіб вчинення злочину, на перше місце повинна висуватися його інформативна сторона, яка являється результатом прояву зовнішніх його закономірностей, відображення основних шляхів досягнення злочинних цілей [52, с. 176]. В.Н. Кудрявцев пише, що спосіб вчинення злочину – це «певний образ дій, прийом, метод поведінки особи під час здійснення злочину» [132, с.60].

В.М. Журавель зазначає, що визначення способів контрабанди є можливим через вивчення системи детермінантів, які сприяють переміщенню наркотиків через митний контроль, а також вивчення суб'єктивних та об'єктивних факторів, що характеризують недоліки з охорони периметра кордону [162, с. 429].

М.А. Погорецький до характеристики контрабанди включає дії що відносяться до всього механізму вчинення контрабанди [182, с. 229].

Таким чином до контрабанди наркотиків відносяться протиправні дії з перетину митного контролю України, під час якого вони незаконно переміщуються [139, с. 160].

Ю.В. Баулін визначив основні способи незаконного переміщення наркотиків через кордон, які полягають у їх укритті від митного догляду [17, с. 406].

В процесі дослідження встановлено, що типовими способами контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами являються:

1. Переміщення наркотичних засобів через митний кордон України поза межами митного контролю (5 %), яке здійснюється організованими злочинними групами етнічного спрямування.

Злочинці використовують мешканців прикордонної зони, які добре знають таємні переходи кордону з використанням місцевого ландшафту території. За винагороду так звані провідники проводять контрабандистів поза митним контрольним пунктом, як правило, використовують не традиційно існуючі магістралі транспортного руху, а путівці (польові, степові, міжселищні), об'їзні дороги. Також використовують допомогу окремих корумпованих військовослужбовців Державної прикордонної служби України які надають не санаційний дозвіл на перехід кордону у невизначеному для цього місці.

Згідно ПКМ від 25 грудня 2002 р. «Про затвердження переліку пунктів пропуску через митний кордон України, через які дозволяється переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» на території України розташовано 254 пункти перетину державного кордону України, серед яких з Російською Федерацією – 51 пункт, Республікою Білорусь – 36, Республікою Польща – 15, Словацькою Республікою - 5, Угорською Республікою – 8, Республікою Молдова – 63, Румунією – 14. З них, сухопутного сполучення – 186, морського – 48, повітряного – 18, річкового – 2.

*Так, 03.09.2013 співробітниками митних органів та УМВС викрито міжнародний канал надходження на територію України особливо небезпечних, сильнодіючих наркотичних засобів, а саме: при перетині державного кордону затримано «на гарячому» учасників злочинної групи з ознаками організованості в складі 4-х чоловік, з числа громадян Республіки Польща: котрі перенесли біля*

*пішохідного переходу «Шегині» митного кордону України значну партію наркотичних засобів, а саме «амфетамін» загальною вагою понад 4 кг. та понад 200 таблеток, що містить наркотичну речовину «екстазі». Орієнтовна ринкова вартість вилучених наркотичних засобів становить понад 1 млн. грн. [76, с. 5].*

Використовувалися також способи переміщення предмета контрабанди поза митним контролем: в легковому автотранспорті (7 %); на собі або в особистих речах під час слідування в автотранспорті (5 %); на собі або в особистих речах при пішому перетинанні кордону (52 %); інше (26 %) [Додаток А].

Такі переходи були виявлені в зоні бойових дій Донецької та Луганської областей, у Закарпатській, Львівській, Чернігівській областях та ін.

Найбільш активними ділянками, які використовують контрабандисти, для спроб незаконно перетину через державний кордон є відділи прикордонної служби «Горонглаб», «Косино», «Лужанка» та «Вилок». Правоохоронні органи Угорщини підтверджують, що найбільше етнічних злочинних груп, які намагаються здійснити незаконний перетин кордону проживають у нас в межах Берегівського та Виноградівського районів. Протягом 2015-го року підрозділами чопського прикордонного загону тільки на українсько-словацькому кордоні було затримано в 70-ти спробах незаконно перейти кордон з контрабандою 207 осіб [49, с. 1].

Аналіз наявних матеріалів показав, що впродовж 2014-2015 років на території Закарпатської області діяли етнічні організовані злочинні групи, які мали корумповані зв'язки з прикордонними загонами і займалися незаконним переміщенням підакцизних товарів через митний кордон України та контрабандою наркотиків. Слідчими СВ СБУ в Закарпатській області була здійснена спроба розслідувати 10 кримінальних проваджень за фактами контрабанди наркотичних засобів за ознаками злочину, передбаченого статтею 305 КК України, але за невстановлених обставин до суду направлено лише один обвинувальний акт у кримінальному провадженні цієї категорії [5, с. 2].

2. Укриття наркотичних засобів від митного контролю з використанням різних схованок в транспортних засобах, перевізних та пересланих товарах,

багажах та тілі людини, які унеможливають їх виявлення (87 %), застосовується організованими злочинними групами транснаціонального та етнічного спрямування.

Д.Й. Никифорчук зазначає, що всі види організованих злочинних груп в більшості випадків визначають способи контрабанди наркотичних засобів в залежності від режиму роботи та доступу до контрольно-пропускного пункту кордону з використанням сучасних технологій щодо створення тайників у транспортних засобах [169, с. 42].

С.О. Смірнов класифікував основні способи контрабандного ввозу та вивозу наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами транснаціонального і етнічного спрямування, до них відносить:

1. Перевезення (внутрішнє), використовуючи порожнини тіла людини (пряма кишка, піхва тощо) – цей спосіб в основному використовують перевізники-кур'єри (людина-носії жаргонна назва «мули»), які перед тим, як переходити митний і прикордонний контроль, ковтають або ховають у тілесних порожнинах запаяні упаковки (капсули) із героїном чи іншими сильнодіючими наркотичними засобами. Такі особи заключають договір з лідером ОЗГ за велику винагороду.

2. Переміщення наркотиків через кордони держав, за допомогою з використанням контейнерів (ж/д, морських, автомобільних), самих транспортних засобів всіх видів, у яких злочинцями виготовляються спеціальні схованки (тайники), або наркотики змішуються з товаром, який перевозять.

3. Транспортування наркотиків з використанням сторонніх осіб, які за своїм становищем добровільно та за винагороду перевозять наркотики (наприклад, члени екіпажів авіалайнерів, торгових та рибальських суден, провідники поїздів, військові, водії автотранспорту), таємне використання одягу та валіз (туристів, особливо жінок та дітей), які не підозрюють, що вони здійснюють контрабанду [236, с. 38].

В результаті дослідження також підтверджено, що основними способами вчинення контрабанди наркотичних засобів організованими злочинними групами



з транснаціональною і етнічною спрямованістю являється: приховування від митного контролю з використанням тайників в транспортних засобах, в перевізних або переносних товарах (чемоданах, упаковках) (77 %), пересиланнях в листах, посылках, бандеролях, контейнерах (12,6 %); перевезення з використанням дітей, жінок та порожнин людини і тварини та ін. (10,4 %) [Додаток А].

Більш детальне узагальнення статистичних даних за кримінальними провадженнями, порушеними щодо ст. 305 КК України та опитування працівників митних органів та Служби безпеки України у Донецькій, Закарпатській, Львівській, Одеській та Херсонській областях, свідчить про використання контрабандистами наступних способів перевезення через кордон наркотичних засобів: з приховуванням від митного контролю; з приховуванням в службовому купе провідників пасажирського потягу (5 %); з приховуванням в пасажирському купе потягу (21 %); в технологічних місцях пасажирського потягу (4 %); з приховуванням на собі або в особистих речах під час слідування пасажирським потягом (26 %); в туалеті пасажирського потягу (2 %); в легковому автотранспорті (5 %); в пасажирському автотранспорті (4 %); з приховуванням на собі або в особистих речах під час слідування автотранспортом (19 %); з приховуванням на собі або в особистих речах при пішому перетинанні кордону (3 %); в організмі людини чи тварини (1 %); в міжнародних поштових відправленнях (3 %); інше (5 %). Також встановлено, що переміщення наркотичних засобів відбувалося: в дорожніх сумках серед особистих речей (20 %); в дорожніх сумках, обладнаних сховищами (5 %); в постільній білизні (4 %); на собі, в особистих речах, кишнях та ін. (15 %); в спеціальних сховищах легкового автотранспорту (20 %) [Додаток А9].

До наступних елементів криміналістичної характеристики вчинення контрабанди наркотичних засобів являється місце, час, обстановка та використані засоби для вчинення.

Під час дослідження встановлено, що організовані злочинні групи з транснаціональною спрямованістю для контрабанди наркотичних засобів використовують (як засоби) портову інфраструктуру України, через яку

здійснюють поставки героїну морським каналом з Туреччини до портів Одеської, Миколаївської та Херсонської областей.

На думку експертів Управління ООН з наркотиків і злочинності (United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC)), недостатність нормативно-правового регулювання рибного господарства і неефективне керівництво даною сферою створюють умови для його використання в злочинних цілях. Зокрема, за оцінками експертів Раджаратманської школи міжнародних досліджень (RSIS), чітко простежуються три основних напрями використання даної галузі в протиправних цілях: 1) викрадення людей для примусової праці на риболовних судах і рибопереробних підприємствах; 2) перевезення нелегальних мігрантів; 3) контрабанда наркотиків і психотропних препаратів [255, с. 3].

Причинами, які зумовлюють вибір організованих злочинних груп з транснаціональною спрямованістю саме риболовних суден для контрабанди наркотиків, є укомплектованість екіпажів досвідченими моряками, здатних привести корабель в будь-яку точку земної кулі, відсутність вимог для такої категорії плавзасобів мати на борту супутникове чи інше обладнання, що дозволяє відстежувати їх пересування і визначати місцезнаходження, труднощі у виявленні реальних власників суден, наявність необмеженого дозволу для виходів у море в будь-який час і на тривалий період під приводом ведення рибного промислу.

Щодо контрабанди перевезення наркотичних засобів і психотропних речовин, причетність риболовних суден, рибалок та операторів до цієї незаконної діяльності найчастіше простежується у випадках, пов'язаних з контрабандою кокаїну з метою його доставки до Північної Америки через Західну Африку до Європи. У меншій мірі рибалки залучаються до перевезення конопель і героїну.

Проведені низкою іноземних експертів дослідження показали, що риболовні судна, які беруть участь у зазначеній незаконній діяльності, можуть вирішувати такі завдання: 1) перекидання наркотичних засобів, одержуваних в морі від великих суден-баз за різними напрямками; 2) доставка маломірними судами невеликих партій наркотичних засобів на берег та з берега, перевантаження

контрабанди на борт базових суден в акваторії, що знаходиться поза територіальними водами прибережної держави [255, с. 3].

На морських суднах або після транспортування морем у портах здійснюється близько 70% усіх конфіскацій наркотичних та психотропних речовин у світі. Зазначена тенденція обумовлена, передусім, можливістю переміщувати на суднах великі партії наркотиків. Крім того, тут відносно легко приховувати контрабанду як у контейнерах з товаром, так і всередині об'ємних багатотонажних вантажів або влаштувати тайники в конструкціях самих суден. Також, можна уникнути контролю, перевантажити партію наркотиків на інше судно у відкритому морі, або на рейді порту на невелике каботажне судно. Правоохоронними органами України наркотичні засоби вилучались на морській ділянці (38 % від загальної кількості вилучених наркотичних речовин), на кордоні з Росією (34 %), Білоруссю (9 %), Молдовою (8 %), Угорщиною (7 %), Румунією (2 %), Польщею (1 %), Словаччиною (0,2 %).

В процесі дослідження встановлено, що 90 % контрабанди наркотичних засобів організованої злочинними групами з транснаціональною і етнічною спрямованістю здійснюється способом заховання у різних схованках усіх доступних видах транспорту (контейнеровози та вантажні і пасажирські перевезення), а також за допомогою приватних човнів або літаків [3, с. 5].

Узагальнюючи вивчення кримінальних проваджень та опитування оперативних співробітників СБУ та ДМСУ з питань контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами транснаціонального, економічного та етнічного спрямування визначено основні напрями контрабанди та способи їх перевезення:

- 1) На сході України контрабандне переміщенням наркотичних засобів рослинного походження (маріхуана, гашиш, макова соломка щодо) здійснюється із Республіки Молдова до Російської Федерації транзитом через східні території України з використанням залізничного та автомобільного транспорту (переважно на пограничних ділянках Харківської та Сумської областей), а також рослинної наркосировини, вирощеної на території України. У зворотному напрямку до

України з Російської Федерації через пункти пропуску автомобілів і потягів відбувається транзит кокаїну на ділянках Сумського і Донецького прикордонних загонів.

У жовтні 2014 р. працівниками правоохоронних органів України в Сумській області разом з МВС на залізниці та працівниками оперативно-розшукового відділу прикордонного загону перекрито стійкий міжнародний контрабандний канал постачання з Придністровської Молдавської Республіки на територію області кокаїну. Указаний наркотичний засіб організованою злочинною групою контрабандним шляхом завозився з м. Первомайськ Придністровської Молдовської Республіки через прикордонний пункт пропуску «Кучургани» [88, с. 2].

2) На півночі України контрабанда синтетичних наркотичних засобів (амфетамінного класу польського та литовського виробництва) здійснюється через пункти пропуску на українсько-польській та українсько-білоруській ділянках державного кордону («Ягодин-авто», «Виступовичі», «Нові Яриловичі») у схованках, обладнаних у транспортних засобах, перевізних і переносних товарах та на тілі людини.

Так, 20.02.2015 слідчим відділом УСБ України в Чернігівській області розпочато кримінальне провадження №1201527000000014 за ознаками злочину, передбаченого ч. 3 ст.305 КК України за фактом контрабандного переміщення автомобільним транспортом з Республіки Білорусь в Україну через митний пост «Нові Яриловичі» Чернігівської митниці 345 г. наркотичного засобу метадон, який вилучено у встановленому порядку.

3) На заході України контрабандне переміщення наркотичних засобів з країн Євросоюзу до України («Тиса», «Краковець», «Шегині») здійснюється з використанням автомобільного транспорту, а також у більшості випадків для приховування наркотиків використовуються «посилки», які передаються з-за кордону через водіїв.

*Співробітники СБУ в Львівській області викрили протиправну діяльність громадянина України: 33-річний мешканець К. м. Львова який вступив в ОЗГ і*

налагодив міжнародний канал контрабанди наркотичних засобів (амфетаміну, метамфетаміну та трамадолу) із однієї з країн Західної Європи, замовив велику партію наркотиків за кордоном з метою подальшої реалізації на території регіону. Посилка з контрабандним вмістом мала бути доправлена на територію України автобусом міжнародного сполучення. У жовтні співробітники СБ України затримали контрабандиста «на гарячому» одразу після одержання багажу у водія автобусу, який про вміст посилки не здогадувався [188, с. 2].

4) На півдні України здійснюється контрабандне переміщенням з Латинської Америки через територію України до країн Центральної та Західної Європи великих партій кокаїну з використанням схованок у вантажних морських суднах та автотранспортних засобах (переважно турецької реєстрації), що слідує на пороммах із Грузії, Ірану та Туреччини.

01.04.15 р. СВ УСБУ в Одеській області за ч. 3 ст. 305 ККУ в контейнері FCIU3531232, який прибув до Одеського морського торговельного порту з Ірану транзитом через Грузію на адресу ТОВ «Манкал» (Україна, Київ), виявлено особливо небезпечну наркотичну речовину «героїн» загальною вагою 147,3 кг 24.03.15 слідчим відділом УСБУ у Вінницькій області розпочато досудове розслідування у кримінальному провадженні № 22015010000000011 за ознаками злочину, передбаченого ч.2 ст.15, ч.2 ст.305 КК України, за фактом замаху на контрабандне переміщення через митний кордон України автомобілем з України в Республіку Молдову через митний пост «Могилів-Подільський – Отач» комірником Бородянського РВ УМВС України у Київській області ст. прапорщиком З. особливо небезпечного наркотичного засобу канабісу вагою 0.8 кг. (висновок експертизи № 396 від 25.03.15).

5) В аеропортах України здійснюється контрабанда важких наркотиків (героїн, кокаїн) через пункти пропуску для авіаційного сполучення («Київ-Бориспіль», «Одеса-авіа»), які приховуються в особистих речах та на тілі пасажирів, а також під час міжнародних поштових авіаперевезень [87, с. 2].

Працівниками Київської митниці ДФС спільно з працівниками СБУ зафіксовано дві спроби переміщення через митний кордон України в пункті

*пропуску «Бориспіль» партії наркотичних речовин. Наркотичну речовину каннабіс виявлено під час вибіркової перевірки особистих речей двох громадян Ізраїлю, які відлітали до країни одним рейсом і обрали для проходження митного контролю спрощену процедуру митного оформлення – «зелений коридор». В особистих речах пасажирки знаходилося біля 600 г речовини рослинного походження зеленого кольору в двох непрозорих поліетиленових пакетах, замотаних у декілька шарів фольги. Серед особистих речей громадянина виявлено 610 г каннабісу прихованих аналогічним чином [51, с.2].*

*3. Наступним способом являється використання фальсифікованих (підроблених або недійсних) документів для перевезення через кордон наркотичних засобів щодо їх ідентифікації (3 %), що вчиняються організованими злочинними групами транснаціонального та економічного спрямування.*

На Полтавщині Служба безпеки України спільно з прокуратурою блокувала міжнародний канал контрабанди наркотиків з Європи. Так, у Кременчуці був затриманий 50-річний організатор наркотрафіку при одержанні 700 пігулок трамадолу та 500 пігулок ефедрину. Наркотики при цьому перевозилися через кордон за підробленими документами як медикаменти для онкохворих [87, с. 1].

*4. Недекларування або недостовірне декларування даних про товари, які перевозяться через митний кордон України (5 %), що вчиняються організованими злочинними групами транснаціонального та економічного спрямування.*

Способи контрабанди наркотиків з використання при перевезенні за міжнародними договорами сировини, матеріалів та готової продукції (в мішках з зернами кави, в ящиках з фруктами, в дитячих іграшках, в промисловому обладнанні, в консервних банках, в упаковках медикаментів та ін.) Спосіб приховування наркотиків здійснюється шляхом змінення зовнішнього вигляду та ін. За статистичними даними (до 20 випадків виявляється в рік) вказаний спосіб вчиняються підприємцями та юридичними особами які мають право займатися зовнішньоекономічною підприємницькою діяльністю як з наркотичними препаратами, так і з сировиною, з якої її виготовляють.

Прикладом може служити наступне: при перевірці працівниками ДМСУ в Закарпатській області підприємця М. який займається закупівлею і постачанням лікарських препаратів (ефедріна, новокаїна та ін.) з Німеччини до України було виявлено 120 упаковок ефедріну, які не були зазначені в декларації. При проведенні слідчих (розшукових) дій встановлено, що останній дав згоду організованій злочинній групі в м. Київ щодо поставки синтетичних наркотиків за окрему винагороду.

Розвиток транспортної інфраструктури в транзитних країнах дозволяє збільшувати обсяги одночасного переміщення законних товарів за наявності у них схованок для наркотиків, які практично на кордонах виявляються (10-15%), а при виявленні їх неможливо встановити членів організованої злочинної групи [87, с. 5].

Об'єктивними чинниками, що впливають на вибір способу вчинення контрабанди наркотичних засобів організованими злочинними групами транснаціонального, економічного та етнічного спрямування являється те, що наша держава – одна з найбільших у Європі – географічно розташована в її центральній частині. Таке геополітичне положення робить її своєрідним перехрестям на шляхах міжнародного транспортування наркотиків, а відсутність надійно захищених державних кордонів, інтенсивна міграція населення, потоки вантажів сприяють збільшенню надходжень до України наркотиків імпортного виробництва.

За нашим дослідженням встановлено, що криміногенні умови контрабанди наркотичних засобів в Україні на сьогоднішній день є сприятливими. У зазначеній сфері протиправна діяльність, що вчиняється організованими злочинними група наркодилерів, буде постійно нарощуватися.

Злочинні шляхи транспортування наркотичних засобів пролягають практично з усіма суміжними з Україною державами. Основними країнами постачання контрабандних наркотиків сьогодні є Росія, Молдова, Польща, Голландія, Німеччина, Панама, Колумбія, Нідерланди, Угорщина, Іран тощо.

Основним фактором, який визначає наркотичну обстановку в Україні та впливає на розвиток наркоситуації в ній, залишається розширення контрабандних поставок синтетичних наркотичних засобів, у першу чергу стимуляторів амфетамінного ряду з країн Західної Європи, зокрема з Польщі, яка на сьогодні є одним з світових лідерів у виробництві синтетичних наркотиків та має з Україною досить розвинуті економічні зв'язки та протяжний державний кордон.

Територіальне розташування нашої країни як транспортної артерії між східними та західними країнами, створює умови перевезення наркотичних засобів, з яких частина залишається у нас як ринок збуту. Окрім того, для цього успішно використовується глобальна мережа Інтернет.

Глобальне поширення мережі Інтернет та інших технологічних досягнень (мобільний зв'язок, міжнародна банківська система) зробили державні кордони більш вразливими. Вказана тенденція має наслідком те, що мережа Інтернет активно використовується злочинними групами як засіб підготовки і організації вчинення контрабанди. Організація здійснення контрабанди наркотичних засобів у сучасних умовах не потребує безпосередньої участі організатора та спілкування його з кур'єрами та розповсюджувачами. Використання сучасних засобів зв'язку надає можливість створювати анонімність спілкування основних фігурантів контрабанди, що уможливорює їх вчасне виявлення та документування злочинних дій.

Служба безпеки України викрила канал контрабанди наркотиків з Європи та Південної Америки, до якого були причетні члени ОЗГ з Одеси. Злочинці замовляли наркотики через Інтернет. Щоб уникнути кримінального переслідування правоохоронцями, вони використовували спеціальні криптологічні програми з шифрування кореспонденції та електронну систему переказу грошей. Також, щоб відвести від себе підозри, наркодільки орендували в одному з поштових відділень абонентську скриньку, оформивши її на підставну особу, де і отримували наркотики [87, с. 8].

Спосіб вчинення та приховання контрабанди обирається членами організованих злочинних груп транснаціонального, економічного та етнічного



спрямування з огляду на їх індивідуально-психологічні особливості, наявність досвідчених співучасників, а також визначається місцем, часом та іншими характеристиками обстановки її вчинення.

Обстановка контрабанди обирається членами організованих злочинних груп транснаціонального, економічного та етнічного спрямування в період підготовки, вчинення і після досягнення злочинної мети і є сукупністю просторово-часових (день – 45 %, ніч – 55 %), соціально-психологічних чинників (впевненість – 85 %, страх – 15 %) стосунків між злочинцями і митними органами (стійкі – 45 %, нестійкі – 55 %) і іншими обставинами об'єктивної реальності, які можуть сприяти швидкому, усебічному, повному розслідування злочинів. Ці обставини різною мірою проявляються і впливають на контрабанду, виникають незалежно або за бажанням організаторів злочинних груп і у більшості своїй визначають зовнішнє середовище, факти об'єктивної реальності.

Обстановка (95 %) впливає на спосіб вчинення контрабанди наркотичних засобів і повною мірою відбивається на особливостях і структурі його механізму. Спосіб скоєння контрабанди може бути реалізований тільки в певній обстановці, яка нерозривно пов'язана і з іншими елементами криміналістичної характеристики. Наприклад, необлаштованість пропускного пункту на кордоні технічними засобами спостереження (80 %) сприяє тому, що контрабандист мав безконтрольний доступ до митників. Злочинець може частково (20 %) або повністю (70 %) створювати обстановку або пристосовуватися (10 %) до неї. В кінцевому результаті злочинна група створює сприятливі умови для вчинення контрабанди.

Дії злочинців зазначених ОЗГ у більшості випадків (100 %) залежать від обстановки на контрольно-пропускному пункті кордону, яка зумовлює вибір способу перевезення (перенесення) наркотичних засобів.

Основними криміналістичними ознаками обстановки контрабанди наркотичних засобів вчиненої організованими злочинними групами транснаціонального, економічного та етнічного спрямування є місце (75 %) і час (25 %) її здійснення. Саме встановлення таких ознак є однією з функцій її

виявлення. За допомогою цих ознак, оперативний працівник може розробити комплекс оперативно-розшукових заходів (90 %), слідчий – слідчих (розшукових) дій (10 %), спрямованих на отримання доказів які будуть використані у кримінальному провадженні. Місце і час здійснення контрабанди будуть елементом криміналістичної характеристики тільки у тому випадку, якщо вони мають характерні особливості з причини вибраних злочинцями (наявні корумповані зв'язки на переході, недбале проведення доглядів транспорту, відсутність спеціальних засобів виявлення наркотиків тощо). Місце вчинення контрабанди характеризується ознаками, за допомогою яких можна встановити всіх членів організованої злочинної групи та посадових осіб, що їм сприяють.

В результаті дослідження встановлено, що основними обставинами, що впливають на спосіб вчинення контрабанди наркотичних засобів організованими злочинними групами транснаціонального, економічного та етнічного спрямування, являється: соціально-політична та економічна нестабільність в державі (78,4 %); вигідне геополітичне положення і прозорість кордонів (88,7 %); великий відсоток товарних та пасажирських перевезень між державами та інтенсивна еміграція населення (56,6 %); значний дохід від наркобізнесу (65,4 %); недосконалість застосування норм кримінального закону щодо притягнення до відповідальності основних членів ОЗГ (77,8 %); низький професійний рівень митних працівників при здійсненні контрольно-пропускного режиму на кордоні (45,8 %); недбале ставлення до своїх обов'язків окремих службових осіб, відповідальних за пропускний режим на кордоні заснованих на корупції (55,6 %); відсутність на кордоні технічних засобів та розшукових тварин з виявлення наркотиків (34,5 %) [Додаток А10].

Таким чином, криміналістична характеристика організованої злочинної групи, що вчиняє контрабанду наркотичних засобів – це сукупність стійких і якісних ознак, визначуваних злочинною діяльністю групи, що обумовлює закономірності поведінки кожного члена злочинної групи при підготовці і вчиненні групового злочину, а також особливості поведінки на досудовому слідстві.

## **1.4 Характеристика осіб, які вчиняють контрабанду наркотичних засобів у складі організованої злочинної групи**

Важливим структурним елементом криміналістичної характеристики контрабанди наркотичних засобів є дані про особливості особистості злочинців, які входять в організовану злочинну групу. В цьому напрямку має бути досліджено процес формування й функціонування злочинних об'єднань (кількісний склад, вікова структура, ступень згуртованості груп, злочинні схильності і професійні знання їх членів тощо). На думку В.Г. Лукашевича, об'єднання в груповій злочинній дії окремих особистостей, що володіють різними індивідуальними здатностями й рисами характеру приводить до взаємного доповнення особливостей та рис характеру в єдиному груповому суб'єкті [142, с. 11].

Під характеристикою особи, що вчинила злочин, розуміється сукупність соціально значимих властивостей особистості людини, що впливають у сполученні із зовнішніми умовами (ситуацією) на злочинну поведінку [42, с. 52].

На думку інших дослідників, особистість злочинця – поняття широке, що виражає сутність особи, складний комплекс ознак, що її характеризують, властивостей, зв'язків і відносин, її моральний і духовний світ, узяті в розвитку, у взаємодії із соціальними й індивідуальними життєвими умовами, що тією чи іншою мірою вплинули на вчинення злочину [151, с. 38].

Р.С. Белкін писав, що криміналістичний аспект вивчення особи є актуальним і перспективним напрямом в наукових криміналістичних дослідженнях [21, с. 15].

Наукові розробки підтверджують, що окремі елементи криміналістичної характеристика злочину мають прямий вплив на особу злочинця, на якого також впливають такі елементи як вибір способу вчинення та обстановка. Особа, яка вчиняє злочин, безпосередньо пов'язана з конкретним предметом посягання, що і впливає на вибір злочинних дій та їх приховання.

В процесі розслідування конкретного злочину здійснення дослідження ознак злочинця за окремими ознаками (статі, віку, умінь і навичок, злочинного

досвіду, професійних якостей) надає можливість його визначення серед інших осіб [44,с. 74,77].

В. Ю. Шепітько в криміналістичну характеристику включає результати дослідження психологічних та соціальних чинників, що характеризують особу як злочинця [162, с. 617].

В.К. Гавло підкреслював, що дані про особу суб'єкта злочину доцільно об'єднати в дві групи: що мають доказове значення і мають тактичне значення. Далі вчений зазначає, що криміналістична методика в першу чергу досліджує особу, яка вчиняє злочин та закономірні зв'язки між особою та злочином, які проявляються зовні в різних наслідках вчиненого. У цьому плані особу потрібно вивчати як слідоутворюючий об'єкт, джерело інформації про вчинений злочин і як засіб його розкриття [53, с. 187,197].

У процесі вчинення злочину залишаються не лише матеріальні сліди, але і сліди-ознаки злочинної поведінки, що свідчать не лише про подію злочину, але і про самого злочинця. У своїй сукупності вони дозволяють представити механізм злочину, як невід'ємним компонентом якого є особа з певними властивостями і якостями [53, с. 77].

В процесі дослідження встановлено, що у вивченні особи контрабандиста доцільно виділяти три специфічні напрями:

1) знання і врахування працівниками митних органів України та Служби безпеки України особистих характеристик поведінки контрабандистів та способів перевезення ними через кордон наркотиків, що сприяє виявленню контрабанди при здійсненні митного контролю (89,3%);

2) знання джерел з отримання інформації про особи невідомих злочинців, які являються членами злочинної групи і вчиняють контрабанду наркотиків (88,5%);

3) збирання й дослідження відомостей про вже відомого слідству затриманого підозрюваного з метою мати вичерпну криміналістичну оцінку особи суб'єкта контрабандиста та його спільників (95.3%) [Додаток А12].

На думку Р.С. Белкіна, характеристика типової для даного виду злочинів

особистості можливого злочинця може мати криміналістичне значення, що надає змогу визначити підозрюваних та окреслити використовувані засоби щодо його знайдення та затримання [22, с. 191].

Ми переконані, що окремі характеристики, за певним видом злочину, визначає ознаки особистості злочинця які використовуються під час слідства. У комплекс ознак особистості під час розроблення такої характеристики визначаються такі ознаки, за якими можна виявити й установити особу, що підготує, вчиняє або вчинила злочини. Окремі елементи мають значення як для рішення завдань стосовно виявлення злочинів з використанням оперативно-слідчих можливостей, але й переважно під час викриття злочинів (наприклад затримання злочинця під час перетину кордону з наркотиками). Відомості про особливості особистості злочинця дозволяють висунути оперативно-слідчих версії про місце контрабанди наркотиків, спосіб приховування наркотиків; одержати необхідні дані для вибору й застосування найбільш ефективних оперативно-розшукових заходів, оперативних комбінацій з установлення злочинця, а також тактичних прийомів їх проведення.

Специфіка підготовки до вчинення контрабанди наркотичних засобів пов'язана зі створенням складної структури взаємодій учасників злочинної групи. У цьому аспекті деякі спеціалісти справедливо зазначають, що кримінальні формування України та інших країн СНД формують цілісні «мережеві» системи, здійснюють на постійній основі злочинну діяльність, пов'язану із забезпеченням виходу з-під соціального контролю [235, с. 351].

Особи злочинців, які вчиняють контрабанду, не є однозначними і можуть бути диференційованими на види залежно від рольової функції в злочинній групі. У цьому плані можна вирізняти:

- 1) організаторів контрабанди наркотичних засобів;
- 2) перевізників наркотичних засобів;
- 3) осіб, що сприяють переміщенню наркотичних засобів при вчиненні контрабанди;
- 4) осіб, яким адресовані наркотичні засоби.

За ствердженням окремих дослідників [107, с. 109] та опитуванням практичних працівників ДМСУ та СБУ встановлено, що організовані злочинні групи з транснаціональною, економічною і етнічною направленістю, які вчиняють контрабанду наркотичних засобів, можуть складатися з окремих підгруп, до яких відносяться:

а) перша підгрупа – верхній ешелон, що планує операції і відмиває одержані за наркотики гроші (організатор групи, особи, які забезпечують реалізацію планів групи, та її безпеку від викриття). Кримінальна діяльність зазначених осіб практично залишається за межами існуючої кримінальної практики, тому що неможливо підтвердити їх діяння процесуальним шляхом;

б) друга підгрупа – особи які незаконно перевозять наркотики через кордон (в більшості випадків це сторонні особи, найняті за кошти). На думку В.А. Тимошенка, відмінною рисою діяльності наркобізнесу є пошук нових осіб для контрабандного провозу наркотичних засобів [251, с. 35];

в) третя підгрупа – особи які отримують перевезенні наркотичні засоби, а також роздрібні торговці, утримувачі місць для незаконного вживання наркозасобів та інші, що вчиняють всі злочини у сфері обігу наркотичних засобів.

За нашими дослідженнями встановлено, що організовані злочинні групи з транснаціональною, економічною і етнічною направленістю, які вчиняють контрабанду наркотичних засобів мають зв'язки з особами (групами), які вчиняють злочини загальнокримінального спрямування (вбивства, розбої, грабежі, вимагання, квартирні крадіжки та ін.), які періодично або систематично вживають наркотики. За даними МВС України в 45 % вказані злочини вчиняються в наркотичному стані.

Оскільки контрабанда наркотичних засобів завжди пов'язана із іншими ланцюгами їх незаконного обігу, то існують певні взаємозв'язки між особами, що вирощують, переробляють наркотичну сировину, виготовляють наркотики та їх транспортують.

Ступінь організації кримінальних структур може бути різним. В одних групах спостерігається багатоступінчаста структура, тверда ієрархія,

підпорядкування, корумповані зв'язки, добре технічне оснащення тощо. Діяльність таких груп, пов'язаних з контрабандою наркотичних засобів, готується за розробленим планом з вибором певного місця, часу перетину кордону й способу приховання наркотичних засобів. Їм властиві розподіл ролей між співучасниками організованих груп для підшукування пунктів перетину кордону, місць заховання наркотиків при транспортуванні, визначення осіб для перевезення та супроводження через кордон. В організованих групах, як правило, існує сувора конспірація.

Проведене дослідження показало, що 63,6 % злочинних груп можуть бути віднесені до організованих із чітко вираженою злочинною установкою, внутрішньогруповою дисципліною і згуртованістю учасників, з конкретним розділенням ролей і наявністю організатора.

Проведені нами дослідження показали, що в 90 % випадків при підготовці до здійснення цієї категорії злочинів здійснюється розподіл ролей між ними. Про це у свій час писав А.Н. Попов: «Сучасні злочинці не лише добре забезпечені всілякого роду знаряддями, але і діють по заздалегідь приготованому і розробленому до найдрібніших подробиць плану. Ролі їх строго розподіляються між собою, згідно здібностям і спеціальній підготовці кожного. Серед них є особи, які ніколи не беруть безпосередньої участі у справі, і роль їх зводиться виключно до підготовки злочину; при цьому в деяких випадках такі ініціатори отримують свої дивіденти при розділенні злочинних доходів, в інших же — вони просто продають обдуману ними справу за окрему ціну і надалі ніякої участі в злочині не приймають» [194, с. 599].

Проведені С.А. Рогановим дослідження показали, що в 90% випадків при вчиненні злочинів, пов'язаних із синтетичними наркотиками, у тому числі і контрабанди, передусє ретельна підготовка осіб до злочину [214, с. 11].

Те ж відбувається і нині. Кожен з членів злочинної групи може виконувати в злочинній діяльності яку-небудь функцію (наприклад, підібрати водія, провідника або туриста для контрабанди). Кількість осіб, що беруть участь в контрабанді наркотиків, залежить від того способу, яку вони використовують при

транспортуванні через кордон. На практиці мають місце такі випадки, коли один злочинець не в змозі домовитися про постачання наркотиків і переправлення їх через кордон, йому потрібний помічник. Це пояснюється також і тим, що самостійно неможливо проводити деякі митні операції і з легальним товаром.

Окремі особи, які входять в ОЗГ, порушують митні правила при одноразовому (епізодичному) перетинанні кордону, зокрема переміщуючи при цьому зазвичай в одиночному вигляді високовартісні важкі наркотики з метою миттєвого отримання надприбутків.

В інших випадках, організована злочинна група перетинає кордон або спеціально планує, готує та здійснює масштабну операцію з контрабандного переміщення наркотичних засобів. Вони добре інформовані щодо особливостей митного і кримінального законодавства, про діяльність правоохоронних органів та оперативних підрозділів, систематично перетинають митний кордон і фактично професійно займаються злочинним промислом. На порушення законодавства та вчинення контрабанди вони йдуть навмисно, мають корисливу мету – отримання прибутків. Практика свідчить, що досвідчені члени організованої групи, як правило, постійно вдосконалюють свої злочинні навички, а під час переміщення контрабанди наркотичних засобів постійно змінюють і удосконалюють спосіб маскування наркотиків.

В.А. Шевчук зазначає, що організовані злочинні групи, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, мають своїх вербувальників, фінансових радників, фахівців у сфері укладення контрактів (особи, які укладають угоди з лоцманами, моряками, вантажниками, водіями вантажівок тощо) [162, с. 493].

До контрабандної діяльності в будь-якій ролі можуть бути залучені працівники митних органів, співробітники різних міністерств, відомств й організацій, які регулярно виїжджають за кордон і мають контакти з іноземними організаціями та фірмами, з різними благодійними фондами, які регулярно перевозять різні товари або пасажирів.

Перш ніж приступити до контрабанди наркотиків, злочинці готують транспортні засоби до їх приховання. У 100 % вивчених кримінальних



провадженнь підготовка транспортних засобів і інші технічні засоби підбиралися заздалегідь.

У ст. 27 та 30 КК України передбачена кримінальна відповідальність організаторів злочинної діяльності за такі дії. Слід зазначити, що в практичному плані вивчення особистості організаторів злочинної діяльності поєднане з рядом труднощів, тому що це найбільш захищена, «схована» для очей дослідників категорія учасників організованої злочинної діяльності. При затриманні другорядних членів організованої групи контрабандистів останні не дають свідчень проти організаторів (лідерів) з проблеми боязні помсти (60 %), підтримання субкультурних елементів (22,4 %), незнання зашифрованого організатора (26,6 %).

За даними нашого дослідження, організатори контрабанди наркотиків до кримінальної відповідальності притягувалися з десяти випадків тільки двоє.

Характер ролевих функцій, а також спрямованість діяльності організатора зумовлюють наявність у нього певних властивостей особистості. Організатори контрабанди за характером хитрі, часто мають високий освітній і професійний рівень, здатні підкорити собі людей, мають організаційні здібності й навички вербування виконавців, фахівців; уміють забезпечити конспіративність підготовлюваних і вчинених групою злочинів.

Організатори злочинних груп у сфері обігу наркотичних засобів у 95% становлять чоловіки, віком до 45 років, з вищою освітою до 45%, які в 33% займаються підприємництвом [162, с. 493].

Лідери організованих злочинних груп, що вчиняють контрабанду наркотиків володіють навиками та способами їх вчинення, а також мають відповідну спеціалізацію в залежності від виду наркотиків [242, с. 155]. Дане визначення підтримують вчені О.П. Комірчий [112, с. 33] та В.І. Куліков [134, с. 157].

За окремими дослідженнями підтверджено, що лідери кримінальних структур легалізують грошові засоби від індустрії наркобізнесу головним чином в організаціях та приватних підприємствах у сфері економіки з метою отримання

відсоткових акцій корпоративного управління. Нагромаджений грошовий капітал також використовується у соціально-політичному напрямі для створення окремих партійних груп для впливу на депутатський корпус з метою лобіювання окремих рішень стосовно легалізації окремих видів діяльності. Також проводиться фінансова підтримка своїх кандидатів у виборчій компанії у місцеві органи самоврядування та центральні органи влади. Вказаний процес здійснюється з метою постійного впливу на політичну та економічну ситуацію в країні [119, с. 18; 280, с. 156].

Окремі керівники злочинних груп у більшості випадків, у здійсненні операцій з контрабандою таких засобів участі не приймають, а вирішують організаційні питання перетину кордону кур'єрами та розподіляють фінанси отримані від наркобізнесу, а також створюють заходи маскування себе і членів групи. Не беручи особистої участі в незаконних операціях із наркотиками, «перебуваючи в тіні», вони, як правило, не залишають доказів своєї винності, залишаються невикритими, що дає їм можливість удосконалювання засобів і методів вчинення нових злочинних акцій, продовження злочинної діяльності на вищому рівні її організації й конспірації.

За результатами вивчення кримінальних проваджень нами виділено такі соціально-демографічні характеристики організаторів контрабанди наркотиків, у переважній більшості - це особа (чоловічої статі (95 %); віком від до 24 до 30 років (36 %), 31-39 років (40 %) або 40-55 років (24 %); з вищою освітою (58,6 %); без постійного джерела доходів (87 %).

За місцем проживання 60 % організатори злочинних груп характеризуються позитивно, 15 % знаходилися на оперативному обліку. Як правило, ставлення до спиртного й наркотиків у більшості членів груп нейтральне; 40 % періодично або систематично вживають спиртне або наркотики.

Вчені виділяють п'ять основних функцій організаторів (лідерів) ОЗГ: організаторська; інформаційна; стратегічна; нормативно-ціннісна; дисциплінарна [199,с. 34-37; 224, с. 96].

Деякі науковці та практики вважають, що ядро організованої злочинної групи і відповідно її лідер, здійснюють такі функції у групі: управлінсько-стратегічну; асоціально-виробничу; фінансового забезпечення; захисту і прикриття; конспірації і контррозвідки; нормативно-ціннісну; дисциплінарного впливу [64, с. 110; 92, с. 52; 134, с. 38; 176, с. 302; 224, с. 128].

Необхідно підкреслити, що зазначені функції реалізуються, як правило, за рахунок організаційно-управлінської діяльності лідера злочинної групи [225, с. 16]. Специфіка діяльності лідера, його функції, місце в структурі групи обумовлюють вимоги до його особистісних якостей, втім, як і іншого рядового учасника.

З точки зору О.В. Пристанської, діяльність лідерів має переважно організаційно-управлінський характер [199, с. 35]. Приблизно такої ж позиції дотримуються С.І. Цветков [277, с. 56], В.Т. Контеміров [118, с. 14], Г.Г. Шіханцов [285, с. 38] і В.С. Мешкова [152, с. 23].

Деякі автори додають до ознак лідерства: планування злочинних дій; організацію охорони і самозахисту (А.І. Долгова); наявність власної системи санкцій та заохочень; кооперацію організованих злочинних угруповань; активне поширення антигромадської ідеології; взаємодопомогу (М.А. Стручков); проникнення в легальний бізнес; використання найбільш рентабельних, вигідних форм і сфер діяльності (О.В. Пристанська) та ін. Так, професор В.С. Медведєв, узагальнюючи поняття «лідер організованої злочинної групи», зазначає, що це особа, яка має визнання та авторитет у групі, здійснює найбільший психологічний вплив на її членів [150, с. 52].

Окремі науковці роблять висновок, що керівники таких груп, які вчиняються наркозлочини і відносяться до загальнокримінального та економічного спрямування, можуть бути (50%) раніше судимими [156, с. 680].

На думку В.Е. Ємінова організатори, що вчиняють злочини загальнокримінальної спрямованості та у сфері обігу наркотиків, винахідливі, товариські, вміють установлювати контакти [183, с. 261].

Ми підтримуємо думку, що злочинний лідер – це член злочинного співтовариства, який володіє необхідними здібностями для досягнення любим способом групових цілей.

Характер ролевих функцій, а також спрямованість діяльності організатора зумовлюють наявність у нього певних властивостей особистості. Організатори контрабанди за характером хитрі, часто мають високий освітній і професійний рівень, здатні підкорити собі людей, мають організаційні здібності й навички вербування виконавців, фахівців; уміють забезпечити конспіративність підготовлюваних і вчинених групою злочинів.

Досліджуючи злочини, що вчиняються організованими злочинними групами у сфері обігу наркотиків, зазначимо, що до причин, за яких виникають певні заміни їх організаторів, слід віднести: самоусунення організатора ОЗГ від керівництва (18,4 %); потрапляння в наркотичну залежність (33,2 %); притягнення організатора ОЗГ до кримінальної відповідальності з відбуванням покарання в місцях позбавлення волі (12,8 %); природна чи насильницька смерть організатора (35,6 %) [Додаток А13].

У злочинних групах з транснаціональною і етнічною спрямованістю, лідером може бути особа, яка нерегулярно вживає наркотики, втім не є наркоманом. У випадку, якщо лідер злочинної групи потрапляє в залежність від наркотичних засобів, тоді він поступово втрачає свій авторитет, стає менш корисним для групи, а з часом навіть небезпечним, тому відбувається його зміна. Зміна лідера в злочинній групі може відбутися й у випадку його самоусунення від керівництва злочинною діяльністю, передачі частини владних повноважень іншим особам, наприклад, керівникам «низових» структур (бригадирам).

Але в організованих злочинних групах з контрабанди наркотиків (економічного спрямування) функції керівництва може виконувати особа, яка не є організатором цього злочинного утворення. В такій ситуації керівник злочинної організації може бути особою, стихійно висунутою на роль неформального керівника, а може бути призначеним (за посадою керівник підприємницької структури), зокрема, організатором такого утворення, який прагне бути осторонь

безпосереднього керівництва злочинними діями групи, організації, не втрачаючи при цьому лідерства в ній. В такому випадку керівник організованої злочинної групи може не визнатися групою лідером, а вважатися офіційним керівником [108, с. 92].

У.С. Джакебаєв та чимало інших учених, вивчаючи проблему лідерства, зробили спробу класифікації лідерів. За змістом діяльності лідери злочинних груп поділяються на лідера-організатора, лідера-натхненника і лідера змішаного типу (організатор і натхненник) [72, с. 80].

Ми не повністю погоджуємося із такою класифікацією, оскільки вважаємо, що лідер–організатор і лідер змішаного типу дублюють один одного. Саме з цих причин вважаємо доречним запропонувати таку класифікацію лідерів: 1) лідер-організатор – активний учасник організованої злочинної групи (етнічного спрямування – 65 %); 2) тіньовий лідер – «генератор ідей» (в групах транснаціонального та економічного спрямування – 85 %).

Зазначені особистісні якості організаторів (лідерів) в групах транснаціонального та економічного спрямування дозволяють їм досить тривалий час (90 %) залишатися невразливими для правоохоронних органів і вміло протидіяти їх викриттю. Тому тактика виявлення й викриття цих осіб вимагає від оперативно-слідчих працівників високої професійної майстерності.

Так, наприклад, у організованих злочинних групах транснаціонального та етнічного спрямування, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів, організаторська функція лідера виявляється у таких діях:

- вибір засобів і джерел придбання наркотичних речовин, способу транспортування через кордон, збереження і збуту, створення умов для успішного вчинення злочинів;
- визначення конкретних способів контрабанди наркотиків, якими буде займатися група, вибір виду наркотичного засобу;
- найбільш оптимальний розподіл ролей учасників для досягнення максимальної ефективності та безпеки злочинної діяльності;

– розподіл між учасниками групи отриманого злочинного прибутку [212, с. 74].

Наприклад, під час перевезення наркотичних засобів потягом наркокур'єрів супроводжують спостерігачі, які стежать за їхньою поведінкою, діями співробітників митниці і, у випадку провалу, попереджають про небезпеку інших учасників, а також осіб, які повинні були зустріти «вантаж» у місці призначення.

Представники таких «контролюючих» підрозділів підпорядковуються виключно лідерові. Структура груп, які займаються контрабандою наркотиків, дозволяє повністю вивести лідера з кола осіб, які безпосередньо контактують з предметом злочину. Його дії зводяться виключно до загального організаційного керівництва групи з контролю за вчинення контрабанди та з отримання і розподілення прибутків від наркозлочинів.

У ряді випадків (10 %) лідером організованої злочинної групи, що займається контрабандою, може бути жінка. Аналіз кримінальних проваджень про злочини цієї категорії і статистична інформація свідчить про зростаючу кримінальну активність жінок. В більшості випадків вони виконують другорядну роль (організацію самого перевезення через кордон наркотичних засобів).

Неабияке значення в контрабанді наркотиків має особа, яка безпосередньо перевозить чи переносить наркотичні засоби через кордон.

Перевізником наркотиків може бути як сам власник транспортних засобів, так і інші особи, в тому числі й ті, які діють за винагороду.

За статистичними даними у першому півріччі 2016 року за злочини, пов'язані з незаконним переміщенням наркотиків через державний кордон України, затримано 180 осіб. На території України було затримано 126 осіб: з Республіки Польща – 43; з Республіки Молдова – 16; з Російської Федерації – 26; з Республіки Чехія – 5; з Республіки Угорщина – 6; з Республіки Литви – 2; з Республіки Білорусь – 1; з Республіки Словаччина – 3; з Королівства Нідерландів – 2; з Німеччини – 4; з Великобританії – 2. Загальне співвідношення між затриманими особами в складі групи за способом переміщення наркотиків через кордон виглядає наступним чином: автотранспортом – 108 випадків;

авіатранспортом – 6; залізничним транспортом – 36; пішим шляхом – 23; посылка – 3. Найчастіше перевізниками великих партій «важких» наркотиків є водії вантажних автомобілів на маршрутах регулярних та нерегулярних міжнародних перевезень – громадяни Туреччини, Румунії, Албанії, країн колишньої Югославії [88, с. 6].

Як показало дослідження, кур'єри через кордон перевозять наркотики використовуючи осіб, які подорожують (20 %), попутних пасажирів (15 %), водіїв автобусів (45 %), співробітників інших транспортних засобів (10 %).

За даними, опублікованими в літературі, основними перевізниками кокаїну є громадяни Нігерії й Гани, а також Росії, України й Іспанії. Препарати ефедрину до України поставляють китайці. Необхідно звернути увагу, що до перевезення кокаїну усе активніше залучаються громадяни України як кур'єри. Їх вербування здійснюється як у відверто кримінальних формах (шантаж, залякування), так і з огляду на низький життєвий рівень населення центральноазіатських держав, на добровільній основі. Організатори транснаціонального спрямування використовують осіб як кур'єрів, які готові ризикувати за велику винагороду [124, с. 337-338].

Вивчення соціальної належності показало, що здебільшого особи, які надають згоду на перевезення (перенесення) наркотичних засобів через кордон становлять: працюють в транспортній сфері – 30%, є заробітчанами – 13%, туристи – 8 %, працюють у міжнародних комерційних структурах – 14 %, приватні підприємці становлять – 8 %, військовослужбовці – 2 %, учні коледжів – 12 %, студенти ВНЗ – 15 %. Мають освіту: вищу – 26 %, незакінчену вищу – 40 %, середню спеціальну – 20 %, загально середню – 14 %. 46 % членів злочинних груп – не судимі, раніше судимі за аналогічні злочини – 25 %, судимі більше двох разів – 11 %, вчинили злочини, але уникли кримінальної відповідальності – 9 %, рецидивісти – 5 %, притягалися до кримінальної відповідальності, але винесений вирок не був пов'язаний з позбавленням волі – 4 %.

Кількість членів організованої злочинної групи залежить від конкретних обставин. Аналіз досліджених кримінальних проваджень у Донецькій,

Закарпатській, Львівській, Одеській та Херсонській областях показав, що організована злочинна група, що вчиняє контрабанду наркотиків всіх трьох напрямлень, складалася із трьох осіб – 57,3 % випадків; із чотирьох членів 25,2 % випадків; п'ять і більше (16,5 %). ОЗГ частіше створювалися на ґрунті відносин у сфері наркобізнесу (43 %), спільної службової (виробничої, бізнесової) діяльності (36 %), інші спільні інтереси (21 %). Водночас помітна їх частина виникала на ґрунті етнічних відносин між родичами та знайомими (16 %) або між особами, які спільно відбували кримінальне покарання (13 %).

Дослідженням підтверджено, що на момент викриття організованої злочинної групи транснаціонального чи етнічного спрямування її склад суттєво збільшувався: до 3 осіб – 32 %, до 4–5 осіб – 47 %, 6 та більше осіб – 21 %. Організовані злочинні групи економічного спрямування частіше збільшувалися на ґрунті відносин, пов'язаних з посадовими особами комерційних структур (21 %), працівників транспортних підприємств (36%) та осіб, які незаконно використовують нарколабораторії (43 %).

Необхідно зазначити, що дані показники є умовними, так як вони відображають дійсність у дослідних регіонах. За окремим дослідженнями встановлено, що викриття групи осіб, які займаються наркобізнесом – більше 85 % кримінальних правопорушень, пов'язаних зі зберіганням наркотиків і до відповідальності притягується одна особа, у якої виявленні наркотики [97, с. 4].

Наступним чинником який характеризує членів ОЗГ, що вчиняють контрабанду наркотиків, являються посадові особи, які здійснюють прикриття переміщення контрабанди наркотиків через кордон.

За даними вибіркового досліджень, опублікованих у літературі, 28 % організаторів і членів ОЗГ, що діють у сфері наркобізнесу, використовують корумповані зв'язки з посадовими особами владних структур і правоохоронних органів [214, с. 25].

Так, 16.06.2016 р. у Волинській області співробітниками СБУ викрито організовану злочинну групу, яка контрабандним способом отримувала наркотичні засоби з Польщі і розповсюджувала на території області. Також до



обігу наркотиків були причетні ще двоє фігурантів, один з яких є членом громадської організації. [63, с. 1].

Цікаві дані наводить у своїй роботі А.В. Сидоренко про отримання неправомірної вигоди у сфері незаконного обігу наркотиків. Корумповані чиновники одержують неправомірну вигоду в національній і іноземній валюті (61 %). Четверта частина чиновників одержувала неправомірну вигоду у вигляді промислових товарів або продуктів харчування. Дорогими подарунками були автомашини (15,4 %) і будівництво котеджів (7,7 %). Неправомірну вигоду в більш ніж у половині випадків давалися з умовою звільнення затриманого. Трохи менше половини випадків пов'язані зі зміною показань свідків. Крім того, злочинці купляли можливість доступу до різних службових документів або їх знищення, а також усунення від участі в справі свідків (відповідно 15,8; 12,2 і 11). Неправомірну вигоду також давали за необґрунтоване припинення кримінальних проваджень, фальсифікацію матеріалів і кримінальних проваджень відносно оперативних співробітників, що не побажали приймати неправомірну вигоду; повернення наркотичних засобів злочинцям і ін. [228, с. 95].

Оскільки ввезення наркотиків з-за кордону розглядається як одне з головних джерел українського наркоринку, який має свого постійного споживача.

Дослідження підтверджує, що особи які схильні до вживання наркотиків причетні до їх незаконного обігу виконуючи операції з ними: 35 % займаються зберіганням, а 65 % розповсюдженням [184, с. 30].

За даними правоохоронних органів загальна цифра осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, на території України в 2015 р. – 43034, у тому числі 949 злочинів було вчинено особами віком 14-17 років, 17790 – 19-29 років, які навчаються – 531, непрацюючих та тих, хто не навчається, – 3092, раніше судимих 8599, жінок – 6536, іноземців – 252, у тому числі країн СНД – 187. Зазначене підкреслює, що поставка іноземних наркотиків в Україну являється актуальною і дієвою тому, що більше 150 000 осіб стоять на обліку як наркомани, які кожного дня потребують відповідної наркотичної дози [86, с. 3-5]. У той же

час практики зазначають, що вказану цифру необхідно збільшити в десять разів.

Криміногенний контингент, що спеціалізується на контрабанді наркотичних засобів, має свої преференції та специфічні ознаки й особливості. Тому оперативно-слідчим співробітникам, що спеціалізуються на протидії з контрабандою наркотичних засобів, необхідно ретельно аналізувати злочинну поведінку зазначених осіб: прийоми вчинення злочинів, злочинні зв'язки, внутрішню спеціалізацію й структуру злочинних груп і ін. Це безумовно допомагає підвищувати ефективність оперативно-слідчої діяльності, своєчасно визначати дії злочинців, припиняти їх на стадії підготовки й замаху [66, с. 44].

В підсумку необхідно зазначити, що криміналістична характеристика членів організованих злочинних груп, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів, на відміну від кримінально-правової і кримінологічної має на меті отримання даних про діяльність кожного члена злочинної групи та прогнозованого визначення їх поведінки під час досудового розслідування.

## Висновки до першого розділу

1. Наукові розробки основних проблем, пов'язаних з виявленням та розслідуванням контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами, започатковані ученими в середині 60-х років ХХ ст. Р.С. Белкіним в роботі «Борьба с хищением, незаконным изготовлением, распространением и изготовлением наркотических веществ» у якому визначені оперативно-розшукові заходи з виявлення та розкриття незаконного обігу наркотичних засобів, та передача документів до органів розслідування. В основному наукові розробки здійснені в період незалежності України, що стало результатом визнання факту існування організованої злочинності та здійсненого нею міжнародного наркобізнесу. Вказана проблема знайшла правове відображення у ч.3 статті 305 Кримінального кодексу України (2001 р.), яка потребує подальшого удосконалення методики виявлення та розслідування.

2. У наведених теоретичних положень організовану злочинну діяльність у сфері контрабанди наркотичних засобів можна визначити як системну сукупність дій підготовлюваних і вчинених спеціально створеними стійкими, законспірованими й захищеними від викриття організованими злочинними групами транснаціонального, етнічного і економічного типу, які займаються злочинною діяльністю на постійній основі з метою незаконного збагачення й одержання надприбутку (наркобізнесом). Зазначені групи характеризуються найвищим ступенем суспільної небезпеки, є найбільш небезпечним різновидом злочинних угруповань і об'єднань, мають високий рівень психологічного розвитку та стійкості. Формування організованих злочинних груп відбувається як за принципом добровільності та і втягування осіб на основі шантажу, у них присутні ознаки: високої згуртованості та дисципліни, стабільності, наявності структури, висока конспірація і запровадження заходів із запобіганням викриття тощо.

3. Під час розроблення криміналістичної характеристики контрабанди наркотичних засобів вчиненої транснаціональними, етнічними і економічними організованими злочинними групами було встановлено, що даний вид злочинної діяльності має високий рівень латентності, особливо відносно лідерів (організаторів) злочинних груп, основних каналів ввезення наркотиків в Україну, їх транзиту через нашу країну й основних каналів збуту. Переважна більшість досліджуваних злочинів, як правило, вчинюється з попереднім готуванням. Предметом контрабанди являються наркотичні засоби рослинного, синтетичного, напівсинтетичного походження (героїн, кокаїн, маріхуана, опійний мак, амфетаміни, екстазі, МДМА, ЛСД та ін.). За географією контрабанда переважає у східних областях та на Закарпатті. Автором визначено основні способи підготовки, вчинення і приховання контрабанди наркотичних засобів транснаціональними, етнічними і економічними організованими злочинними групами з врахуванням конкретних обставин які складаються в певному пункті перетину кордону. Визначено ряд умов які сприяють вчиненню контрабанди наркотиків зазначеними злочинними групами.

4. Важливим структурним елементом криміналістичної характеристики контрабанди наркотичних засобів є дані про особливості особистості злочинців, які входять в організовану злочинну групу, до них відносяться: 1) організатори контрабанди наркотичних засобів; 2) перевізники наркотичних засобів; 3) особи, що сприяють переміщенню наркотичних засобів при вчиненні контрабанди; 4) особи, яким адресовані наркотичні засоби. Визначення такого ланцюга взаємопов'язаних осіб надає можливість встановити всіх членів організованої злочинної групи. Основними фігурантамм являються організатори злочинних груп, які володіють злочинними навиками, грошовими засобами, корумпованими зв'язками тощо. Підтверджено, що кількісний склад організованих злочинних груп продовжує збільшуватися, причому за рахунок осіб, які раніше не мали контактів із кримінальним середовищем.

## РОЗДІЛ 2

### ОРГАНІЗАЦІЯ ВИЯВЛЕННЯ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ

#### 2.1 Особливості використання спеціальних засобів виявлення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами

Виконання завдань і реалізація функцій правоохоронної діяльності щодо припинення контрабанди наркотичних засобів досягаються через діяльність їхніх суб'єктів. Особливе місце серед них посідають спеціальні (оперативні) підрозділи митних органів ДФСУ та СБУ, повноваження яких визначаються низкою нормативно-правових актів. Відповідно до ст.1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначені підрозділи здійснюють оперативно-розшукові заходи щодо пошуку і фіксація фактичних злочинних окремих осіб та груп, з метою припинення злочинних дій.

При оперативно-розшуковому впливі необхідно в будь-яких формах (оперативному пошуку, оперативній перевірці, оперативній профілактиці) та ситуаціях шукати ознаки організованих злочинних груп, окреслення масштабів їх діяльності, кількісний склад співучасників, їх зв'язки.

Пріоритетними напрямками такої діяльності є: максимальне перекриття каналів контрабандного переміщення наркотичних засобів через державний кордон; припинення діяльності організованих злочинних груп, які причетних до контрабанди наркотиків; налагодження міжнародного співробітництва у запобіганні контрабанди наркотиків; розроблення та використання нових оперативно-розшукових методів боротьби з контрабандою наркотичних засобів [209, с. 447].

Дане завдання сформульоване в певній логічній послідовності дій. Як відзначає В.С. Овчінський, на перше місце поставлено виявлення злочинів, що зумовлює здійснення цієї діяльності у формі збору інформації про кримінальні

діяння, які носять латентний характер, про дії злочинців, які глибоко замасковані і зовні можуть не носити характеру кримінальних. Зокрема, в основній масі оперативним шляхом виявляються злочини, пов'язані з незаконним обігом зброї, наркотичних засобів і психотропних речовин, основна маса діянь відноситься до організованої злочинної діяльності [249, с. 19].

Успішна протидія злочинам значною мірою залежить від своєчасного виявлення їх ознак, наукового і практичного знання способів учинення злочинів. Як зазначає К.В. Антонов, візуально виявити контрабанду наркотичних засобів неможливо, тому, що злочинці застосовують методи «інтелектуального» приховання і для успішного виявлення злочинів необхідно мати наявну інформацію отриману оперативно-розшуковими силами, засобами і методами про способи контрабанди, придбання і виготовлення наркотичних речовин, каналів їх збуту, хитрощів осіб, здійснюючі протиправні діяння у сфері обігу наркотичних засобів [9, с. 42].

Для виявлення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняється організованими злочинними групами, співробітники ДМСУ та СБУ повинні: досконало знати основи виникнення та функціонування організованих злочинних груп (95,3 %); мати достатньо високий рівень спеціальних знань у сфері наркобізнесу (88,9 %); знати основні способи перевезення через кордон наркотиків (91,2 %); вміти вирізняти наркотичні засоби від інших подібних препаратів (67,8 %); володіти основами підприємницької зовнішньоекономічної діяльності (77,4 %); володіти знаннями банківської сфери та системи міжнародних грошових переказів (75,4 %); вміти використовувати комп'ютерні банки даних правоохоронних і контролюючих органів та володіти основами роботи в глобальній мережі Інтернет (76,4 %); ефективно здійснювати взаємодію з територіальними правоохоронними органами (БНОН НПУ) та з правоохоронними органами сусідніх з Україною держав (65,4 %) [Додаток А.14].

Оперативно-розшукова тактика з виявлення контрабанди наркотичних засобів має унікальні можливості спостерігати і оцінювати кримінальні процеси розвитку організованої злочинної діяльності з середини, отримувати спеціальну

інформацію про організовану злочинну групу. Тільки за допомогою оперативно-розшукової діяльності можна відслідкувати виникнення злочинного задуму, визначати, в яких діяннях він може реалізовуватися, оцінювати масштаби, характер і спрямування організованої злочинної діяльності [156, с. 968].

Загальні проблеми виявленім злочинів, зокрема вчинених у складі групи, досліджували в роботах такі учені, як Ю.М. Антонян, О.Я. Баєв, О.М. Бандурка, Б.І. Бараненко, Г.М. Бірюков, Р.С. Белкін, В.М. Биков, М.П. Водько, Р.Р. Галіакбарои, А.І. Гуров, О.Ф. Долженков, В.М. Корнієнко, Ю.Г. Корухов, В.І. Куликов, В.П. Лавров, В.Г. Лукашевич, В.С. Овчінський, В.А. Образцов, А.Р. Ратінов, А.П. Самонов, О.О. Толкаченко, А.Е. Чечетін, Б.С. Шабанов, Н.П. Яблоков та ін.

Для виявлення ознак контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами підрозділами ДМСУ та СБУ використовуються: оперативно-розшукові заходи (60 %): комплексні оперативно-тактичні операції типу «Канал» (20 %). Для виявлення і затримання окремих членів організованих злочинних груп з наркотиками при перетині кордону використовуються оперативно-технічні засоби (15 %) та дресировані службові тварини (5 %).

На наше переконання, на ефективність здійснення пошуку фактичних даних про злочинні групи, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів впливають: вид злочинних груп, форми їх існування (57,2 %); способи учинення контрабанди і приховування (маскування) їх слідів (62,7 %); вид використання технічних засобів учинення контрабанди (47,4 %); причини та умови, що сприяють вчиненню контрабанди (42,7 %); характеристики місця перетину кордону, де вчиняється контрабанда (61,3 %); досвід членів злочинної групи та його організатора, які вчиняють контрабанду тощо (53,5 %) [Додаток А15].

Заходи з виявлення осіб і фактів, що представляють оперативний інтерес, складають єдиний пошуковий комплекс охоплюючи територій, що обслуговується підрозділами СБУ та ДФСУ. Найбільша ефективність досягається при проведенні пошукових заходів: серед населення, проживаючого і

працюючого на території митного контролю та населених пунктів біля кордону; в місцях концентрації осіб, які представляють оперативний інтерес (місця вживання наркотиків) і в місцях реалізації наркотичних засобів; в кримінальних групах осіб, які стоять на обліку як наркомани; серед осіб обвинувачених, притягнених до кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. Під час організації оперативного пошуку на митному переході, транспорті, який перетинає кордон необхідно проводити організований збір інформації про осіб та факти, що вказують на контрабанду наркотиків [14, с. 147-148].

Для виявлення ознак контрабанди пошук організується серед осіб які працюють на митних постах та проживають біля кордону. Під час пошукової роботи серед населення встановлюються митні переходи та окремі ділянки непідконтрольного кордону, через який здійснюється контрабанда наркотиків. Пошук на об'єктах митниці з перетину кордону громадянами здійснюється за допомогою спостереження за автомобільним, водним залізничним та повітряним транспортом. Окремо здійснюється пошук в транспортних грузопотоках з перевезення товарів народного споживання. При організації оперативного пошуку на об'єктах транспорту необхідно забезпечити взаємодію з митними постами. Пошук у середовищі осіб, які вживають наркотики здійснюється встановленням каналів, якими особи отримують наркотики та осіб, що їх розповсюджують [184, с. 6–7].

Р.С. Белкін підкреслює, що ознаки злочину можуть бути виявлені трьома шляхами. По-перше, їх виявляють шляхом проведення заходів, які передують порушенню кримінальної справи (оперативний пошук). По-друге, вони можуть бути виявлені громадянами, а також представниками державних організацій під час проведення перевірок і контрольних заходів та ін. По-третє, вони виявляються безпосередньо слідчим, прокурором і судом [22, с. 391].

Специфіка пошуку інформації про діяльність злочинних груп полягає в тому, що під час оперативної перевірки у більшості випадків складається складна ситуація: з одного боку, потрібно переробити великий масив різної інформації, з



другої екстрено застосовувати оперативно-розшукові заходи щодо припинення розповсюдження наркотиків [74, с. 38–40].

Суттєвою обставиною є те, що оперативний пошук може бути закінчений, коли члени організованої групи затримані і притягнені до кримінальної відповідальності, але оперативний пошук структур організованих злочинних груп, які залишилися на волі, зберігається, так як існують здобуті раніше матеріали і з них може початися наступний етап оперативного пошуку. При отриманні будь-якої інформації з різних джерел про діяльність організованих злочинних груп оперативні підрозділи СБУ орієнтовані на глибоку розвідку кримінального середовища, в якому діють і спілкуються їх члени з метою виявлення та вивчення явищ та фактів про їх існування.

Така орієнтація базується на досвіді, який склався в світовій практиці. В практиці закордонних правоохоронних органів уже багато років існує поняття «стратегічної розвідки» і воно якнайкраще відображає специфіку оперативного пошуку для того щоб забезпечити оперативних підрозділів інформацією, яка би надала можливість виявити, а в деяких випадках прогнозувати контрабанду, що вчиняється злочинними групами [156, с. 750].

Щодо цього питання О.Є. Чечетов пише: «Оперативний пошук як початкова організаційно-тактична форма оперативно-розшукової діяльності є системою оперативно-розшукових заходів, здійснюваних правоохоронними органами з метою виявлення осіб, фактів, предметів (у тому числі майна), документів, що становлять оперативний інтерес... Оперативний пошук найчастіше спрямований на виявлення інформації про такі категорії об'єктів:

- осіб, які становлять оперативний інтерес;
- події злочину;
- обставини, що сприяють вчиненню злочинів;
- предмети злочину;
- документи, знаряддя злочинів, а також інші предмети, сліди і місця, що мають пошукове значення або заборонені до використання, носіння та зберігання» [181, с. 78].

На нашу думку, для отримання зазначених даних щодо організованих злочинних груп, які вчиняють контрабанду наркотичних засобів, оперативним підрозділам ДМСУ та СБУ необхідно використовувати цілий комплекс оперативно-розшукових й інших методів. Вони містять у собі вивчення: оперативних матеріалів (ОРС, зведення-орієнтування й т.п.) (65,2 %); кримінальних проваджень, за фактами контрабанди (34,6 %); особистих справ осіб які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність (44,3 %); матеріалів про правопорушення, вчинені на кордоні (23,4 %); проведення аналізу незаконної еміграції громадян (27,7 %); результати розвідувальних опитувань (26,4 %); відеоспостереження (33,1 %); повідомлення негласних співробітників (68,9 %); проведення контрольованих поставок та ін. (55,3 %) [Додаток А16].

Пошук організованих злочинних груп та їх членів здійснюється оперативними підрозділами під час реалізації оперативного обслуговування напрямів та об'єктів. Виявлення злочинів, а також окремих осіб і злочинних груп – ключова задача ОРД. Вона охоплює комплекс оперативно-розшукових заходів, що забезпечують одержання інформації з різноманітних джерел як відкрито, так і таємно.

К.В. Пітулько до завдань з виявлення організованих злочинних груп відносить: проведення оперативно-пошукових заходів, направлених на пошук, збір і аналіз повідомлень про діяльність організованих злочинних груп; негласне проникнення в їх структури; вироблення заходів протидії активними членами та їх корумпованим зв'язкам [179, с. 65].

Необхідно брати до уваги, що організовані злочинні групи як соціальна система володіють властивостями самозбереження і саморозвитку. Суспільна небезпека їх очевидна, тому слід зважати на ставлення держави і суспільства в цілому до проблеми посилення боротьби з цією злочинністю. Серед причин збільшення вчинення контрабанди наркотичних засобів в складі групи являється нестача обсягу потрібної інформації. Це обумовлює низький в цілому рівень організації і методичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів ДМСУ і СБУ у цьому напрямі боротьби з такою злочинністю, зокрема, аналітичної

роботи, планування, функціонування оперативно-інформаційних систем, комплексного використання і взаємодії всіх сил і засобів та ін. Це, звичайно, негативно впливає як на організацію, так і на застосування оперативно-розшукових засобів і заходів у цій діяльності.

Об'єктом пізнання підрозділів ДМСУ і СБУ є: злочинна діяльність організованих груп; їх зв'язки з державними службовцями та посадовими особами у владно-управлінських, правоохоронних, контрольних органах та військових формуваннях; факти використання злочинних коштів, здобутих злочинним шляхом; причини та умови, що спонукають організованій злочинності; контрабандна діяльність та каналів зовнішньоекономічних зв'язків [177, с. 16].

Пізнавальні об'єкти набувають статусу даних, якщо стали підставою для заведення оперативно-розшукової справи, були визнані ознакою підготовки або вчинення контрабанди наркотиків в діях особи, яка підозрюється; володіють ступенем суспільної небезпеки у діях підозрюваних. Окрім того, до пізнавальних об'єктів відносять кількість та вид наркотичних засобів; факти, які підтверджують або спростовують початкові підозри, обставини, які виключають притягнення підозрюваних до кримінальної відповідальності; механізми і причини скоєння контрабанди наркотиків та умови, що сприяють вчиненню злочинних дій; підозрювані та їх злочинні зв'язки, мотиви вчинення протиправних діянь.

Вказана діяльність передбачає знання пошукових ознак контрабанди наркотиків, що вчиняються організованими злочинними групами. Справедливо підкреслюючи значення ознак злочину, В.С. Бурданова пропонує вважати ними сліди, факти, події, що свідчать про можливе вчинення злочину певного виду. Вони можуть бути підставами до висування версій про осіб, які вчинили злочин. Такі сліди допомагають у підготовці оперативно-розшукових заходів і слідчих дій [37, с.11].

Оперативні підрозділи у виявленні контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами ефективно використовують різноманітні засоби пошуку, виявлення і фіксації первинної інформації про кримінальні події, осіб, які їх вчинили, речові та інші докази злочинної діяльності.

Крім пошуку оперативної інформації, засоби ОРД знаходять широке застосування у профілактичній роботі. З їх допомогою виявляються умови, що сприяють вчиненню контрабанди, особи, які їх задумують або готують, і припиняються злочини на стадії замаху. Особливо велика, а іноді й вирішальна роль належить засобам ОРД при документуванні злочинної діяльності, реалізації оперативної інформації, розшуку й затриманні контрабандистів. Пошук, одержання і фіксація інформації (фактичних даних) – це ряд спільних дій, кожна з яких є різноманітною за змістом і досить непростою у практичному плані.

Пошукові ознаки фактичних даних про злочини, вчинені організованими злочинними групами, класифікуються як ознаки, що властиві діям осіб, які замислюють, готують, вчиняють або вчинили злочини; знаряддям і засобам учинення злочинів; змінам, завданям подією злочину в навколишньому середовищі; психологічному стану осіб, схильних до вчинення злочинів, тощо.

Указані ознаки можуть бути виявлені в процесі проведення:

- оперативного обслуговування прикордонних територій та встановлених переходів через кордон (45,4 %);
- оперативного пошуку осіб і фактів щодо незаконного перетину кордону та вчиненої контрабанди (33,2 %);
- використання негласного апарату (67,9 %);
- проведення оперативно-розшукових заходів у межах оперативно-розшукових справ (24,5 %);
- за матеріалами, які знаходяться у провадженні органів досудового слідства (22,3 %);
- вивчення загальних і спеціальних інформаційно-пошукових систем (33,4 %);
- повідомлення інших державних правоохоронних органів (11,2 %);
- повідомлення ЗМІ та громадян (5,4 %) [Додаток А17].

Про наявність організованих злочинних груп, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів вказує інформація про незаконний обіг на території України наркотиків іноземного виробництва (героїну, кокаїну та ін.) (55,7 %); діяльність

нарколабораторій, які використовують іноземні прекурсори (44,7 %); факти кримінальних суточок серед осіб, які здійснюють наркобізнес (33,2 %); наявність виявлених організованих приміщень (барів, готелів, приватних квартир та ін.) в окремих регіонах, для вживання наркотиків іноземного виробництва (37,8 %); факти затримання окремих осіб на кордоні з великою кількістю важких наркотиків (55,3 %) та ін.

Пошук контрабанди наркотиків, що вчиняються організованими групами транснаціональної, економічної і етнічної спрямованості здійснюється у місцях пункту перетину кордону, де за певних умов криміногенні процеси мають тенденцію до повторюваності, регулярності виявів крупних партій важких наркотиків. На території України більше 254 пунктів перетину державного кордону, особливо із Російською Федерацією – 51 пункт та Республікою Білорусь – 36, Республікою Молдова – 63, які практично не перекриті. Пункти пропуску з Республікою Польща – 15, Словацькою Республікою – 5, Угорською Республікою – 8, Румунією – 14, на основі реалізації програми безвізового режиму здійснюється полегшений перетин кордону іноземними громадяни до України. Організатори злочинних груп постійно створюють конспіративні канали перевезення наркотиків з використанням міжнародних регулярних та нерегулярних вантажних та пасажирських перевезень із залученням іноземних громадян, які не знаходяться у полі зору українських правоохоронних органів [265, с. 16]. Зазначені злочинні групи для здійснення контрабанди наркотичних засобів конспіруються у великому потоці залізничного, водного, автомобільного, повітряного транспорту та пішохідного перетину кордону. До таких місць відносяться пункти перетину кордону в Закарпатській, Львівській, Одеській, Херсонській областях та безконтрольні ділянки кордону в районі бойових дій Донецької та Луганської областей, в яких найбільше затримуються громадяни з контрабандою наркотиків, а етнічні групи у Закарпатській області використовують і спеціально пристосовані тунелі для їх переправлення. Такий пошук передбачає застосування комплексу охоронних, розвідувальних і

матеріальних засобів з виявлення та припинення поступлення наркотичних засобів до України.

Так, 6.07.2015 р. було відкрито кримінальне провадження № 2201513000000328 в Луганській області за ознаками злочину, передбаченого ч.3 ст.305 КК України, проти 6 членів організованої групи, яка займалася виготовленням та збутом психотропної речовини – амфетаміну та особливо небезпечного наркотичного засобу – канабісу (марихуани) в особливо великих розмірах на території Луганської, Донецької областей та інших регіонів України, а також регулярно отримувала вказані засоби із закордону (РФ) [87, с. 6].

Для виявлення та перекриття міжнародних каналів поступлення наркотиків в на територію України здійснюються операції під назвою «Канал».

Практика засвідчує, що одним із найбільш дієвих засобів боротьби з наркобізнесом є проведення тактичних операцій із затримання на місці злочину осіб, що перевозять наркотики через кордон.

Слово «операція» (від лат. operatio – дія) означає закінчену дію або низку дій, спрямованих на вирішення певного завдання, досягнення обраної цілі [237, с. 942].

У спеціальній літературі з криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, кримінально-виконавчого права та інших фахових дисциплін вживаються терміни «операція», «тактичні операції», «профілактичні операції», «комплексні операції» та «спеціальні операції» [110, с. 15].

На думку В.І. Шиканова вказану операцію слід розуміти як комплекс дій слідчих підрозділів та органів досудового розслідування, які використовують спільні засоби з виявлення та документування злочинних дій, які необхідні для підтвердження злочину та використання таких результатів у кримінальних провадженнях [283, с. 21].

На думку О.В. Копана, операція є основною формою дій щодо реалізації оперативної функції, зміст якої передбачає можливість силового врегулювання соціальних відносин, що обумовлює процедуру її підготовки та проведення [122, с. 146].

Тактичні операції можуть бути диференційовані за різними підставами. Важливим уявляється розподіл тактичних операцій за їх внутрішньою структурою: 1) дві та більше однотипні слідчі дії (наприклад, «груповий обшук», «система допитів»); 2) комплекс різнопланових слідчих дій; 3) комплекс слідчих і оперативно-розшукових дій; 4) комплекс слідчих дій та заходів організаційного характеру; 5) система оперативно-розшукових заходів (оперативно-тактична операція); 6) комплекс оперативно-розшукових та організаційних заходів [162, с. 86].

Операція «Канал» характеризується масштабністю (реалізується за участю підрозділів МВС, СБУ, ДМСУ, ДПСУ) – в ході операції відпрацьовуються великі території, транспортні комунікації, протяжні ділянки кордонів в цілях виявлення, попередження, припинення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, у тому числі здійснюваних організованими злочинними групами з міжрегіональними і міжнаціональними зв'язками, що передбачають, вилучення з незаконного обігу наркотичних засобів і затримання злочинців [249, с. 598].

Так, у ході проведення однієї оперативно-профілактичної операції «Канал» було виявлено 1534 наркозлочини, у тому числі – 92 вчинених групою осіб, 492 – пов'язаних зі збуту, 97 – пов'язаних з контрабандою. Усього в рамках операції з незаконного обороту вилучено близько 3 тонн наркотиків, з них: більше 3 кг наркотичних засобів синтетичного походження, 1 кг опію, 2749 кг марихуани, 2 кг гашишу, 17 кг героїну, 111 г кокаїну, 8 т дикоростучого маку, а також більш 38 кг прекурсорів [206, с. 4].

В Одеській області відкрите кримінальне провадження № 2201516000000164 від 13.06.2015р. за ч. 3 ст. 305 ККУ громадянин Республіки Болгарії Х., який, перебуваючи у злочинній змові з громадянами Ірану та України, здійснив контрабанду наркотичного засобу в особливо великих розмірах – героїну (976 пакунків, загальною вагою 516,05 кг) з Ірану до України [87, с. 14].

Предметом пошуку членів організованих злочинних груп, що вчиняють контрабанду наркотиків, являються факти виявлення та території України підрозділами територіальними органами організованих злочинних груп. Так, у

2013 р. виявлено 63 організованих злочинних груп в склад входили 294 особи, які здійснювали придбання та розповсюдження наркотичних засобів у тому числі і іноземного виробництва, що поступили контрабандним шляхом. З незаконного обігу було вилучено 12,6 млн. доз (8,5 т) наркотичних засобів, з яких 17,6 тис. доз (11,8 кг) героїну, 29,3 тис. доз (2,9 кг) кокаїну, 197,4 тис. доз (39,4 кг) психотропних речовин, 891 тис. доз (89,1 кг) опію, 48,3 тис. доз, 10,9 млн. доз (5,5 т) марихуани, 18,1 тис. доз (1,8 кг) гашишу, що складає за цінами чорного ринку 311 млн. гривень [86, с. 22].

Отримання необхідної інформації про злочинну діяльність організованих злочинних групах необхідно тактичні зусилля з використання оперативних сил та засобів. Данні про діяльність таких груп, які вчиняють контрабанду наркотиків, можна отримати шляхом вивчення внутрішніх явищ, які не можливо зафіксувати візуально, а тільки за матеріальними слідами.

Зміст відношення до предмету пізнання з отримання інформації про організовану злочинну діяльність можливе тальки в результаті успішних оперативних контактів в кримінальному середовищі, або в результаті довгого пошуку інформованих осіб які знаходяться у глибокому контакті з кримінальним середовищем в результатів проведених оперативно-розшукових заходів.

На сьогодні оперативно-розшукова діяльність отримала правову та теоретичну базу її функції становляться з кожним часом багатограними, появляються можливості глибокого дослідження її предмета. Одна така можливість реалізується в право виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації шляхом проникнення в кримінальне середовище оперативного працівника, або штатного негласного працівника чи інших осіб з метою розвідувального збору інформації, необхідної для вирішення завдань кримінального судочинства, відповідно до КК України (ст. 43), КПК України (ст. 272), Закон про ОРД (ст. 8) [163, с. 134].

В процесі дослідження встановлено, що виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації потребує удосконалення окремих правових норм, які б забезпечили правові



гарантії оперативних співробітників, які здійснюють проникнення у кримінальне середовище і з метою виконання такого завдання є необхідність вчинення ними протиправних діянь.

Також в умовах реформування соціально-економічних відносин в Україні об'єктивно появилися необхідність у зміні правових норм щодо протидії організованим формам злочинності.

На наше переконання необхідно доповнити ч.3 і 4 ст. 30 КК України такого змісту «...особа звільняється від кримінального покарання за вчинення тяжкого злочину, якщо буде доведено що його діяння були вимушені з метою попередження або виявлення особливо тяжкого злочину вчиненого ОГ чи ЗО, а також наслідками якого могли бути масові отруєння або загибелі людей, настання різних катастроф, коли іншим способом попередити його не було неможливо...».

Об'єктами пошуку ознак організованості контрабанди наркотичних засобів являється особи які регулярно вживають наркотичні засоби і мають безпосереднє спілкування з розповсюджувачами, а останні з поставщиками наркотиків в конкретному регіоні. Зростання показників розповсюдження зловживання наркотиками і психотропних речовин характерне як для міського та і для сільського населення України (у 2000 році кількість осіб, що проживають в сільській місцевості і зловживають наркотичними засобами і психотропними речовинами, складала 10 106 осіб, в 2014 році їх кількість збільшилася більш ніж в 3 рази - до 34 433 осіб). У містах ця проблема виявляється значно гостріше (74 % споживачів наркотичних засобів – міські мешканці). В загальному на сьогоднішній час більше 150 000 тис. громадян перебувають на обліку як наркомани.

За приблизними підрахунками, на сьогоднішній день у цілому світі близько 250 млн. осіб зловживають наркотичними засобами та психотропними речовинами. У тому числі приблизно 130-190 млн. осіб вживають канабіс (марихуану) – найпоширеніший наркотик, 14 – 52 млн. осіб зловживають стимуляторами амфетамінового ряду, 11 – 25 млн. осіб вживає екстазі, 13 – 22 млн. складають споживачі опіатів, 15 – 20 млн. вживають героїн[86, с. 14].

Згідно закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» стаття 8. ч.1 п.1 «Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність» оперативно підрозділи мають право опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу. Опитування осіб, які без дозволу лікаря вживають наркотичні засоби, надає можливість встановлення каналу поступлення їх в конкретний регіон.

В.В. Матвійчук розвідувальне опитування визначає як самостійний метод оперативно-розшукової діяльності, що полягає у зборі інформації, яка отримується в процесі безпосереднього спілкування оперативного працівника з громадянами, про осіб і факти, які становлять оперативний інтерес [148, с. 189].

Проведене дослідження дозволяє запропонувати окремі аспекти щодо оптимізації залучення осіб до конфіденційного співробітництва, які входять до організованих злочинних груп, шляхом доповнення частинами 3 і 4 ст. 30 КК України «ч. 3 - учасник організованої злочинної групи, що надав істотну допомогу правоохоронним органам у викритті організованої злочинної групи чи злочинної організації, але при цьому сам учинив злочин невеликої або середньої тяжкості, звільняється від кримінального покарання; ч. 4 — учасник організованої злочинної групи, що надав істотну допомогу правоохоронним органам у викритті організованої злочинної групи чи злочинної організації, але при цьому сам вчинив тяжкий чи особливо тяжкий злочин, не може бути засуджений до довічного ув'язнення, а строк позбавлення волі може бути призначений не більше половини максимального строку позбавлення волі, передбаченого Кримінальним кодексом» тощо.

Наступних дієвим заходом виявлення і документування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами являється контрольована поставка. Контрольовану поставку широко використовують у світовій практиці боротьби з незаконним обігом наркотиків. В Україні її здійснення регламентується п.2 ст. 8 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» і є правом оперативних підрозділів проводити контрольовану поставку товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених

для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь.

Мета контрольованої поставки збігається із завданнями ОРД – пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України.

Відповідно до мети, завданнями контрольованої поставки є:

- документування протиправної діяльності та виявлення всіх осіб, причетних до незаконного обігу наркотиків;
- конфіскація за результатами контрольованої поставки наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів;
- визначення причин та умов вчинення наркозлочинів;
- виявлення джерел фінансування незаконних операцій з наркотиками та подальших шляхів «відмивання» (легалізації) отриманих кримінальних доходів;
- забезпечення доказів злочинної діяльності [177, с. 235].

В результаті дослідження встановлено, що протягом 2001-2010 рр. зменшення (з 355 до 251) кількості проведених контрольованих поставок, як одного із ефективних заходів виявлення і документування контрабандних каналів надходження «важких» наркотиків – кокаїну, героїну [50, с. 364].

Дана ситуація змінилася починаючи з 2011р. до 2015 р. дані заходи проводилися зменшилися і проводились від 122 до 180 раз. Причиною являється сучасна конспірація організованих злочинних груп, проблемність у домовленості про проведення контрольованого постачання між державами учасницями та великими географічними відстанями, що займає багато часу на підготовку і супроводження наркотиків.

Враховуючи що контрабанда наркотичних засобів представляє собою організований промисел, який про проведенні контрольованого постачання наркотиків, потребує використання значних сил і засобів в часовому і територіальному вимірах, вважаємо за доцільне до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» п.4 ст. 9-1 «Строки ведення оперативно-розшукових справ», доповнити частиною другою такого змісту: «щодо осіб,

стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення злочину в складі організованої групи чи злочинної організації, для встановлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, встановити початковий термін дванадцять місяців».

Застосування спеціальної техніки у виявленні контрабанди наркотиків – є одним із ефективних інструментів для аналізу й розв’язання механізму подій, що відбуваються, обґрунтування можливості виникнення та протікання окремих подій. Пошук і фіксація технічними засобами значущої інформації є важливою ланкою формування доказів у кримінальному провадженні [273, с. 125].

Для ефективного виявлення контрабанди наркотичних засобів використовуються наступні прилади:

– рентгенівські томографи (наприклад, СТХ-500 і «Examiner 3DX 6000»), що дозволяють отримати на екрані монітора тривимірне зображення підозрілого предмета або ділянки контейнера;

– пересувні установки «V ASIS», призначені для дистанційного контролю за вмістом перевезених вантажів;

– переносні установки «IONSCAN 400», що є іонно-молекулярним аналізатором.

*Так в березні 2015 р. СБУ в Одеській області в результаті проведення контрольованого постачання в Одеському порту було обстежено контейнер який прибув з Грузії завантажений промисловою солю. Під час огляду вантажу був застосований детектор наркотичних речовин «IONSCAN 400 В», який дав позитивний результат на наркотичний засіб – героїн. В результаті у п’ятнадцяти мішках знаходилася речовина сіро-рожевого кольору вагою 147 кг. [262, с. 79; 174, с.1].*

Заслужують на увагу зарубіжні розробки в цій області. Наприклад, в США була створена універсальна установка «Spectrophon», призначена для виявлення наркотиків в аеропортах та на вокзалах. Швидкість аналізу не перевищує 5 с. Принцип дії приладу заснований на резонансному поглинанні наркотиками

лазерного випромінювання, що фіксується чутливим мікрофоном у вигляді звукових хвиль. Ця установка в 5 тис. разів ефективніша, ніж спеціально треновані службові собаки.

Для виявлення мікроелементів наркотичних засобів доцільно застосовувати пошуковця наркотичних засобів «Lonsan 400», заснований на принципах спектрометрії (для виявлення наркотика вистачає субнанограмми (одного мільярдного грама) речовини).

Компанія «Quantum Mechics» розробила метод виявлення контрабанди, заснований на магнітно-резонансному відображенні зображень, що використовується в області медицини, при дослідженні порожнин людського організму на наявність незвичайних ущільнень. Пристрої, створені на основі цього методу, дають тривимірне зображення тіла людини, розітнуте на тонкі шари, причому без застосування шкідливої іонізуючої радіації і розтинів [172, с. 7].

Як підкреслює Н.Є. Філіпенко, з метою проведення спеціальних операцій і зашифрування негласних джерел оперативно-розшукової інформації щодо пошуку і виявлення наркотичних, сильнодіючих і отруйних речовин, необхідно використовувати службово-розшукових собак у пунктах переходу границь, на митницях, в аеропортах, на залізничних і річкових вокзалах, контрольно-пропускних пунктах; під час огляду приміщень і ділянок місцевості; під час огляду осіб, транспортних засобів, вантажів та інших об'єктів [263, с. 102, 106].

З наведеного необхідно зазначити, що оперативні підрозділи для виявлення контрабанди наркотичних засобів використовують засоби ОРД. Всі засоби, що знаходяться в розпорядженні оперативних підрозділів, поділяються на три види: оперативні обліки, які становлять спеціалізований банк даних про осіб, предмети, події (факти), що викликають оперативний інтерес; оперативна техніка – сукупність різноманітних приладів, пристроїв, речовин і науково обґрунтованих прийомів їх застосування; службово-розшукові собаки – аналізатори запахової інформації та надійні помічники в зашифруванні джерел інформації та оперативних заходів.

## **2.2 Організація міжнародної взаємодії у виявленні організованих злочинних груп, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів**

Інтеграція України у європейське співтовариство, інтенсифікація міжнародного співробітництва в усіх сферах суспільного життя, зокрема й у напрямі протидії злочинності, одним із головних завдань визначають розробку дієвих механізмів здійснення міжнародної взаємодії у сфері кримінальної юстиції. Наявний стан злочинності, її професійний та організований характер, створення міжнародних злочинних груп та організацій вимагає від правоохоронних органів використання спільних сил і засобів для створення системи протидії як на території однієї держави, так і на міжнародній арені [158, с. 11].

Сьогодні наркобізнес визначається як окремий напрямок організованої злочинності і злочинці використовують різні міжнародні злочинні зв'язків, як для вчинення злочинів, так і для відмивання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів [60, с. 34; 147, с. 148; 183, с. 66].

Тенденції глобалізації наркобізнесу підштовхують різні країни до співробітництва для протидії розповсюдження наркотичних засобів членами організованих злочинних форм. Нині 134 країни світу потерпають від тотального розповсюдження наркоманії. Наша країна за своєї територіальної належності являється зв'язковою ланкою між Східними та Західними державами яка слугує транзитом для постачання наркотиків, що здійснюється транснаціональними, етнічними та економічними злочинними групами у великих масштабах. Як відзначають окремі дослідники, що основним мотивом міжнародного співробітництва є факт неможливості однієї держави протидіяти організованому наркобізнесу, який переріс в міжнародну організовану злочинність [156, с. 93].

Питання проблем міжнародного співробітництва держав у боротьбі з організованою злочинністю досліджувались як на рівні дисертаційних досліджень О.І. Виноградової, І.В. Пшеничного, Т. Серватко, О.Ю. Шостко, так і в окремих працях О.М. Бандурки, Є.М. Блажівського, П.Д. Біленчука, Г.М. Бірюкова, М.Г. Вербенського, Ю.В. Бауліна, О.М. Джужі, О.Ф. Долженкова,

В.Г. Кириченка, М.В. Корнієнка, С.С. Мірошніченка, Д.Й. Никифорчука, С.В. Овчинського, О.В. Погребняка, О.В. Приходька, О.В. Сав'юка, Л.Л. Фролової та ін.

Г.М. Бірюков зазначає, що одним із найефективніших напрямів протидії сучасній організованій злочинності є належно організована взаємодія [28, с. 17].

Під міжнародною взаємодією правоохоронних органів О. М. Бандурка розуміє напрацьовані міжнародними правоохоронними органами окремі способи спільної протидії злочинності, які використовуються членами держав, які внесли такі положення у своє національне законодавство, що і являється основою з виявлення та розслідування злочинів, що мають ознаки міжнародних [13, с. 73].

Л. Фролова зазначає, така співпраця держав здійснюється згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй і Декларації про принципи міжнародного права і є одним із найважливіших міжнародно-правових принципів, який ґрунтується на необхідності співпраці між ними. Зазначені положення визначають основні форми співпраці для всіх без винятку держав незалежно від їхньої правової системи. Міжнародне співробітництво в кримінальній юстиції – це комплексний правовий інститут, яким охоплено норми кримінального, кримінально-процесуального та міжнародного права [158, с. 5].

У той же час О.Ф. Долженков пише, що реалізація принципу взаємодії протягом багатьох років залишається гострою і в деяких питаннях невирішеною проблемою із за недосконалої теоретичної розробленості та правової регламентації [79, с. 147].

В.С. Овчінський, досліджуючи боротьбу з організованою злочинністю наголошує, що міжнародне співробітництво у даному напрямі має здійснюватися на правовій основі, сформованій на національному, двосторонньому і багатосторонньому рівнях. В основу міжнародного співробітництва має бути покладено двосторонню угоду про підготовку кадрів, технічну допомогу з проведення заходів та обмін інформацією [183, с. 93].

С. Бондар стверджує, що ця діяльність має характер прикордонного співробітництва, взаємодії у сфері вироблення узгодженої політики щодо протидії

організованій злочинності (гармонізація матеріальних і процесуальних норм), оперативного співробітництва (напрями обміну інформацією між представниками органів кримінального переслідування різних країн), співробітництва у сфері кримінального переслідування злочинців і притягнення суду [157, с. 525].

Б. Каліновський вирізняє такі форми міжнародного співробітництва у боротьбі з організованою транснаціональною злочинністю: договірно-правові (угоди про надання правової допомоги, видачу правопорушників, визнання злочинними певних діянь); інституційний механізм (співробітництво в рамках міжнародних об'єднань); використання міжнародних організацій; обмін інформацією, що стосується організованої злочинності взагалі, та співробітництво з окремих оперативних питань; обмін інформацією щодо злочинів і злочинців та ін. [157, с. 526].

Сьогодні правову основу міжнародної взаємодії з виявлення та припинення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами становлять: Міжнародні конвенції ООН та національні кодекси України (КК України, КПК України), окремі спеціальні Закони України з протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, Укази Президента, постанови Кабінету Міністрів України, інші

Відповідно до Міжнародних конвенцій (Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 р. (з поправками, внесеними відповідно до Протоколу 1972 р.), Конвенція ООН про психотропні речовини 1971 р.) міжнародна взаємодія з протидії зазначеним злочинам визначається з метою здійснення дієвого впливу на організовану злочинній яка вчиняє контрабанду. Так, у 1990 р. (Гавана) було започатковано необхідність об'єднання сил міжнародних правоохоронних органів у запобіганні злочинності та поводження зі злочинцями. На даному Конгресі було констатовано, що організована злочинність обумовлюється етнічними і економічними факторами і визначено основні форми співпраці. З метою організації міжнародної взаємодії, Конгрес затвердив комплекс керівних принципів, до яких було віднесено наступне: масштаби діяльності міжнародної організованої злочинності вимагають розроблення нових форм взаємодії держав



учасниць; здійснювати обмін інформацією між державами та надавати оперативні засоби з припинення незаконного обігу наркотичних засобів; всі держави зобов'язані розробити національне законодавство з протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом; створення надійних механізмів, методів перекриття вливання злочинних капіталів в легальну економіку держав; здійснювати обмін досвідом з використання технічних засобів в області паспортного та транспортного контролю з метою виявлення транспортних засобів, які незаконно здійснюють міжнародні поставки наркотиків; створити інформаційні бази даних для накопичення інформації про факти та осіб, які вчиняють злочини пов'язані з наркотиками, забезпечення заходів до збереження конфіденційності; визначено порядок надання допомоги досудовому слідству та суду за злочинами вчинених організованими формами злочинів та визначено умови та порядок конфіскації майна та екстрадиції злочинці; створення міжнародних правоохоронних організацій з метою накопичення, аналізу інформації стосовно організованої злочинності, її причин та зв'язок з іншими формами внутрішньої державної злочинності і вироблення засобів її подолання. Крім того за рекомендацією Конгресу Генеральної Асамблеї було прийнято положення на закріплення міжнародної співпраці договори про видачу, взаємній допомозі в області кримінального судочинства. Україна ратифікована зазначену Конвенцію, а також приєдналася до конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р., ратифікована Україною. 2004 р., Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, 2005 р. [114; 115;116].

Відповідно до зазначених Конвенцій, міжнародна взаємодія правоохоронних органів різних держав з протидії організованій злочинності здійснюється із залученням спеціально створених міжнародних правоохоронних органів на основі двосторонніх договорів і угод. Потрібно виокремити основні форми міжнародної співпраці щодо протидії організованій злочинності, до яких відносяться: а) механізм використання заключних договорів; б) використання

інституту міжнародних правоохоронних організацій за укладеним договором [13, с. 12].

Необхідно зауважити, що основний механізм реалізації міждержавних багатосторонніх і двосторонніх договорів з питань кримінального судочинства регламентувався Інструкцією про порядок виконання європейських конвенцій з питань кримінального судочинства, затвердженою спільним наказом Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Верховного Суду України, Державного департаменту України з питань виконання покарань від 29 червня 1999 р. № 34/5/22/130/512/326/73 та зареєстрованою в Міністерстві юстиції України 7 липня 1999 р. за № 446/3739. Із прийняттям у 2012 р. Кримінального процесуального кодексу України механізм реалізації взятих міжнародно-правових зобов'язань, наближений до норм ратифікованих Україною міжнародних договорів, було передбачено на національному рівні [13, с. 6].

Питання співробітництва, загальна стратегія боротьби з міжнародною злочинністю розглядають у таких органах ООН, як Рада Безпеки, Міжнародний Суд, в Екологічній та Соціальній Радах, в Комітетах ГА, зокрема в Комісії з правових питань, в Комісії із соціальних та гуманітарних питань, в Комісії з прав людини, в Комісії з протидії злочинам тощо.

Необхідно підкреслити, що співробітництво держав згідно зі Міжнародними правовими актами ООН ґрунтується на загальних засадах взаємовідносин між взаємодіючими державами які відображають принципи сусідських взаємовідносин та бажання боротися зі злочинністю. Цей принцип зобов'язує держави співпрацювати незалежно від їхньої політичної, економічної, соціальної та правової систем. Крім того, як зазначено у вказаній Декларації, сумлінне дотримання принципів міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва держав, та сумлінне виконання країнами зобов'язань, прийнятих відповідно до Статуту, мають надзвичайно важливе значення для підтримки

міжнародного миру та безпеки, досягнення інших цілей діяльності Організації Об'єднаних Націй.

Положення наведених документів повною мірою стосуються міжнародного співробітництва під час виявлення та розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами.

Необхідно підкреслити, що у міжнародному плані постійно збільшується спільних заходів щодо протидії організованим злочинності у сфері обігу наркотиків, які обговорюються на спільних засідання та міжнародних конференціях, які започатковані з 1987 р. (перша пройшла у Відні) на якій було проаналізовано стан міжнародної злочинності та визначено заходи протидії.

Важливою новелою Конвенції «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин» від 20.12.1988 р. було визначення обставин, що обтяжують наркозлочини. Конвенція зобов'язала Сторони забезпечити прийняття до уваги національними судами та іншими компетентними органами, що мають юрисдикцію, таких фактичних обставин, як:

- участь у правопорушеннях організованою злочинною групою, до складу якої входить правопорушник;
- участь правопорушника в інших видах міжнародної організованої злочинної діяльності.

Уперше у міжнародній практиці Конвенцією (1988 р.) передбачені контрольовані постачання, що являють собою метод роботи правоохоронних органів, при якому допускається ввезення (вивезення, провезення) на територію однієї чи декількох країн незаконних чи таких, що викликають підозру партій наркотичних засобів та психотропних речовин або речовин, що їх заміняють, з відома чи під наглядом компетентних служб з метою виявлення осіб, які беруть участь у вчиненні наркозлочинів.

На міжнародному рівні проведення «контрольованої поставки» регламентується, зокрема, Конвенцією ООН «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин» від 20.12.1988. В підпункті g) статті 1 вказаної Конвенції контрольована поставка визначається як «метод, при

якому допускається вивезення, провезення або ввезення на територію однієї або декількох країн незаконних або таких, що викликають підозру, партій наркотичних засобів, психотропних речовин, речовин, включених до Таблиці I або Таблиці II, що містяться в Додатку до цієї Конвенції, або речовин, що їх заміняють, з відома і під наглядом їх компетентних органів з метою виявлення осіб, які беруть участь у здійсненні правопорушень, визнаних такими відповідно до пункту (1) статті 3 цієї Конвенції».

Як правило контрольовану поставку наркотичних засобів здійснюють оперативні підрозділи МВС, СБУ, ДМСУ. Порядок проведення контрольованої поставки визначається Митним кодексом України і відповідним нормативно-правовим актом (поліції України, Служби безпеки України, Міністерства доходів і зборів України, погодженим із Генеральною прокуратурою України.

Д.Й. Никифорчук, О.П. Стрілець та інші вчені зазначають, що у Типовій методиці, для співпраці працівників правоохоронних органів держав-учасниць СНД з виявлення контрабанди наркотичних засобів є спільне проведення операції – «Міжнародна контрольована поставка» де визначені основні етапи контрольованої поставки: а) збір оперативної інформації про контрабанду наркотичних засобів та (або) проведення розшуково-пошукових заходів щодо виявлення фактів незаконного транспортування наркотичних засобів; б) документування факту незаконного транспортування вказаних засобів, що передбачає проведення всього комплексу дій, пов'язаних з оглядом місця події, виявлення та фіксації слідів злочинної діяльності, причетних до незаконного обігу осіб, оформлення відповідної документації процесуального значення; в) реалізація заходів із забезпечення негласного контролю за переміщенням забороненого вантажу та осіб, які його супроводжують, на маршруті слідування до адресата; г) затримання отримувача вантажу та викриття максимально повної кількості осіб, причетних до протиправної діяльності [156, с. 336; 249, с.336].

І.Р.Шинкаренко в процесі дослідження доводить, що контрольована поставка проводиться оперативними підрозділами правоохоронних органів України та спецслужбами іноземних держав з метою встановлення: виробників

наркотичних засобів; каналів транспортування та зберігання наркотичної продукції; відправників і одержувачів предметів поставки; пунктів зберігання, наркотиків; осіб, причетних до вчинення злочину; системи організації збуту наркотиків; мережі пунктів оптової та роздрібної торгівлі наркотиками; корумпованих осіб державної митної служби, які сприяють переміщенню наркотичних засобів; збереження доказів злочинної діяльності, встановлення причин та умов вчинення злочину та інші [156, с. 388].

В процесі здійснення міжнародної контрольованої поставки необхідно використовувати увесь арсенал оперативно-розшукових заходів передбачених законодавством України та міжнародними Конвенціями [249, с. 336].

В 1990 р. на восьмому Конгресі ООН було затверджено комплекс керівних принципів боротьби з організованою злочинністю під назвою «Міжнародне співробітництво» у якому зазначено про необхідність прийняття національного законодавства та визначено основні напрями та форми міжнародного співробітництва [157, с. 526].

У грудні 2000 року в м. Палермо (Італія) майже 150 країнами була підписана Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, відповідно статті 29 зобов'язала всі країни, здійснювати, розробляти чи вдосконалювати підготовку співробітників (поліцейських), до вміння здійснювати вивчення злочинності та програмування її діяльності з метою з попередженням організованої злочинності. Проводити регіональні та міжнародні конференції з метою вироблення та удосконалення форм міжнародного співробітництва, які би сприяв протидії злочинності. Механізм взаємодії міжнародного співтовариства визначає спільні дії щодо протидії транснаціональній організованій злочинності який розроблений 6 грудня 2002 р. «Рамкової Програми ГУАМ-США із сприяння торгівлі і транспортуванню, забезпеченню прикордонного і митного контролю, боротьбі з тероризмом, організованою злочинністю і розповсюдженням наркотиків». На двосторонньому рівні між Україною та іншими країнами-членами ГУАМ Існує досить розгорнута договірно-правова база співробітництва в галузі протидії контрабанди.

Сфера міжнародної співпраці під час виявлення контрабанди наркотичних засобів та розслідування кримінального провадження регулюється двосторонніми та багатосторонніми міждержавними міжнародними угодами, а також міжвідомчими міжнародними угодами. Застосування у міжнародному правовому співробітництві підходу, заснованого на розвитку двосторонніх зв'язків, у поєднанні з багатосторонніми домовленостями, у яких визначаються принципи, форми міжнародного співробітництва у досудовому розслідуванні, що безумовно, посилює ефективність протидії транснаціональним видам злочинності, сприяє розширенню співпраці взаємодіючих країн. До основних із них відносяться Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 р., Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 р., Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах 1972 р., Мінська конвенція 1993 р., а також ряд двосторонніх міжнародних договорів України з питань правової допомоги та інших форм міжнародного співробітництва.

Міжнародна співпраці під час виявлення і розслідування контрабанди охоплено норми національного законодавства (КК України, КПК України окремих законів). Співпраця у міжнародно-правовій галузі на сьогодні здійснюється в різних формах. Виходячи зі змісту ст. 542 КПК України, обсяг такої співпраці передбачає наступні її форми:

- 1) отримання документів;
- 2) проведення слідчих (розшукових) дій;
- 3) екстрадиція злочинців;
- 4) тимчасова передача осіб;
- 5) перейняття кримінального переслідування;
- 6) передача засуджених осіб;
- 7) виконання вироків [158, с. 6-7].

Необхідно зауважити, що основний механізм реалізації багатосторонніх і двосторонніх договорів в процесі кримінального судочинства регламентувався Інструкцією про порядок виконання європейських конвенцій з питань

кримінального судочинства, затвердженою спільним наказом Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Верховного Суду України, Державного департаменту України з питань виконання покарань від 29 червня 1999 року № 34/5/22/130/512/326/73 та зареєстрованою в Міністерстві юстиції України 7 липня 1999 року за № 446/3739.

Практичні контакти наших слідчих та оперативних співробітників з країнами дальнього і ближнього зарубіжжя для міжнародного співробітництва у протидії злочинності станом на 2016 р. діє сорок двосторонніх договорів, з всіма республіка колишнього СРСР, Польщею, США, Канадою, Бразилією та ін. Крім того налічується близько п'ятдесят міжвідомчих договорів, які є правовою основою переважно для реалізації кримінально-процесуальних заходів боротьби зі злочинністю. Щодо міжнародного співробітництва у сфері оперативно-розшукової діяльності, то найбільш ефективно воно здійснюється з державами СНД. Надійними партнерами у вирішенні цієї проблеми є Інтерпол та Європол – це організації, які зможуть надати реальну допомогу. Відповідно до цих документів сторони для запровадження заходів з протидії організованим злочинності здійснюють співпраця відбувається наступних формах:

а) передача оперативно-розшукової інформації щодо осіб, що причетні до міждержавної злочинності (80 %);

б) проведення за запитами розшукових заходів та процесуальних дій щодо справ про злочини, що пов'язані ОЗГ, які мають міждержавні зв'язки (65 %);

в) проведення погоджених заходів (операцій) із перекриття каналів переправлення наркотиків (88 %);

г) використання технічних засобів з виявлення та припинення легалізації коштів, що отримані унаслідок злочинної діяльності тощо (45 %) Міждержавна угода є універсальною формою такої взаємодії [109, с. 180].

Наприклад для реалізації заходів співробітництва при розслідування зазначених злочинів, використовується Угода про порядок передачі зразків наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів [257], підписана 18

жовтня 2011 року у м. Санкт-Петербурзі (бувшими країнами СРСР), України ратифікувала 20 червня 2012 р. [204]. Даною Угодою передбачені такі заходи як: отримання взірців наркотиків компетентними органами держав, які вилучені у ході проведення оперативно-розшукових заходів, слідчих дій (ст. 2); порядок складення запиту щодо міжнародної взаємодії та його необхідні реквізити, що є підставою для здійснення співробітництва; можливість отримання необхідних даних, які потрібні для вирішення питання виявлення та затримання членів організованих злочинних груп (ст. 4); та ін.

Досліджуючи результати міжнародної взаємодії встановлено, що упродовж 2015 року надійшло до Генеральної прокуратури України 2500 запити, до Служби безпеки України 88 запитів, до МВС 457 запитів про міжнародне співробітництво під час кримінального провадження та розшуку злочинців, з яких 704 – це клопотання українських органів досудового розслідування і 1000 – клопотання іноземних компетентних органів. Із указаної кількості запитів розглянуто 1251 клопотання про надання міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій, 101 – про перейняття кримінального провадження та 352 – про видачу (екстрадицію) осіб [84].

Значна частина звернень про надання міжнародної правової допомоги надходить до Головного слідчого управління МВС України відповідно до безпосереднього порядку відносин, таким чином підвищуючи наведені статистичні показники. Протягом 2015 року в слідчих підрозділах МВС на виконання перебував 1141 запит (доручення) про міжнародну правову допомогу, що на 421, або 50,7 % більше ніж за 2014 рік. Однією з причин такого зростання є залишок невиконаних доручень минулих років. Крім зростання залишку також відбулося збільшення кількості запитів, які надійшли на виконання від компетентних органів іноземних країн за безпосереднього порядку зносин. Так, протягом 2013 року до ГСУ надійшло 1127 запитів про міжнародну правову допомогу, що на 340, або 43,2 % більше ніж за 2012 рік. При цьому збільшення в порівнянні з минулим роком відбулося як за дорученнями, які надійшли



безпосередньо до ГСУ МВС (+228), або 32,8 %, так і за запитами направленими Генеральною прокуратурою України (+82), або 67,2 % [159].

Особливе місце серед міжнародних міжурядових організацій у сфері боротьби з організованою злочинністю належить Інтерполу, основою заснування якого стали попередні документи, прийняті 1923 року на I Міжнародному конгресі поліцейських у Відні, де було затверджено рішення про створення Міжнародної комісії кримінальної поліції (ІСРС). Тут вирішувалися: два головні завдання: перше – забезпечення розвитку взаємодії кримінальної міліції в рамках законів, чинних в різних країнах; друге – встановлення і розвиток різних установ, спроможних ефективно сприяти попередженню і запобіганню злочинів [154, с. 334].

Універсальною формою такої співпраці стало членство України в межах Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол, основою заснування якого стали попередні документи, прийняті 1923 року на I Міжнародному конгресі поліцейських у Відні, де було затверджено рішення про створення Міжнародної комісії кримінальної поліції (ІСРС). Тут вирішувалися: два головні завдання: перше – забезпечення розвитку взаємодії кримінальної поліції в рамках законів, чинних в різних країнах; друге – встановлення і розвиток різних установ, спроможних ефективно сприяти попередженню і запобіганню злочинів [254, с. 334].

Як відомо, наша країна була прийнята в цю організацію відповідно до поданої заяви Уряду України на 61-й сесії Генеральної асамблеї Інтерполу в листопаді 1992 р., оскільки поліцейське співробітництво, тобто об'єднання зусиль правоохоронних органів різних держав, повністю відповідає національним інтересам України. В реалізації антинаркотичних заходів Міжнародних конвенцій важливою є взаємодія з Міжнародною організацією кримінальної поліції – Інтерполом. Генеральний секретаріат Інтерполу регулярно повідомляє країни про нові способи транспортування наркотиків.

Велике значення для виявлення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються ОЗГ являється інформаційне забезпечення такої діяльності, яка

здійснюється на рівні правоохоронних органів окремих взаємодіючих держав. Необхідно зазначити, що обмін оперативної інформацією має поєднуватися з передачею таємної інформації з необхідністю заходів забезпечення як при передачі так і при отриманні, отримана інформація в реальному часі надасть можливість вчасно затримати членів міжнародної організованої злочинності. Дане співробітництво надає можливість отримати: інформацію про осіб, які вчинили злочин в одній державі і знаходяться в іншій; інформацію про наявність наркотичної сировини та готових наркотичних засобів на території окремої держави; інформацію яку можна використати під час перевірки документів наркокур'єрів та транспортних засобів при перетині кордонів; інформація про нові способи незаконного обігу наркотиків і нові тенденції зловживання наркотиків (нові види); інформацію про способи відмивання грошей від незаконного обігу наркотичних засобів; інформацію про методи заховання наркотиків під час вчинення контрабанди.

Дієві форми міжнародного співробітництва розроблені міжнародною організацією Інтерпол, до якої входить Україна, і яка створила НЦБ Інтерполу в Україні [201]. Відповідно до ПКМУ № 220 від 1993 р. міжнародна взаємодія у протидії транснаціональній злочинності здійснюється тільки через Національне центральне бюро Інтерполу, якщо інше не передбачене угодами і договорами, укладеними НП України.

Отже, на робочий апарат НЦБ Інтерполу покладаються такі основні функції в практичному сприянні правоохоронним органам України в попередженні та припиненні злочинів, у тому числі з незаконним обігом наркотичних засобів:

– підготовка і спрямування в Генеральний секретаріат і НЦБ Інтерполу в зарубіжних державах запитів і повідомлень правоохоронних органів України: про події злочинів, предмети злочинного посягання і документи, що є речовими доказами в кримінальних справах; про розшукуваних злочинців, осіб, підозрюваних у злочинній діяльності, а також іншій інформації;

– виконання вказівок керівництва НП України, найбільш термінових і складних доручень і запитів, що поступили з Генерального секретаріату і НЦБ країн-членів Інтерполу;

– інформування правоохоронних органів України про інших отриманих від підрозділів Інтерполу з зарубіжних країн запитів для організації їх виконання на місцях;

– збір, відпрацювання і аналіз отриманої інформації про події злочинів, предмети і осіб, причетних до їх вчинення, узагальнення зарубіжного досвіду організації боротьби зі злочинністю для розробки і внесення пропозицій керівництву держави тощо [157, с.354, 360].

Так, упродовж 2015 року до робочого апарату НЦБ Інтерполу України надійшло 1242 запити про міжнародне співробітництво під час кримінального провадження та розшуку злочинців, з яких 704 клопотання українських органів досудового розслідування і 1000 клопотань іноземних компетентних органів. В 2015 р. робочий апарат НЦБ України скерував Генерального секретаріату Інтерполу 742 запити щодо розшуку злочинців та надання допомоги у проведенні оперативно-розшукової заходів.

Інтерпол постійно відслідковує тенденції міжнародної організованої злочинності і надає відповідні рекомендації щодо протидії окремим державам учасницям. За останні роки Інтерполом встановлено, що зростає кількість вилучених правоохоронними органами амфетамінів у 200 разів, кокаїну понад 20 разів, героїну у 10 разів. Тенденцією кримінального ринку наркотиків є зростання попиту на синтетичні наркотики, особливо серед молоді, що зумовило різке зростання обсягів виробництва, продажу та споживання «екстазі», який є сильним стимулятором зі слабкою галюциногенною дією. Ціна однієї дози в Україні становить приблизно 60 доларів США. Чистий прибуток від продажу екстазі в Європі в середньому становить 34 тисячі доларів США за кілограм цього наркотику при собівартості виробництва – 2000 доларів США. При транзиті до України вона підвищується ще на порядок. У результаті прибуток від незаконних операцій з екстазі досягає 2000 %, тому нелегальний обіг цього наркотичного

засобу здійснюється під контролем великих транснаціональних угруповань [178, с. 11].

В процесі вивчення вдалося виокремити такі основні форми співробітництва держав (із залученням Інтерполу), які використовуються у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів та організованої злочинності:

- обмін оперативно-розшуковою та іншою правовою інформацією (85,4%);
- спільне проведення спеціальних операцій з перекриття наркотрафіків та заходів з профілактики, виявлення та розслідування вказаних злочинів (45,6 %);
- розшук і затримання злочинців на підставі договірних відносин або разових звернень однієї держави до іншої (34,5 %);
- видача злочинців іншій державі або міжнародному органу для кримінального переслідування (24,8 %);
- спільне вивчення причин та інших проблем злочинності, а також обмін досвідом роботи поліцейських та інших органів (27,5 %) [Додаток А18].

*Прикладом співробітництва у цьому напрямі може служити участь співробітників оперативних підрозділів України у проведенні постійної регіональної комплексної оперативно-профілактичної операції «Канал», яка проводиться з метою перекриття шляхів контрабанди наркотичних засобів і психотропних речовин в Україну з 16 по 21 грудня 2012 року. До участі в локальній операції були залучені компетентні антинаркотичні органи, органи внутрішніх справ, прикордонні і митні органи Вірменії, Білорусі, Казахстану, Латвії, Литви, Польщі, Росії, України, Фінляндії, Швеції, Естонії, підрозділи фінансових розвідок Білорусі, Казахстану, Росії, а також представників Інтерполу і відділу стратегічних питань поліцейської діяльності ОБСЄ. Усього в рамках операції з незаконного обороту вилучено близько 3 тонн наркотиків, з них більше 3 кг наркотичних засобів синтетичного походження, 1 кг опію, 2749 кг марихуани, 2 кг гашишу, 17 кг героїну, 111 г кокаїну, 8 т дикоростучого маку, а також більш 38 кг прекурсорів [3, с. 34].*

Механізм одержання облікових даних з інформаційних систем міжнародної поліцейської організації Інтерполу створюється переважно на

підставі надсилання відповідного письмового електронного інформаційного запиту. Але недоліком являється те, що отримання відповідей на запити оперативних підрозділів правоохоронних органів України займає певний час. Так, при вивченні отриманих відповідей з Інтерполу на запити правоохоронних органів склалися наступним чином: 30 % відповідей отримано впродовж десяти днів; 45 % відповідей отримано на протязі місяця; 25 % відповідей отримано протягом двох місяців.

На наш погляд, з метою удосконалення взаємодії з Інтерполом необхідно вирішити питання щодо прямого доступу до баз даних даної міжнародної поліцейської організації з використанням персональних ключів доступу оперативних працівників МВС, СБУ, ДФСУ.

Працівниками встановлено, що чинне нормативне регулювання співпраці правоохоронних органів України з іноземними правоохоронними органами у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів необхідно вважати недостатнім за таких підстав: в них відсутні норми про форми обміну оперативною інформацією з органами поліції іноземних країн, особливо держав Європейського союзу та США (21,1 %); не розкрито поняття та порядок проведення міжнародних операцій, контрольованих постачань чи інших операцій (22,8 %); відсутні норми, що закріплюють повноваження посадових осіб правоохоронних органів взаємодіючих держав (24,5 %); відсутні норми відповідальності за відмову у ненаданні практичної допомоги (31,6 %) [Додаток А19].

В.Г. Пшеничний вважає, що важливим аспектом міжнародної співпраці є забезпечення ефективної взаємодії між компетентними органами України та Секретаріатом Міжнародного комітету з контролю за наркотиками з метою обміну даними стосовно заходів, які вживаються урядом України у контексті виконання положень відповідних міжнародних конвенцій та угод [211, с. 7].

Практична реалізація антинаркотичних заходів на міжнародному рівні здійснюється Міжнародним комітетом з контролю за наркотиками ООН. Дана структура аналізує міжнародну співпрацю держав учасниць з протидії

міжнародній наркозлочинності та розробляє заходи покращення такої взаємодії і впливу на окремих суб'єктів, які не виконують свої обов'язки згідно договорів. У конвенціях передбачені спеціальні заходи, які Комітет може вживати з метою забезпечення здійснення своїх повноважень. Зокрема, якщо Комітет має підстави вважати, що досягнення цілей міжнародних угод з контролю за незаконним обігом наркотиків ставиться під серйозну загрозу через невиконання певною країною або територією постанов цих міжнародних угод, то він має право вимагати пояснень і вжиття заходів з виправлення становища від уряду країни або території, про яку йдеться [94, с. 172-173].

Також, слід додати, що, як свідчить вивчення даних слідчої практики, більшість запитів до інших держав передбачає проведення низки процесуальних дій, розшукових заходів, вирішення інших завдань під час виявлення та розслідування зазначених злочинів. Тому, нерідко власне виконання запиту суттєво затягується. Важливо, що дане питання було законодавчо вирішено, зокрема ч. 2 ст. 558 КПК України визначено, що термін надання відповіді на запит про виконання доручення) складає місяць з часу його отримання, крім виключних випадків продовження. Щоправда слід враховувати, що законодавство ряду держав такої вимоги не передбачає. Це стосується й міжнародних договорів, які теж не встановлюють конкретних строків виконання міжнародних запитів.

Механізм одержання облікових даних з інформаційних систем міжнародної поліцейської організації Інтерполу будується переважно на підставі надсилання відповідного письмового електронного інформаційного запиту. Але недоліком являється те, що відповіді на запити оперативних підрозділів правоохоронних органів України займає певний час. Так, при вивченні отриманих відповідей з Інтерполу на запити правоохоронних органів склалися наступним чином: 30 % відповідей отримано впродовж місяця; 45 % відповідей отримано на півроку; 25 % відповідей отримано протягом року.

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень також свідчить про численні ситуації, пов'язані із затриманням виконання запиту більш ніж на рік, а такі відповіді з РФ можуть взагалі не надходити. Звісно, що за таких умов здійснювати

ефективне розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, вчинених транснаціональними організованими злочинними угрупованнями, неможливо.

Міжнародне співробітництво, яке необхідне при здійсненні оперативно-розшукових заходів, проводиться відповідно до ст. 5-1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» при наявності у взаємодіючих держав є такі підрозділи.

З метою вдосконалення боротьби з організованими злочинними формуваннями у сфері наркобізнесу з міжнародними зв'язками було б доцільним в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачити спеціальні норми, що регламентують порядок здійснення міжнародного співробітництва у сфері боротьби з організованою злочинністю, у тому числі і з контрабандою наркотичних засобів.

Ми вважаємо, що з метою покращення міжнародної співпраці у боротьбі з організованою злочинністю, у тому числі і з контрабандою наркотичних засобів, необхідно:

1) На державному рівні внести пропозицію у міжнародний комітет ООН по контролю за наркотиками про розробку рекомендацій з уніфікації антинаркотичного кримінального законодавства та приведення у відповідність до цих рекомендацій національного законодавства, а також структури та відомчої належності поліцейських підрозділів, що спеціалізуються на боротьбі з наркобізнесом.

2) Відповідно до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності на рівні Європолу та Інтерполу розробити нормативно-правові рекомендації про закріплення у національному законодавстві країн світу поняття, змісту і умов проведення боротьби з організованою злочинністю контрольованого постачання, агентурних операцій та електронного спостереження, право проведення яких згідно з названою Конвенцією мають усі держави, які її ратифікували.

3) Внести пропозицію про закріплення у Законі України про ОРД поняття, зміст і умови проведення передбачених Конвенцією ООН-2000 ОРЗ –

контрольованого постачання, агентурних операцій і електронного спостереження, усунувши регламентацію цих питань в інших нормативних актах.

4) Враховуючи, що рішення зазначених питань – тривалий процес, на рівні правоохоронних органів України необхідно розробити і затвердити нормативний акт «Про організацію та тактику міжнародного співробітництва у сфері оперативно-розшукової діяльності» з врахуванням вищезазначених пропозицій.

5) Створити Єдиний міжвідомчий автоматизований банк оперативно-розшукової інформації державних органів України, осіб, уповноважених здійснювати ОРД, про осіб та діяння у сфері боротьби з міжнародною організованою злочинністю, у тому числі і з міжнародним наркобізнесом.

В підсумку необхідно зазначити, що вдосконалення організації міжнародної взаємодії у боротьбі з контрабандою наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами вимагає розвитку його правового регулювання, пошуку на науковій основі найбільш раціональних форм їх впровадження в практичну діяльність вказаних суб'єктів.

## Висновки до другого розділу

1. При здійсненні пошуку фактичних даних про контрабанду наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами, оперативними підрозділами використовується весь арсенал засобів перерахованих в ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» під час ведення оперативно-розшукової справи «Захист». Ефективними засобами виявлення транснаціональних, етнічних і економічних організованих злочинних груп, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів являються: конфіденційне співробітництво; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; проведення спеціальних тактичних операцій під назвою «Канал», міжнародна контрольована поставка, а також інформаційні пошукові системи (інформаційний або аналітичний пошук); оперативно-технічні засоби щодо отримання даних у інформаційних системах



(комп'ютерна розвідка або моніторинг мереж) тощо. Основними джерелами отримання інформації про такі злочини являються повідомлення конфідентів, результати заходів, здійснювані оперативними підрозділами, повідомлення інших оперативних підрозділів, повідомлення громадян та ЗМІ тощо. Для оптимізації виявлення контрабанди, що вчиняються транснаціональними та етнічними організованими злочинними групами необхідно внести доповнення до ст. 30 КК України.

2. Виявлення транснаціональних, етнічних та економічних організованих злочинних груп, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів покликане необхідністю повного інформаційного забезпечення шляхом налагодження зовнішньої взаємодії з правоохоронними органами і поліцейськими організаціями іноземних держав, тому що сьогодні наркобізнес визначається як окремий напрямок організованої злочинності і злочинці використовують різні міжнародні злочинні зв'язки, як для вчинення злочинів, так і для відмивання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів. Така взаємодія організовується на основі міжнародних правових актів (Конвенцій ООН) та міждержавних договорів, які ратифіковані Україною. Універсальною формою такої співпраці стало членство України в межах Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерпол. Основними формами міжнародної співпраці з виявлення зазначених злочинів та осіб які входять в склад ОЗГ являється: обмін оперативно-розшуковою та іншою правовою інформацією в основі направлення та виконання запитів і повідомлень щодо членів злочинних груп та способів вчинення контрабанди; спільне проведення спеціальних операцій типа «Канал» та міжнародних контрольованих поставок з перекриття наркотрафіків; проведення заходів з профілактики міжнародного наркобізнесу; оголошення розшуку членів ОЗГ на основі міждержавних договорів з виконання персональних звернень до держави партнера; розроблення проблем з вивчення та аналізу детермінантів, які спонукають вчинення міжнародних наркозлочинів та запровадження заходів їх усунення; організація спільних навчань з проведення міжнародних

контрольованих постачань наркотичних засобів також обмін досвідом роботи поліцейських та інших органів у протидії наркобізнесу.

Міжнародна взаємодія потребує удосконалення шляхом внесення доповнень до міжнародних та національних нормативних актів, яка запропонована автором в дисертації.

## РОЗДІЛ 3

# ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ

### **3.1 Особливості методики розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами**

Зміст методичного забезпечення розслідування зазначених злочинів включає себе: 1) криміналістичну характеристику злочину; 2) обставини, які підлягають встановленню; 3) систему типових слідчих ситуацій; 4) організацію планування розслідування; 5) тактику окремих слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій; 6) тактику окремих операцій [282, с. 25].

У свій час, Л.Я. Драпкін вказував, що через різноманітність форм організованої злочинної діяльності неможливо створити загальну методику розслідування цих злочинів [128, с. 340].

Методика – це, як правило, готовий «рецепт», алгоритм, процедура для проведення яких-небудь направлених дій [261, с. 443]. У криміналістиці методика представляє систему наукових положень і розроблених на її основі обов'язкових криміналістичних рекомендацій для слідчих підрозділів [155, с. 444].

Основи організації розслідування злочинів розроблені такими вченими: Р. Белкіним, О. Васільєвим, А. Вінбергом, В. Громовим, С. Голунським, В. Журавльом, О. Колесниченком, В. Коноваловим, П. Тарасов-Радіоновим, Б. Шавером, В. Шепітьком та ін.

О.Н. Васільєв на основі слідчої практики узагальнив та визначив завдання з удосконалення розслідування і підвищення його ефективності [39, с. 3].

Б.М. Шавер та А.І. Вінберг на основі вивчення досвіду розслідування окремих видів злочинів розробив низку загальних тактичних прийомів проведення слідчих дій, які сприяють розкриттю злочинів і виявленню злочинця [279, с. 131].

О.Н. Колесниченко побудував розслідування злочинів за певною системою, яку поділив на загальні і окремі рекомендаційні положення з розслідування злочинів [111, с. 13].

Р.С. Белкін узагальнив наукові розробки вчених щодо методики розслідуванні і удосконалив їх на основі окремих методичних вказівок і рекомендацій для слідчих органів [24, с. 13].

В.Ю.Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель зазначають, що криміналістика та її методика – це наука про закономірності злочинної діяльності та її відображення в джерелах інформації, які слугують основою для використання засобів виявлення доказів, які необхідно використовувати під час розслідування злочинів. Маються на увазі способи практичного здійснення діяльності з досягнення певних результатів (їх комплекси), спрямовані на збирання, дослідження та оцінку доказів з метою встановлення істини у справі [129, с. 6, 269].

На наше переконання, методика розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами ґрунтується на криміналістичній характеристиці і до уваги беруться такі обставини: у групі в цілому доступні такі способи вчинення злочинів, які не може використати злочинець-одинак; члени організованої групи психологічно підтримують один одного, відтак кожен почуває себе у групі більш упевнено, а це, своєю чергою, зумовлює відомий феномен – рішення, що ухвалюються колективно, більш відчайдушні порівняно з індивідуальними, бо відповідальність за наслідки несе не одна людина, вона розподіляється між усіма членами групи; злочинну діяльність групи може бути легко розширено і у часі (не обов'язково всі члени групи діють водночас), і у просторі (члени групи мають можливість діяти самостійно у різних місцях); в організованій групі зростає можливість приховування вчинених злочинів та їх слідів, захисту її членів від правоохоронних органів, а також надання допомоги заарештованим співучасникам і членам їх сімей.

Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань після затримання особи, яка

контрабандним шляхом перевозила наркотичні засоби, а також за переданими слідчому матеріалів оперативним підрозділом щодо виявлення такої контрабанди в процесі оперативно-розшукових заходів та спеціальних операцій (ч. 1, 2 ст. 214 КПК України).

Вказана діяльність спрямована на збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення негласних слідчих (розшукових), інших процесуальних дій (ст. 93 КПК України).

Необхідно підкреслити, що початковий етап розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчинені організованими злочинними групами, спрямований на встановлення наступних обставин, що визначені ст. 91 КПК України: вчинений злочин; встановлення особи злочинця та його вини; завдання шкоди злочином; необхідні обставини для встановлення ступеня тяжкості вчиненого злочину та обставини щодо його звільнення від покарання.

При розслідуванні контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами, існує дві групи основних обставин, що підлягають установленню: 1) обставини, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні контрабанди наркотичних засобів (місце і час учинення злочину, спосіб злочину, обставини, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність, обставини, що сприяли вчиненню цього злочину, тощо); 2) обставини, що свідчать про організований характер вчинення контрабанди наркотичних засобів, вчиненого організованою групою (склад групи, керівництво групи, розподіл ролей тощо).

В процесі дослідження кримінальних проваджень і наукових джерел встановлено додаткові обставини, які необхідно з'ясувати при розслідуванні контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами транснаціонального, етнічного і економічного спрямування, до яких відносяться:

1) Обставини, що детально характеризують подію контрабанди наркотичних засобів:

- чи було місце контрабанди наркотичних засобів;
- кваліфікація злочинних діянь за ч. 3 ст. 305 КК України.

2) Обставини, що характеризують організовану злочинну групу транснаціонального, етнічного і економічного спрямування, причетну до вчинення контрабанди наркотичних засобів:

– способи формування організованої злочинної групи в залежності від виду вчинення контрабанди наркотичних засобів;

– структура та склад організованої злочинної групи (чисельність, наявність юристів, консультантів, держаних чиновників тощо);

– управлінські функції організованої злочинної групи: особи, відповідальні за їх підтримання та особи, з якими відбувається взаємодія; територія (держави) поширення; спосіб підтримання зв'язку; фінансування вказаних осіб, особливості розподілу функціональних обов'язків;

– способи перевезення наркотиків через кордон членами організованої злочинної групи, використання наявних зв'язків із громадянами іноземних держав чи співвітчизниками, які проживають або тимчасово працюють за кордоном;

– характеристика злочинного ланцюгу між членами угруповання та встановлення особливостей його функціонування за орієнтовною схемою: організатор (керівник групи) – виробники наркотичних засобів (сировини) – перевізники наркотичних засобів через кордон (наркокур'єри і особи, що їх супроводжують) – одержувачі (замовники) контрабандних наркотиків;

– відомості про особу організатора (лідера) злочинної групи (спосіб управління групою, спосіб впливу на членів групи, основа об'єднання групи, спосіб втягнення нових членів в групу);

– міжособистісні відносини членів організованої злочинної групи, психологічні і особистісні якості його членів;

– кількісний склад у організованої злочинної групи при вчиненні кожного епізоду контрабанди, конкретні дії кожного;

– встановлення осіб, які не брали безпосередньої участі у контрабанді наркотиків, але обізнані про їх підготовку і вчинення (знайомі, сусіди, працівники транспортних засобів та митних органів);

– наявні корупційні зв'язки організованої злочинної групи (відповідальні особи, що забезпечують кримінальні зв'язки з державними чиновниками);

– наявність зв'язків з іншими організованими злочинними групами у сфері обігу наркотичних засобів на території України;

– способи протидії розслідуванню та впливу на потерпілих, свідків і членів злочинного угруповання (наявність своїх адвокатів);

– відомості про способи фінансування контрабанди наркотичних засобів та відмивання коштів від незаконного їх обігу (банківська сфера, підприємницька діяльність, мобільні термінали);

– засоби зв'язку (мобільні телефони, використання всесвітньої мережі Інтернет) та технічна оснащеність організованої злочинної групи (наявність виду транспортних засобів, зброї);

– наявність у організованої злочинної групи конфліктів та протиріч, підстави їх виникнення (боротьба за лідерство, неправильний розподіл злочинних доходів);

– наявність документів прикриття для здійснення зовнішньоекономічної діяльності;

– наявність наркотичної залежності у окремих членів організованої злочинної групи.

### 3. Обставини, що характеризують предмет злочинного посягання:

– які саме наркотичні засоби були вилучені (вид наркотиків: напівсинтетичного та синтетичного походження, наркосировина);

– джерело походження перелічених наркотичних засобів (країна вирощування та виробництва).

### 4. Обставини, що характеризують механізм діяльності організованих злочинних груп транснаціонального, етнічного і економічного спрямування:

– відомості про підготовку і вчинення злочинів, способи та послідовність злочинних дій, а також способи приховування злочинної діяльності;

- способи транспортування наркотичних засобів;
- порядок переміщення наркотичних засобів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю;
- способи приховування наркотичних засобів;
- способи зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів;
- обставини, що сприяли контрабанді наркотичних засобів [162, с.541-542; 223, 97-99; 215, с. 236].

Перелік наведених обставин є орієнтовним і не є вичерпним, однак дозволяє акцентувати увагу слідчого на ряд ключових позицій, які повинні бути з'ясовані у будь-якому кримінальному провадженні.

Розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами, представляє собою складний процес пізнання злочинних дій в конкретній обстановці (в часі та просторі) і в окремому внутрішньому середовищі. Для ефективного (послідовного, тактичного) проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, важливе значення має конкретна слідча ситуація. Правильно здійснена оцінка слідчої ситуації сприяє повноті висунення версій, визначення послідовності і тактики проведення слідчих (розшукових) дій, правильної організації взаємодії та виконання доручень слідчого оперативними підрозділами, ефективному використанню типових програм розслідування злочинів.

На наше переконання слідча ситуація контрабанди наркотичних засобів представляє собою обстановку, яка склалася під час розслідування зазначеного злочину і характеризується інформаційним зв'язком фактичних даних щодо незаконного перетину кордону наркотичних засобів і особи яка вчинила такі дії. Більше того слідча ситуація визначається у певний період діяльності слідчого з моменту виявлення протиправних дій, направлених на встановлення достатніх даних, які вказують на вчинення контрабанди групою осіб.

В результаті дослідження встановлено, що слідчі ситуації, які складаються на початковому етапі розслідування, поділяються на наступні групи залежно від обсягу даних, що послужили підставою внесення даних в ЄРДЕР. Наступні



ситуації: ознаки контрабанди наркотичних засобів було виявлено працівниками митниці при здійсненні митного контролю під час затримання злочинця з наркотичними засобами під час незаконного перетину кордону (вчиняють члени ОЗГ транснаціонального спрямування та етнічного спрямування) (23,5 %); вихідні початкові дані про вчинення зазначеного злочину отримано в результаті прикордонного контролю співробітниками Державної прикордонної служби (притаманно для членів організованих груп етнічного спрямування, які перетинають кордон поза митним контролем) (12 %); виявлення контрабанди наркотичних засобів на митному кордоні, коли особа, яка вчинила злочин, невідома (вчиняється ОЗГ економічного спрямування, коли в у великому потоці перевезення товарів виявляються наркотики) (17 %); інформацію про вчинення контрабанди наркотичних засобів отримано в результаті діяльності оперативних підрозділів при проведенні оперативно-розшукових заходів (виявляються ОЗГ транснаціональної, етнічної та економічної спрямованості) (47,5 %).

*Слідча ситуація 1. Кримінальне провадження розпочато за матеріалами факту затримання члена організованої злочинної групи з наркотиками при перетині кордону митними органами чи прикордонниками. Основними завданнями слідчого в указаній слідчій ситуації є:*

- а) вивчення протоколів із затримання особи з наркотиками, отриманими від митників чи прикордонників;
- б) проведення огляду місця вчинення контрабанди;
- в) проведення огляду наркотичних засобів, матеріалів, в які вони були запаковані (папір, тканина, поліетілен);
- г) опитування підозрюваного з встановленням даних про всіх членів групи;
- г) вилучення митних документів щодо перетину кордону підозрюваним;
- д) вирішення інших питань, які потребують спеціальних знань.

Алгоритм дій слідчого виглядає таким чином:

- 1) дослідження отриманих документів від митників чи прикордонників;
- 2) допит підозрюваного та обшук за місцем його проживання;
- 3) допит представників митних чи прикордонних органів, які затримали осіб

та виявили контрабанду;

4) організація взаємодії з правоохоронними органами закордонних держав з встановлення осіб, які мають зв'язки з виявленою особою на нашому кордоні;

5) призначення відповідного виду експертиз (криміналістичних, хімічних, біологічних та ін.).

*Слідча ситуація 2. Кримінальне провадження розпочато за матеріалами митних органів при виявленні контрабанди наркотичних засобів на митному кордоні, коли особа, яка вчинила злочин, невідома (вчиняється ОЗГ економічного спрямування, коли у великому потоці перевезення товарів виявляються наркотики).* Основними завданнями слідчого в указаній слідчій ситуації є:

а) вивчення матеріалів отриманих від митників чи прикордонників з виявлення наркотиків під час перевезення транспортними засобами;

б) проведення огляду місця вчинення контрабанди;

в) проведення огляду наркотичних засобів та вантажу, під який вони були замасковані (продукти, товари народного вжитку та ін.);

г) опитування підозрюваного з встановленням даних про всіх членів групи;

г) вилучення митних документів про зовнішньоекономічну діяльність підприємства, яке здійснило перевезення вантажу;

д) вирішення інших питань, які потребують спеціальних знань.

Алгоритм дій слідчого виглядає таким чином:

1) дослідження отриманих документів від митників чи прикордонників про виявлення наркотиків;

2) огляд місця події (автотранспортних засобів);

3) огляд документів на перевезення товарів через кордон;

4) допит особи, які перевозила товар через кордон;

5) допит посадових та інших осіб організації власника, які перевозили товар з витребуванням довірливих документів зовнішньоекономічної діяльності;

б) допит представників митних чи прикордонних органів, які затримали контрабанду;

7) організація взаємодії з правоохоронними органами закордонних держав з

встановлення осіб які мають зв'язки з виявленою контрабандою кордоні;

8) призначення відповідного виду експертиз (криміналістичних, хімічних, біологічних та ін.).

*Слідча ситуація 3. Кримінальне провадження розпочате на основі інформації про контрабанду чиненого ОЗГ, що містилась у матеріалах, зібраних оперативним підрозділом. Основними завданнями слідчого в указаній слідчій ситуації є:*

- а) вивчення протоколів з додатками отриманих від оперативних підрозділів;
- б) проведення початкових слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) з виявлення всіх членів злочинної групи);
- в) опитування підозрюваного з встановлення даних про всіх членів групи;
- г) вилучення митних документів щодо перетину кордону підозрюваним;
- г) одержання інформації про обставини злочину від свідків;
- д) вирішення інших питань, які потребують спеціальних знань.

Алгоритм дій слідчого виглядає таким чином:

- 1) дослідження отриманих документів від оперативного підрозділу;
- 2) допит підозрюваного;
- 3) визначення членів організованої злочинної групи і проведення пошукових заходів з їх затримання і допиту;
- 4) організація проведення обшуків у членів організованої групи;
- 5) організація взаємодії з правоохоронними органами закордонних держав з встановлення осіб, які мають зв'язки з виявленою організованою групою на нашому кордоні;
- 6) призначення відповідного виду експертиз (криміналістичних, хімічних, біологічних та ін.).

Досудове розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами притаманні значні складності і кардинально відрізняються від інших. По-перше, кримінальне провадження про групові злочини переважно багатоепізодне, тому ці злочини розслідуються, як правило, бригадами слідчо-оперативних груп (слідчих, оперативних працівників,

спеціалістів криміналістів та ін.), що зумовлено значним зростанням трудомісткості розслідування групового злочину. Вона пов'язана з тим, що до кримінальної відповідальності притягається не одна, а декілька осіб, що обумовлює необхідність одночасного проведення значної кількості організаційних і слідчих (розшукових) дій в межах великих територіальних визначень (наприклад, розшук, затримання та обшук декількох співучасників, допит підозрюваних і свідків, провадження інших слідчих (розшукових) дій за їх участю, складання відповідної кількості процесуальних актів, організації проведення спеціальних операцій та оперативного супроводу процесу розслідування від початку і до завершення.

Підтверджено, що збільшення кількості обвинувачених та епізодів їх контрабандної діяльності об'єктивно призводить до зростання обсягу іншої слідчої роботи, зокрема вивчення особистості кожного зі співучасників (а також свідків) злочину, здійснення великої кількості перевірок з використанням інформаційно-довідкових систем.

В даному випадку необхідно постійне інформаційно-довідкове забезпечення слідчої діяльності, яке полягає у створенні умов для отримання необхідної інформації шляхом доступу слідчого до ЕВМ за допомогою спеціального планшета, а також отримання інформації з баз даних інших правоохоронних та контролюючих органів [30, с. 45].

Особливо важливим є отримання облікових даних митних органів щодо обліку осіб, які перетинають митний контроль. Для отримання інформації про осіб, які отримують біометричні паспорти та оформлюють документи на тимчасове проживання за кордоном або здійснюючи трудову еміграцію, необхідним є доступ до баз даних Державної міграційної служби України.

Для отримання інформації про здійснення зовнішньоекономічних платежів, а також для визначення адреси закордонних банків, через які відмиваються кошти від наркобізнесу, також є необхідним доступ до банківських рахунків тощо [102, с. 13].

Необхідністю використання міжвідомчої автоматизованої інформаційно-телекомунікаційної системи може бути система «Аркан», положення про яку затверджено спільним наказом ДПСУ, ДМСУ, Державної податкової служби України (ДПСУ), МВС України, МЗС України, Мінпраці та соціалітики, СБУ та Служби зовнішньої розвідки України від 03.04.2008 р. № 284/287/214/150/64/175/266/75 «Про затвердження Положення про інтегровану міжвідомчу інформаційно-телекомунікаційну систему щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон».

Система «Аркан» являє собою сукупність організаційно-розпорядчих заходів, програмно-технічних та телекомунікаційних засобів, що забезпечують обробку інформації (введення, приймання, отримання, передавання, реєстрація, зберігання) щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон України, та автоматизований доступ до інформаційних ресурсів (баз даних) суб'єктів системи «Аркан» [102, с. 36].

Зазначені обставини зумовлюють вирішення проблеми належної організації процесу розслідування щодо узгодженого і спільного планування роботи слідчого і учасників процесу та використання інших форм їх взаємодії. Також виникає необхідність організації взаємодії слідчого з іншими підрозділами Служби безпеки України, з підрозділами Державної фіскальної службами, Державної прикордонної служби, прокуратурою, Міністерства внутрішніх справ, Державною службою з експортного контролю, Міністерством закордонних справ. Якщо діяльність організованих злочинних груп стосується кількох держав, необхідно організувати взаємодію з зарубіжними правоохоронними органами. Саме погодженість дій дає змогу забезпечити своєчасний обмін доказовою та орієнтовною інформацією, а також спільно провадити розробку та перевірку слідчих версій тощо. Особливістю організації процесу розслідувань є те, що притягнення до кримінальної відповідальності декількох осіб зумовлює у свою чергу необхідність встановлення та доведення упродовж досудового слідства певних обставин, що стосуються не тільки відомостей стосовно кожного співучасника, але і характеристики групового суб'єкта в цілому [155, с. 452].

По друге, специфічність розслідування злочинів полягає в тому, що ця діяльність, на відміну від інших видів, найбільш жорстко врегульована нормами кримінально-процесуального права. З цього приводу Р.С. Белкін пише, що кримінально-процесуальний закон встановлює загальну процедуру розслідування і дає вичерпний перелік слідчих дій за допомогою яких здійснюється розслідування, межі їх проведення, визначає загальну формулу предмета доказування, мету розслідування [22, с. 343-348].

Тобто своєрідність цієї діяльності полягає в тому, що однією з визначальних її рис є точне і неухильне дотримання вимог кримінального та кримінально-процесуального законодавства і немає ніяких виключень щодо розслідування злочинів вчинених організованими злочинними групами.

Конкретизація ролі кожного співучасника групового злочину та індивідуалізація їх провини певною мірою залежить від правдивих показань кожного з них. Проте, їх поведінка значною мірою зумовлюється тією обставиною, що на кожного з них під час досудового слідства впливають позитивні та негативні фактори, які постійно взаємодіють і врешті-решт зумовлюють вибір (як засіб свого захисту) тієї чи іншої позиції на допиті. При цьому позитивні фактори спонукають співучасника контрабанди до правдивих показів не лише стосовно вчинення ним злочину, але й дій членів організованого формування. Інші негативні фактори навпаки спонукають співучасників групового злочину не викривати перед слідчим злочинну діяльність групи і заперечувати не лише те, що він вчинив, а також покривати інших членів групи, не виказувати її керівника (організатора), або надавати неправдиві свідчення або ж і зовсім мовчати. Такими спонукальними причинами, зокрема, можуть бути страх перед неминучим і більш суворим покаранням за злочин, який було вчинено у складі організованої групи, негативний вплив лідера чи інших осіб, які мають авторитет і вплив на решту членів групи; орієнтація на інших членів, які відмовляються надавати свідчення.

В залежності від тих факторів які є визначальними під час досудового слідства то і буде визначатися роль кожного співучасника як позитивного та і негативного відношення до розслідування групового злочину.

По-третє, особливістю оптимальної організації розслідування організованої контрабандної діяльності є подолання протидії розслідуванню з боку організованої злочинної групи або інших зацікавлених осіб, що полягає, з одного боку, у прагненні отримати інформацію про задуми слідчого, а з іншого – надати слідчому неправдиву інформацію і приховати істину та у такий спосіб створити перешкоди у реалізації ним процесуальних повноважень [155, с.453].

Необхідно враховувати особливості захисту (ст.ст.45-54 КПК) у справах цієї категорії, що полягають у заявленні захистом клопотання щодо кваліфікації злочинів, інкримінованих обвинуваченим, і головним чином полягають в запереченні скоєння злочину у складі організованої групи. Захисник, як правило, робить заходи щодо дискредитації слідчого в очах підслідного, забезпечуючи необхідний психологічний настрій підозрюваного. Адвокат, як учасник кримінального процесу, реалізуючи свої права, наділений винятковими можливостями отримувати інформацію про хід слідства, види доказів; він вивчає окремі недоліки слідчого під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій з метою спростувати здобуті докази, на зустрічі з підозрюваним (обвинуваченим) надає йому консультацію, як вчиняти протидію слідчому. Використання адвокатом корумпованих зв'язків з керівництвом слідчого відділу та судьями з метою винесення виправданого вироку та ін. (рівень корупції адвоката становить (85,5 %).

Практика показує, що при допитах членів організованих злочинних груп доводиться стикатися з наступними видами протидії: відмова від надання свідчень (55,5 %), боязнь надавати правдиві свідчення (45,5 %), наявність взаємообміну інформацією між співучасниками, що заарештовані і тими які залишилися на волі (51,7%), примус свідків до відмови від надання свідчень або до дачі свідомо неправдивих свідчень під загрозою розправи (32,7 %) або в результаті підкупу свідків, слідчих, експертів (67,3 %) [Додатки А20].

У той же час недосконалість українського спеціального законодавства щодо захисту свідків, потерпілих, співробітників правоохоронних органів від злочинних посягань членів організованих злочинних груп істотно знижує ефективність судочинства у справах цієї категорії (про це наголосили 88,4 % опитаних слідчих).

Так, в США діє Програма захисту свідків, відповідно до якої свідкові надається можливість переїхати на нове місце проживання; змінити прізвище; отримати документи, що закріплюють його нове громадянське положення; отримати тимчасове житло; надається допомога в перевезенні майна на нове місце проживання, в працевлаштуванні на новому місці проживання, включаючи навчання нової професії. Крім того, свідок має право отримати кошти для існування. Окрім Програми захисту свідків, допомога свідкові може бути надана органами, що здійснюють розслідування, наприклад у вигляді певної готівкової грошової суми для відшкодування витрат для переїзду на нове місце проживання. У Італії забезпеченням захисту свідків займається спеціальна Центральна служба захисту Департаменту громадської безпеки Міністерства внутрішніх справ і Канцелярія державного обвинувача у справах, порушених проти організованої злочинності. У Великобританії і Німеччині немає спеціального законодавства щодо захисту свідків, але їм може бути наданий захист, у тому числі і можливість переїзду на нове місце проживання і зміни прізвища, при цьому їх безпеку забезпечує поліція у рамках своїх звичайних обов'язків [179, с. 91].

Крім того, збільшення кількості обвинувачених та епізодів їх злочинної діяльності об'єктивно призводить до зростання обсягу іншої оперативно-слідчої роботи, зокрема вивчення особистості кожного зі співучасників (а також свідків) злочину, здійснення великої кількості перевірок тощо (займає 25 % робочого часу слідчого).

Розслідування злочинів, що вчиняють організовані злочинні групи, передбачає в обов'язковому порядку встановлення корупційних зв'язків із представниками владних структур, викриття корупційних блоків, блоків захисту і протидії розслідуванню. Під час досудового розслідування необхідно встановити



у чому полягала реальна допомога державних службовців (посадових осіб) злочинній групі або його окремим членам (33,4 %), якою була тривалість надання такої допомоги (23,7 %); чи було отримання корупціонером незаконної винагороди або інших благ (45,7 %); яким чином здійснювалася корупційна взаємодія (31,5 %); у яких формах; у яких документах знайшла своє відображення (25,1 %); чому посадова особа надавала допомогу злочинній групі (15,7 %); чи знала вона про те, що контактує з організованою злочинною групою (45 %); чи надавала підтримку злочинна група чиновнику (35,6 %); у чому виявлялася ця підтримка тощо. Водночас ці питання слід з'ясувати не тільки при допитах корумпованих посадових осіб, а й лідерів і членів організованого злочинного формування.

Одним із важливих завдань слідчого при розслідуванні контрабанди, що вчинена організованою злочинною групою, являється здійснення слідчим планування [130, с. 318].

Р.С. Белкін підкреслює, що у процесі планування розслідування конкретного злочину необхідно виділити наступне: оцінка зібраних матеріалів з обов'язковим дослідженням, з врахуванням соціально-політичної обстановки, в якій вчинився злочин; визначення основних версій розслідування; визначення питань, які необхідно вяснити, для того щоб охарактеризувати кожен версію; визначити види слідчих дій та терміни їх проведення [20, с. 714-720].

Порядок складання плану з розслідування злочинів розроблено наукою криміналістики у якій визначено основні методологічні основи. Серед найвідоміших криміналістів, які займались фундаментальними питаннями розробки підходів до розуміння, завдань, мети планування та версій у вітчизняній криміналістиці радянського періоду, виділяють таких: Т.М. Арзуманяна, Р.С. Белкіна, В.П. Бахіна, А.М. Васільєва, С.А. Голунського, В.Є. Корноухова, І.М. Лузгіна, П.І. Тарасов-Родіонова, Б.М. Шавера та ін.

С.А. Голунський визначив, що планування розслідування повинне мати основну мету, яка має забезпечуватися визначенням правильної направленості,

чіткості, високу ефективність, повному, всебічну і максимальну швидкість розслідування [58, с. 56].

Свого часу І.М. Лузгін теоретично розробив проблеми планування розслідування кримінальних справ за порушеними матеріалами оперативних підрозділів [125, с. 38].

А.В. Іщенко процес планування розслідування злочину відносить до розумової діяльності слідчого, який полягає у визначенні основної мети розслідування та видів слідчих (розшукових) дій, а також визначенні часу на їх проведення та залучення спеціалістів [130, с. 318].

На наше переконання план розслідування кримінального провадження – це загальна програма роботи слідчого у даній справі з визначення видів слідчих (розшукових) дій та термінів їх проведення. Для визначення алгоритму дій слідчого доцільно використання програмування слідчої діяльності. Сам алгоритм – це науково обґрунтоване правило з виконання завдання у відповідному порядку системи послідовних операцій, рекомендованих слідчому для вирішення завдань окремого типу в ході розслідування злочину.

Програмування має відбуватися у відповідній послідовності і проводиться поетапно: 1) постановка завдань і складання алгоритму; 2) складання програми з описом алгоритму дій; 3) переведення трансляції програми на технічні засоби; 4) перевірка роботи програми за контрольними даними.

В процесі дослідження підтверджено, що за останні роки у слідчій практиці широко використовується комп'ютерне програмування слідчих дій.

В програмуванні розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняють організовані злочинні групи, необхідно передбачати алгоритм дій: встановлення об'єктивних ознак які підтверджують створення злочинної групи для контрабанди; напрям розслідування з встановленням та з підтвердження рольових функцій при вчиненні контрабанди [10, с. 318].

Як правило, розслідування контрабанди наркотичних засобів необхідно здійснювати слідчо-оперативною групою із залученням оперативних співробітників та спеціалістів в області обігу наркотиків.

Під час вивчення кримінальних проваджень було встановлено, що у 70 % розслідування кримінальних проваджень контрабанди наркотиків здійснювалося спеціалізованими слідчо-оперативними групами.

Під час опитування слідчих Служби безпеки України на запитання, яку форму розслідування контрабанди наркотиків, що вчинена організованою групою доцільно застосувати слідчим, 2 % опитаних заявили, що слідчий повинен здійснювати провадження одноосібно; організацію розслідування слідчим при оперативному супроводженні вказали 34 % респондентів; проведення розслідування СОГ або проведення розслідування слідчою бригадою – 64 % опитаних [Додаток А21].

При проведенні розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчинена організованою злочинною групою, слідчо-оперативною групою (групою слідчих) може бути застосовано груповий метод розслідування. Основні причини, що спонукають до цього, є наступними: 1) територіальні межі вчинення контрабанди у різних країнах (55,7 %); 2) великий об'єм інформації для перевірки значної кількості версій (46,7 %); 3) значна кількість підозрюваних у розслідуванні кримінального провадження (66,5 %); 4) проведення слідчих (розшукових) дій у різних регіонах та державах (57,8 %); 5) одночасне проведення великої кількості слідчих (розшукових) дій впродовж короткого проміжку часу (45,6 %); 6) здійснення міжнародної взаємодії з метою проведення контрольованих постачань наркотиків (33,4 %) [Додатки А22].

Переваги планування розслідування злочинів об'єднаними співробітниками в слідчо-оперативній групі полягають в можливості використання знань кожного в спільній діяльності.

За визначеннями окремих дослідників підтверджено, що слідчо-оперативна група – це спеціально створене об'єднання професіоналів-практиків, які вдало використовують оперативно-розшукові та процесуальні методи і засоби під час розслідування злочину [112, с. 23].

Діяльність слідчо-оперативної групи під час розслідування контрабанди наркотичних засобів, які вчиняються організованими групами, виокремлює основні

форми взаємодії слідчого з оперативними співробітниками, які носять адміністративно-підпорядкований характер.

Для ефективного розслідування зазначених злочинів, слідчому необхідно для складання плану залучати всіх членів слідчо-оперативної групи і особливо – співробітників оперативних підрозділів.

Послідовна робота слідчого під час складання плану з розслідування контрабанди наркотиків здійснюється з врахуванням обстановки у якій вчинений злочин і складається з наступних етапів: оцінка зібраних матеріалів про обставин вчиненого злочину; визначення можливих версій вчиненого; складення питань для перевірки кожної версії; визначення слідчих (розшукових) дій для перевірки версій; визначення термінів проведення слідчих (розшукових) дій.

При розслідуванні складних злочинів інколи використовується мережевий принцип планування, де складається графік, у якому зазначаються час та порядок проведення слідчих (розшукових) дій.

Р.С. Белкін зазначає, що використання мережевого планування розслідування для одного слідчого є проблемним, оскільки необхідно здійснити великий об'єм роботи з вивчення додаткової інформації для складання відповідних графіків, а також здійснення постійного контролю за їх виконанням [20, с. 714].

Після вивчення зібраних первинних матеріалів, у яких проглядається контрабанда, вчинена організованою групою осіб, необхідно висунути слідчу версію.

У цьому контексті Р.С. Белкін зазначає, що версія – це припущення про факт (явище), що стосується провадження. Не можуть вважатися версіями передбачувані пояснення фактів, жодним чином не пов'язані з предметом доказування [20, с. 481]. Далі вчений зазначає, що інструментом поняття невідомих фактів у процесі розслідування і судового розгляду є версії, які становлять різновид гіпотез. Останні у філософській літературі поділяють на дві групи – теоретичні й фактичні. Стосовно пізнання, що здійснюється в галузі кримінального судочинства, версію можна визначити як окремий різновид

гіпотези, що висувається для пояснення одного чи кількох фактів у процесі розслідування або судового розгляду. Вона має особливості, зумовлені сферою її застосування, що визначає її перевірку специфічними методами в суворо обмежені законом строки [20, с. 283].

Вивчення слідчої практики підтверджує, що висунення версії про вчинення контрабанди наркотиків ОЗГ були: під час огляду місця події – 10 %; під час огляду наркотиків – 14 %; під час проведення першочергових слідчих (розшукових) дій – 34 %; після отримання висновку судової експертизи – 4 %; під час проведення оперативно-розшукових заходів – 38 % [Додатки А23].

За основу беруться ті обставини, що вказують на припущення організованого вчинення контрабанди наркотиків, до яких відносяться: велика кількість наркотичних засобів; наркотики відносяться до важких; вибраний кваліфікований спосіб перевезення наркотиків; виявлення фактів сприяння контрабанді співробітників митних органів та ін.

Про вчинення контрабанди наркотичних засобів організованою групою маже бути наявна інформація оперативних підрозділів СБУ, МВС, ДМСУ, ДПСУ.

Під час розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняють організовані злочинні групи, необхідно висунути версії стосовно організаторів злочинної групи, що впливає на тактику проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій. Такі версії висуваються після проведення наступних заходів:

- вивчення міжособистісних стосунків членів групи (35,4 %);
- вивчення матеріалів спостереження за членами групи у повсякденному житті (33,5 %);
- з'ясування того, хто з членів групи організовує заходи загальногрупового дозвілля (45,4 %);
- дослідження характерних особливостей членів групи (фізичний стан, наявність вольових якостей тощо) (55,6 %);
- виявлення фактів втручання у процес розслідування з метою вироблення єдиної лінії поведінки на слідстві всіх співучасників злочину (56,8 %);

– вивчення протоколів слідчих (розшукових) дій та результатів оперативних підрозділів (66,7 %) [Додатки А24].

При встановленні осіб, які виконують другорядні функції в організованій групі, здійснюється вивчення матеріалів про: 1) підстави залучення останніх членів групи (45,5 %); 2) про ознаки слабохарактерної особи в групі (56,7%); 3) хто виконував прості доручення (43,3 %); 4) отримання найменшого доходу від злочинної діяльності (25,6 %); 5) кого менше залучали до перевезення наркотиків (32,8 %) [Додатки А25].

З метою досягнення бажаних результатів в процесі розслідування контрабанди наркотичних засобів необхідно проводити спеціальні тактичні операції.

Вивчення кримінальних проваджень з розслідування зазначених злочинів [156, с. 13-14] дозволило визначити такі тактичні операції: 1) з метою встановлення всіх учасників організованої злочинної групи проводиться операція «Розподіл функцій»; 2) з метою визначення терміну дії злочинної групи та її міцності проводиться операція «Стійкість групи»; 3) для визначення основного спрямування групи проводиться операція «Злочинна діяльність групи»; 4) при наявності інформації про намір злочинців знищити чи фальсифікувати докази проводиться операція «Забезпечення збереження речових доказів»; 5) з метою недопущення раптового виїзду членів ОЗГ за кордон з метою ухилитися від затримання необхідно проводити операцію «Попередження зникнення підозрюваного».

Одним із проблемних питань, що виникають під час розслідування контрабанди, завжди є наявність вчинення членами ОЗГ та їх оточенням погрози учасниками кримінального провадження. Для забезпечення безпеки особам, які беруть участь у кримінальному судочинстві, необхідно проводити операцію «Захист учасників кримінального провадження».

У підсумку необхідно підкреслити, що визначені методичні основи проведення розслідування контрабанди наркотичних засобів вчинених організованою групою, носять рекомендаційний характер і їх необхідно

враховувати залежно від напрямку групи (транснаціональна, етнічна, економічна), яка вчиняє зазначені злочини. Для визначення тактики проведення слідчих (розшукових) дій необхідно вивчати злочинну групу за ознаками її спрямованості та основи створення; стійкості та взаємовідносин між членами групи; наявності злочинного досвіду членів групи (раніше засуджені); чисельність групи та її озброєння; наявність у керівника (організатора) корумпованих зв'язків та ін.

### **3.2 Особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами**

Організація розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчинені організованими злочинними групи потребує знання їх виникнення та формування злочинних намірів, які постійно удосконалюються. У той же час визначення основних фігурантів злочинної групи з метою притягнення їх до кримінальної відповідальності, а також застосування слідчих (розшукових) дій вимагає ретельної підготовки з проведення огляду, обшуку, допиту, судової експертизи і інших слідчих (розшукових) дій. В цих умовах дедалі актуальнішою є проблема докорінного підвищення ефективності розслідування, що водночас потребує й оновлення її методологічних, теоретичних і тактичних засад.

В процесі вивчення кримінальних проваджень з розслідування контрабанди наркотичних засобів, вчинених організованими злочинними групами транснаціонального, етнічного і економічного спрямування свідчить, що найчастіше проводяться такі слідчі (розшукові) дії: 1) огляд (ч. 3 ст. 214, ст.ст. 237, 238, 239 КПК України) – 100 %; 2) допит (ст.ст. 225, 352, 353, 351, 226 КПК України) – 100 % ; 3) обшук (ст. 234 КПК України) – 99,5 %; 4) освідування особи (ст. 241 КПК України) – 24 %; 5) проведення експертизи (ст. 242 КПК України) – 100 %.

Розроблення проблеми криміналістичної тактики та використання тактичних прийомів у розслідуванні злочинів досліджували такі відомі вчені, як О.Я. Баєв, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, І.Є. Биховский, А.Н. Васільєв, А.І. Вінберг, В.І. Давидов, А.В. Дулов, Ю.М. Зархін, Л.М. Карнеєва, В.І. Комісаров, А.Ф. Коні, В.Є. Коновалова, А.М. Ларін, Н.І. Порубов, А.Р. Ратінов, М.С. Строгович, Л.Б. Філонов, В.Ю. Шепітько, Н.А. Якубович, С.Ю. Якушін та ін.

Вперше термін «кримінальна тактика» ввів в науковий і поліцейський ужиток Альберт Вейнгарт, позначивши ним своє керівництво у розслідуванні злочинів. Він писав, що розслідування кожного злочину, а особливо у випадках досконалих злочинів – повинно вестися відповідно до певного методу, систематично і за виробленим планом» [259, с. 5-6],

Як справедливо писав А.Ф. Коні, «яким би вдосконаленим не був кримінальний процесуальний кодекс, регламентуючи порядок виконання слідчих дій, він не може містити в собі настанов про використання прийомів таких дій» [117, с. 409].

Професор В.В. Дубічинський у сучасному тлумачному словнику української мови термін «прийом» визначає як захід для досягнення певної мети [244, с. 718].

А.І. Вінберг писав, що криміналістична тактика повинна розробляти тільки такі наукові прийоми, які можуть бути використані при проведенні огляду, обшуку, допиту і інших процесуальних слідчих дій для того, щоб досягти максимального ефекту в отриманні фактичних даних про подію злочину [48, с. 79].

В 1969 р. А.Н. Васільєв удосконалив поняття тактичного прийому і визначив його як «наукову рекомендацію, засновану на спеціальних науках, розраховану на творче її застосування і на можливість вибору того або іншого прийому, найбільш доцільного в умовах даної слідчої ситуації» [41, с. 8].

Інші вчені окреслюють тактичний прийом з точки зору процесуальної діяльності слідчого, за наявності якого досягається мета розслідування [70, с. 112-113].



Р.С. Белкін, узагальнюючи погляди вчених, довів, що тактичний прийом – це спосіб поведінки слідчого, який надає йому можливість мати переваги перед іншими учасниками досудового розслідування [23, с. 9].

Дослідники проблем криміналістичної тактики виходять із того, що їй притаманні ознаки, в яких проявляється дія закономірностей, за якими розвивається криміналістична наука в цілому, а саме: а) відповідність тактичних прийомів кримінальному процесуальному закону; б) обумовленість тактичних прийомів потребами практики розслідування злочинів; в) акумулювання в розроблюваних тактичних прийомах позитивного досвіду розслідування злочинів, г) використання при розробці практичних рекомендацій, досягнень різних наук [23, с. 133].

При визначенні тактичних прийомів щодо провадження слідчих (розшукових) дій, спрямованих на розслідування злочинів, що вчинені організованими злочинними групами, необхідно: 1) вивчити функціональну й психологічну структури злочинної групи: міжособистісні взаємини; особистісні якості виявлених членів; поведінку підозрюваних у період розслідування; 2) вжити заходів щодо одержання додаткової інформації для побудови криміналістичної моделі особистості лідера (організатора) за допомогою: висування й перевірки слідчих версій; урахування інформації, що відобразилася в композиційних портретах, пошукових орієнтуваннях, документах, що містять відомості про членів організованих злочинних структур; 3) зібрати докази для обвинувачення в організаторській діяльності, а саме: про організаторсько-управлінські функції; про підшукування учасників, розподіл ролей; про характер розпоряджень, вимог, порад при підготовці до вчинення злочинів, розподіл доходів; про створення системи протидії правоохоронним органам і т. ін.; 4) при проведенні слідчих (розшукових) дій використовувати: протиріччя у свідченнях співучасників; різний обсяг відомостей, що повідомляються з приводу тих же обставин; наявність у групі конфліктів для одержання правдивих свідчень; прийом компрометації організатора в очах членів злочинної групи та ін. [70, с. 114].

За окремими дослідженнями доведено, що організатори контрабанди наркотиків застосовують контрзаходи щодо їх невикриття, а при спробі такого в 90 % намагаються схилити працівників оперативно-слідчих підрозділів до взаємовигідної співпраці зі злочинними структурами [68, с. 270-280].

Тактика побудови тактичних прийомів слідчих (розшукових) дій як пошукової інформаційної моделі активного члена злочинної групи, насамперед, повинна охоплювати з'ясування таких елементів: даних особистого кримінального досвіду злочинця; відомостей, що містяться в матеріалах оперативно-розшукових і кримінальних проваджень, де фігурувала ця особа, але залишилася без покарання; відомостей, що містяться в матеріалах нерозслідуваних кримінальних проваджень про контрабанду. Тому напрями пізнавальної діяльності визначаються, як правило, конкретною слідчою ситуацією, а також низкою чинників, до яких належать наявність інформації про членів злочинної групи, наявність джерела невідомої інформації, виявлені взаємозв'язки особи лідера (організатора) з іншими учасниками його злочинної діяльності.

В роботі було розглянуто тактику проведення найбільш поширених слідчих (розшукових) дій при розслідуванні вказаних злочинів, таких як огляд, обшук, допит, судова експертиза.

Згідно ст. 237 КПК України, огляд – це слідча (розшукова) дія, що полягає у безпосередньому спостереженні й дослідженні його учасниками матеріальних об'єктів, які пов'язані із обставинами вчинення кримінального правопорушення, що проводиться з метою їх виявлення та фіксації. Відповідно до вимог ч. 3 ст. 214 КПК України огляд місця події є невідкладною і першочерговою слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться до заведення кримінального провадження.

У більшості випадках місцем вчинення контрабанди наркотиків являється ділянка кордону: митна територія (піший перехід, транспортний переїзд митного пункту); пішохідний перехід чи транспортний переїзд на ділянці не контролює мого кордону.

В процесі дослідження встановлено, що проводяться такі види слідчого огляду: огляд місця перетину кордону на якому перевозилися наркотики; огляд наркотичних засобів що перевозилися, їх пакувального матеріалу; огляд транспортних засобів, які використовувалися для переміщення контрабанди наркотиків; огляд тайників та інших місць виявлення (приховання) контрабанди наркотиків (валізи, сумки та ін.); огляд документів, що використовувалися для приховування і переміщення наркотиків; освідування затриманого контрабандиста; огляд наркотичних засобів та документів, вилучених при обшуках; огляд тварин як засобів переміщення контрабанди наркотиків [62, с. 441].

До завдань огляду місця події належать виявлення, фіксація та оцінка обстановки місця події; встановлення способів переміщення та приховування контрабанди; виявлення, фіксація і вилучення наркотичних засобів, виявлення тайників, сховищ; слідів транспортних засобів, взуття особи, відбитки пальців рук, з'ясування того, чи вчинялася контрабанда групою осіб тощо [215, с. 237]. Необхідно зазначити, що процес підготовки до проведення огляду місця вчинення контрабанди наркотичних засобів обмежений через постійний потік людей та транспорту, що може привести до їх тимчасового перекриття окремої ділянки перетину кордону.

Коли контрабанда наркотиків вчинена організованими злочинними групами транснаціонального і економічного спрямування, огляд місця події проводиться у межах спеціальних тактичних операцій, зокрема у поєднанні із негласними слідчими (розшуковими) та іншими процесуальними діями. З метою документування всього ланцюга злочинної діяльності та виявлення всіх учасників злочинної групи застосовується негласна слідча (розшукова) дія, передбачена ст. 271 КПК України – «Контроль за вчиненням злочину», а саме у такій її формі як контрольована поставка. Такі операції проводяться у взаємодії з підрозділами митних і прикордонних органів та спеціальних підрозділів СБУ.

В процесі вивчення кримінальних проваджень з розслідування зазначених злочинів встановлено, що не зважаючи на те, що контрабандист був затриманий

безпосередньо при перетині кордону з наркотиками в 90 % заперечує факт вчинення ним злочину. В такій ситуації необхідно провести обшук транспортних засобів та самого підозрюваного із залученням спеціаліста з метою відшукування слідів злочину: окремих останків наркотиків на одязі транспорті, валізах тощо, відбитки пальців рук на упаковках та ін. [162, с. 437; 126].

Особливістю слідчого огляду у кримінальних провадженнях про контрабанду наркотиків є те, що в ході його проведення використовуються різноманітні техніко-криміналістичні засоби, зокрема: для пошуку і виявлення контрабанди наркотиків в ручній поклажі та багажу на місці події застосовують рентгенівську і рентгено-телефізійну апаратуру, прилади ехолокації, прилади-сигналізатори, засоби для відкриття упаковки ящиків, контейнерів, а також спеціальні набори хімічних реактивів для експрес-аналізу речовин і матеріалів, пошукові тварини. При підозрі особи, що перевозить наркотичні засоби у черевній порожнині, її піддають рентгену.

У протоколі огляду місця події детально описується місце виявлення наркотичних засобів контрабанди – тайники у транспортних засобах, сховища у валізах, сумках та інші. Фіксують їх розміри, функціональне призначення, матеріал, з якого вони виготовлені, зміни та переобладнання у їх конструкції, що спеціально були пристосовані для заховання з метою їх перевезення через кордон тощо. До протоколу огляду місця події обов'язково долучається креслення місця схову наркотиків

В ході проведення огляду наркотиків визначається їх загальний вигляд, стан, найменування, кількість, вага, обсяг, розмір, упаковка, індивідуальні ознаки та інші дані, що їх характеризують і вказують на зв'язок наркотиків, що оглядається, з розслідуваним злочином. Огляд вилучених наркотиків необхідно проводити за участю фахівців, які можуть візуально визначити належність речовин до наркотичних. При вчиненні контрабанди наркотичних засобів організованими злочинними групами економічного спрямування, як правило, такі наркотичні засоби контрабанди вказуються у митних документах не під своїм найменуванням або ж взагалі не декларуються, наприклад під виглядом ліків

можуть переміщуватися синтетичні наркотичні засоби. У зв'язку із зазначеним, огляду підлягають митні документи на перевезення товарів через кордон.

В процесі дослідження визначено окремі пошукові ознаки, що виявляються при огляді місця події, які можуть вказувати на вчинення контрабанди наркотичних засобів організованими злочинними групами, до них належать: спеціально перероблені транспортні засоби для перевезення наркотиків (45 % опитаних); пристосовані окремі валізи, контейнери, посилки для переправлення наркотиків через кордон (42,3 %); оформлення документів на велику партію перевезення товарів, медичних препаратів інших речовин при наявності розбіжностей у облікових та супровідних накладних (33,4 %); намагання перетнути кордон поза чергою (10 %); домовленість на перетин кордону у нічний час (5 %); перевезення наркотичних засобів у людських порожнинах або використання жінок та неповнолітніх дітей, тварин (11 %) [Додатки А26].

При розслідуванні контрабанди наркотичних засобів здійснюється обшук особи (ст. 234 КПК України), транспортних засобів, службових приміщень, житла чи іншого володіння особи (підозрюваного) з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцязнаходження розшукуваних осіб. У тактичному плані обшук приміщень є складною та трудомісткою слідчою (розшуковою) дією.

Дослідження практичної діяльності дозволило встановити, що у кримінальних провадженнях зазначених злочинів, які вчиняються організованими злочинними групами об'єктами обшуку виступають житлові, службові та інші закриті приміщення співучасників контрабанди, їх знайомі чи родичі. Як правило такі обшуки майже завжди (90 %) проводяться у конфліктній ситуації з ознаками протидії підозрюваних щодо виявлення і вилучення об'єктів обшуку. У зв'язку з цим важливе значення має організація і тактика проведення обшуку. Такі обшуки проводяться з ретельним його плануванням та створенням спеціальних груп: з охорони місця обшуку; які здійснюють обшук, документального забезпечення

обшуку; використання технічних засобів [126, с. 100-110]. В окремих випадках можуть залучатися спеціальні підрозділи СБУ.

Згідно ч. 3 ст. 208 КПК України слідчому надається право здійснити обшук затриманої особи за вчинення контрабанди з метою виявлення слідів злочину, речових доказів.

Під час проведення обшуку виявляються і вилучаються наркотики, засоби їх приховування та зберігання (пакети, сумки, валізи, транспортні засоби тощо); документи, що вказують на зв'язок підозрюваного з іншими учасниками контрабанди; повідомлення про міжнародні поштові відправлення та інші документи які мають значення для розслідування.

Якщо в процесі розслідування буде встановлено, що учасники злочинної групи використовували комп'ютерну техніку для організації контрабанди наркотиків, то здійснюється його огляд та зняття інформації на жорсткий диск.

На наше переконання, обшук засобів комп'ютерної техніки може претендувати на самостійний вид обшуку з таких підстав: 1) комп'ютер є специфічним об'єктом пошуку; 2) дослідження комп'ютерної техніки набуває окремого значення; 3) згідно закону заборонено вилучати комп'ютер (комп'ютери), окремих його комплектуючі; 4) дослідження комп'ютерної техніки і її носіїв потребує залучення спеціаліста (у галузі комп'ютерних технологій); 5) комп'ютерна техніка набуває все більшого застосування, існують різноманітні програми захисту та екстреного знищення інформації. Не можна погодитися з тим, що безпосереднє обстеження «пам'яті комп'ютера» практично завжди є частиною традиційного обшуку. Наявність комп'ютерних мереж дає змогу одержати доступ до інформації і без фізичного проникнення на місце обшуку. Проте хоча сам слідчий і всі учасники цієї слідчої (розшукової) дії (серед яких має бути й особа, у якої провадиться обшук) можуть перебувати на значній відстані від помешкання, у якому розташований комп'ютер, їх дії, по суті, слід розглядати як проникнення [68, с. 279].

Слідчий чи прокурор може провести освідування (ст. 241 КПК України) з метою виявлення на тілі підозрюваного, його одязі та речах частинлок

наркотичних засобів. У подальшому за допомогою експертизи можливо встановити однорідність виявлених часток наркотичних засобів у підозрюваного з наркотичними засобами вилучених при вчиненні контрабанди.

Однією із першочергових слідчих (розшукових) дій при розслідуванні зазначених злочинів являється допит підозрюваного (ст. 224 КПК України), оскільки він проводиться негайно після його затримання та обшуку. Тактичні особливості допиту полягають у тому, що особа, яка затримана у підозрі за контрабанду наркотичних засобів перебуває у психологічній розгубленості і ще не встигла визначити лінію поведінки, відповідно слідчий має можливість отримати пояснення щодо інших осіб причетних до злочину.

До особливостей допиту затриманих членів організованої злочинної групи під час вчинення контрабанди групи необхідно віднести: перелік специфічних питань пов'язаних з контрабандою (84 %), категоричне небажання надавати свідчення затриманим (95 %); вироблення та застосування особливих тактичних прийомів допиту підозрюваного (88 %); в іншому (33 %) (Додаток А27).

До питань, які необхідно з'ясувати під час допиту підозрюваного у контрабанді належать наступні: де і у кого він отримав наркотики; хто його просив перевезти наркотики через кордон; хто має отримати наркотики після перетину кордону; яку винагороду і хто має йому передати за перевезення; та ін.

Визначення послідовності допитів членів організованих злочинних груп повинно ґрунтуватися на оцінюванні низки таких обставин:

- особи злочинця, його психічних властивостей, наявності злочинного досвіду, судимості та становища в структурі транснаціонального організованого злочинного угруповання;

- наявності доказів про злочинну діяльність щодо кожного допитуваного та їх заінтересованості у кінцевому результаті розслідування,

- ступінь участі кожного допитуваного у спільній злочинній діяльності угруповання;

- характеристики відносин між членами злочинного угруповання [268, с. 98].

Дослідження кримінальних проваджень показує, що допит затриманого за контрабанду наркотичних засобів є одним із засобів отримання доказової інформації про діяльність організованої злочинної групи. Питома вага допиту до числа інших слідчих (розшукових) дій дозволяє зупинитися на питаннях допустимості використання тактичних прийомів при його провадженні. Крім того, збільшення кількості обвинувачених та епізодів їх злочинної діяльності об'єктивно призводить до зростання обсягу іншої слідчої роботи, зокрема вивчення особистості кожного зі співучасників (а також свідків) злочину, здійснення великої кількості перевірок тощо.

Також встановлено, що організатори злочинних груп, які підозрюються у вчиненні контрабанди наркотиків створюють такі слідчі ситуації: повністю відмовляються від співпраці зі слідством (70 %); 2) надають завідома неправдиві свідчення (30 %). Основними причинами такої поведінки являється впевненість щодо ухилення від кримінальної відповідальності з використання наявних корупційних зв'язків. В другому випадку підозрювані йдуть на співпрацю з метою встановлення обізнаності слідчого у його винуватості, а також з метою представлення неправдивих свідчень з метою затягування процесу розслідування.

Також підозрювані можуть йти на зізнання щодо вчинення злочину при наявності суттєвих доказів вини, але будучи усвідомленими про те, що покарання за ч. 3 ст. 305 КК України більш суворе, ніж за частиною першою, затриманий бере всю провину на себе. Стосовно проведення допиту звинувачуваного, В.І. Давидов характеризує тактичні прийоми як «способи дії на людину, що викликають певні психологічні зміни, за допомогою яких досягається бажаний результат» [70, с. 114].

Дослідження слідчої практики доводить, що під час розслідування групових злочинів, як правило, основні фігуранти відмовляються надавати правдиві свідчення, вимагаючи адвоката. В окремих випадках підозрювані посилаються на ст. 63 Конституції України. Допит в присутності адвоката викликає окремі труднощі тому, що від буває присутнім при проведенні інших слідчих (розшукових) дій і володіє повною інформацією про докази, а також має навички



проведення тактичних прийомів їх проведення. Для допитуваних захисник є величезною підтримкою, оскільки під час допиту він намагається зорієнтувати членів злочинних груп у необхідному напрямі, виконуючи доручення організаторів злочинних груп. Перебуваючи у матеріальній залежності, вони є зацікавлені у результаті справи, демонструють солідарність з підзахисними і вживають заходів щодо дискредитації слідчого та відшукання прогалин і помилок, допущених під час розслідування. При цьому забезпечується необхідний психологічний настрій членів злочинних груп, оскільки, одержавши солідний гонорар, вони намагаються найчастіше саме на допитах та при обранні запобіжного заходу підозрюваним «відпрацювати» отримані гроші [155, с. 885].

На ефективність тактичних прийомів впливає особливість психологічного контакту адвоката з допитуваним, який необхідно враховувати при застосуванні тих чи інших методів допиту. Водночас до свідчень самого допитуваного потрібно підходити об'єктивно, так щоб він бачив, що слідчий має намір встановити істину, а не прагне тільки звинуватити його. У ряді випадків, особливо при повторних допитах, для встановлення психологічного контакту, або його закріплення доцільно поговорити з допитуваним на абстрактні теми для усунення його скутості, зробити це потрібно до часу призначеного допиту, тому що сам допит проходитиме у присутності захисника, а після допиту адвокати, як правило, залишаються зі своїми підзахисними для обговорення результатів слідчої дії.

При вивченні ряду кримінальних проваджень контрабанди наркотичних засобів, вчинених організованою групою, у яких приймали участь досвідчені адвокати, встановлено: у десяти випадках підозрювані повністю відмовилися давати свідчення на свої спільників (25 %); у двадцяти п'яти випадках затримані взяли провину одноосібно на себе (62,5 %); у п'яти випадках всі члени групи дали правдиві покази (12,5 %).

Зробивши зізнання, допитувані часто починають шкодувати про це і міняють свої свідчення. Така відмова від свідчень або зміна їх у будь-якому випадку ускладнює розслідування, а тому при отриманні правдивих свідчень не

можна робити тривалих перерв у допитах, необхідно постійно уточнювати і деталізувати отримані раніше свідчення.

Основною перешкодою з отримання правдивих свідчень являється небажання говорити правду. Особа, яка в будь-якій формі причетна до контрабанди наркотиків, тим більше безпосередньо брала участь в її здійсненні, постійно роздумує про те, як уникнути відповідальності за вчинене, що і визначає його поведінку.

В ході розслідування вплив того або іншого мотиву у підозрюваного змінюється. Думка про вигідність тих або інших свідчень змінюється з наростанням загрози покарання, яке базується на накопичених викривальних доказах, та отриманої інформації у підозрюваного про наявність таких доказів у слідчого, зміни процесуальної обстановки, набуття нового досвіду, зростання впливу на слідство з боку злочинного оточення і інших осіб. При цьому заперечення своєї провини, з точки зору злочинця, є найбільш доступним і простим способом протидії розслідуванню.

Необхідно відзначити, що окрема група тактичних прийомів допиту відноситься до слідчих хитрощів, у той же час навряд чи можна вважати, що це правильне визначення. Тут присутній тактичний прийом допиту, в якому домінує психологічний аспект. Найчастіше до числа таких прийомів відносять «використання чинника несподіваності», «непрямий допит», «створення у допитуваного перебільшеного представлення про обізнаність слідчого» [288, с. 72].

На практиці іноді використання вказаної групи тактичних прийомів для досягнення мети здійснюється обманним шляхом. Проте, при оцінці допустимості цих прийомів необхідно враховувати ту обставину, що слідча діяльність відрізняється творчим характером і доказування у кримінальному провадженні нерідко здійснюється в умовах конфлікту, особливо протидія членів організованих злочинних груп та їх оточення. Слідчий при цьому стикається з необхідністю здолати таку протидію. Але допущені в інтересах справи відступи від норм закону і моралі можуть заподіяти великий збиток престижу правосуддю,

який не можна виправдовувати успіхом розслідування тяжкого чи особливо тяжкого злочину. В той же час не можна допустити, щоб учасник організованої злочинної групи зловживав гуманністю слідчих органів. На швидкість і повноту розслідування злочину впливає економічність процесуальної діяльності, яка пропонує досягнення мети слідчої (розшукової) дії з мінімальними витратами сили і часу. У зв'язку з цим важливе значення має обрання при допиті найбільш відповідної до тієї або іншої слідчої ситуації лінії поведінки слідчого і конкретних тактичних прийомів.

З метою активізації членів злочинної групи до надання правдивих показань у 45 % використовувався тактичний прийом з визначення окремих підозрюваних які відносяться до слабкої ланки. Такий член групи визначається шляхом встановлення його відношення до вчиненого злочину (небажання або матеріальна чи інша залежність) та встановлення його особистих контактів з керівником (приблизений чи на відстані). Після встановлення такої особи, вона допитується першою з метою схилити її до співпраці зі слідством. Якщо такий співучасник згідний на співпрацю зі слідством, то необхідно застосувати заходи його безпеки (перевести в окрему камеру, призначити охорону тощо) [68, с. 278].

Допит основних фігурантів контрабанди наркотичних засобів необхідно здійснювати за попередньо складеним планом.

В окремих випадках можна використовувати програмне забезпечення допиту, але необхідно враховувати наявну інформацію, якою володіють члени групи та свідки. В даному випадку можна спиратися на інформацію, яка здобута при допитах рідних, близьких та знайомих підозрюваних.

План складається в залежності від слідчої ситуації, яка склалася на момент виявлення контрабанди наркотиків, вони бувають наступними: затриманий надає правдиві свідчення щодо себе та інших членів групи; затриманий дає правдиві свідчення за фактом вчинення контрабанди, але відмовляється надавати свідчення стосовно членів групи; затриманий повністю заперечує причетність до контрабанди і відмовляється від давання свідчень.

Складання відповідного плану допитів необхідно здійснювати з визначенням повного переліку питань, які будуть поставлені членам злочинної групи, що нададуть можливість встановлення вини інших членів групи та його організатора (структуру, способи зв'язку, місце дислокації та ін.) [282, с. 33].

В процесі вивчення слідчої практики та наукових досліджень [282, с. 33-34] встановлено, що під час опитування організаторів такого злочину були поставлені наступні питання: 1) хто запропонував створити злочинне угруповання для вчинення контрабанди; 2) які наркотичні засоби були визначені для перевезення; 3) хто входить у злочинну групу; 4) хто розробив способи перевезення наркотиків через кордон; 5) що здійснював організатор під час перевезення наркотиків через кордон; 6) хто з членів групи виконує які ролі; 7) яким чином здійснювався контроль за перевезенням через кордон наркотиків; 8) хто сприяв перевезенню наркотиків через кордон; 9) яка була мотивація чи підстава щодо залучення до групи нових членів; 10) які канали отримання наркотичних засобів є за кордоном; 11) який існує спосіб зв'язку з іноземними постачальниками; 12) чи використовується для зв'язку та перерахування коштів за наркотики Інтернет та банківська установа; 13) яким чином здійснюється розрахунок з членами групи (готівкою чи через банківську картку); 14) хто з членів групи постійно проявляє незадоволення та яка причина; 15) чи є наявні зв'язки з іншими організаторами чи членами злочинних груп та яких.

Під час опитування особи виконавця, який затриманий під час транспортування наркотиків через кордон, були поставлені наступні питання для з'ясування: 1) хто йому запропонував вчинити контрабанду наркотиків і хто їх йому передав; 2) які функції він виконував в групі; 3) яку винагороду отримував за вчинене і яким способом здійснювався розрахунок; 4) хто очолює злочинну групу, як з ним можна встановити контакт; 5) яким чином здійснюється керівництво групою; 6) хто сприяє перетину кордону з державних службовців 7) де і кому мали бути передані наркотики та ін.

Позиції авторів відображають орієнтовні переліки питань, що можуть бути поставлені в процесі допиту. Допит членів організованої злочинної групи

передбачає особливу підготовку і складання письмового плану. Відповідно його розділяють на три рівні: пізнавальний (інформація про обставини контрабанди та всі данні про допитуваного), прогностичний і синтезуючий. Дійсно, у процесі допиту з'ясовується значне коло обставин, що пояснюють характер події, яка відбулася, її механізм, мотиви вчинення злочину, причетність певних осіб до злочинної події.

Проведення допиту членів організованих злочинних груп включає ретельну їх підготовку: 1) зібрання вихідних даних для допиту; 2) тактичне забезпечення допиту; 3) вибір моменту і місця допиту і виділення способу виклику на допит; 4) технічне забезпечення допиту [282, с. 35].

При проведенні розслідування складних злочинів та злочинів, вчинених в складі групи, необхідно проводити допит за окремою програмою. Така програма передбачає складення послідовних запитань, які мають дати відповідь на запитання: 1) хто являється організатором вчинення контрабанди наркотичних засобів; 2) хто є виконавцем, кур'єром перевезення через кордон наркотиків; 3) яким є склад та чисельність організованої злочинної групи контрабандистів.

При вивченні протоколів допиту підозрюваних у контрабанді наркотичних засобів встановлено, що для виявлення та встановлення особи організатора задавалися наступні питання: 1) хто запропонував вчинити контрабанду наркотиків; 2) хто пропонував грошову винагороду за перевезення наркотиків через кордон; 3) хто розраховувався за перевезені наркотики через кордон; 4) хто сприяв у вчиненні контрабанди; 5) хто навчав способів вчинення контрабанди; 6) хто забезпечував прикриття на кордоні; 7) хто залучав в групу нових членів; 8) хто вчиняв розбірки при недбалому виконання злочинних дій; 9) хто застосовував примусові заходи до осіб, які відмовлялися виконувати злочинні дії та ін.

З метою визначення виконавця контрабанди наркотиків необхідно встановити роль особи як учасника ОЗГ шляхом вивченні наступного: 1) підстави залучення рядового члена групи до злочинної діяльності; 2) які ознаки характеру були використанні для втягування нового члена в групу; 3) які прості доручення

виконував член груп з підготовки до вчинення злочину; 4) хто одержував незначну винагороду за здійснення злочинних дій; 5) хто епізодично здійснював злочинні дії за вказівкою лідера.

На наш погляд принципове значення при здійсненні допитів має застосування тактичних прийомів, які засновані на використанні чинника несподіваності, непередбачуваності підозрюваного до брехні.

Як відомо, значення свідчень залежить від того, наскільки отримана інформація повно відображає прогалини в сукупності зібраних доказів і підтверджує вже відомі обставини, але дозволяє їх перевірити. Фактично є дві тенденції оцінки значущості свідчень осіб, причетних до організованих злочинів в результаті їх допитів. З одного боку, роль таких доказів переоцінюється, що викликає прагнення отримати їх любим способом, а з іншої сторони існує таке ставлення до цих свідчень, як до доказів другорядного значення, що тягне недооцінку їх значущості для розслідування злочину, і породжує пошук нових доказів щодо забезпечення повноти, всебічності і об'єктивності розслідування.

В процесі дослідження підтверджено, що одним із ефективних прийомів допиту членів організованої групи являється використання конфліктної ситуації, яка завжди існує в злочинних групах. Вказаний конфлікт може бути створений штучно під час допитів членів групи. Для створення такого конфлікту в групі необхідно вивчати наступну інформацію щодо всіх її членів: 1) підставу, на якій була створена організована група; 2) наявність ознак, які надають міркування щодо її розпаду та створенні нових. Підставами для конфліктів між членами групи та її розпаду може бути інформація про: перерозподіл доходів на користь окремих її членів; протиправні дії організатора до окремих членів групи; наміри окремих членів групи достроково вийти з об'єднання; недовіра між членами групи щодо розподілених функцій; прагнення до захоплення лідерства окремими членами та ін. [68, с. 277].

В процесі вивчення протоколів допиту підозрюваних у вчиненні контрабанди наркотиків підтверджено, що ефективність мають такі прийоми як пред'явлення доказів; ознайомлення з показаннями окремих членів групи (30 %), ознайомлення

з результатами окремих слідчих (розшукових) дій (обшук, судова експертиза) (45 %), постановка викриваючі запитань (25 %).

Зазначенні тактичні прийоми передбачають ретельне проведення попереднього допиту підозрюваних та вивчення всіх обставин вчиненого злочину та встановлення ролей кожного члена групи, щоб тим самим не допустити витік слідчої таємниці. При пред'явленні доказу необхідно бути впевненим, що це спонукає підозрюваного до правдивого зізнання, а сам доказ не буде розкритий завчасно [68, с. 278].

Одним із найбільш ефективних тактичних прийомів допиту підозрюваного (звинуваченого) в отриманні правдивих показів щодо участі у вчиненні контрабанди наркотичних засобів, членами організованої групи, являється укладення угоди згідно ст. 468 КПК України та забезпечення його безпеки. Доцільно ч. 1 статті 468 КПК України пунктом третім доповнити таким змістом: угода між прокурором і підозрюваним про надання правдивих свідчень з доказування вчиненого злочину організованою злочинною групою чи злочинною організацією.

У кримінальних провадженнях за злочинами, пов'язаними з контрабандою наркотичних засобів, обов'язковою є призначення експертизи (100 %) (ст. 242-245 КПК України). Висновок експерта є процесуальним джерелом доказів (ч. 2 ст. 84 КПК України) та має однакове процесуальне значення з іншими доказами у кримінальному провадженні, які проводяться відомчими експертними служби МВС і СБУ.

Для вирішення питань щодо віднесення виявлених і вилучених речовин до наркотичних або психотропних, призначається експертиза речовин та матеріалів, завданням якої є не тільки встановлення конкретного виду наркотиків, а й визначення способів виготовлення, джерел походження, загального джерела переробки сировини [89, с. 327]. Так, зокрема, 2013 року працівники Експертної служби МВС України провели 45308 експертиз наркотичних засобів, а у загальному дослідження наркотичних засобів проводилося у 150659 випадках. В 2015 році кількість експертиз наркотичних засобів збільшилася на 12 % [159].

Відповідно до Статуту Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз СБ України, який має у своєму складі експертний центр з проведення різних судових експертиз, в тому числі і наркотичних засобів, у 2016 році ЦССЕ і ВЕП здійснили у кримінальних провадженнях розслідуваних СБУ більше 1500 різних експертиз.

У державному Науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі зареєстровано два види експертизи наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів та прекурсорів. Експертиза матеріалів, речовин та виробів та як сучасні методики дослідження наркотиків і супутнім їм об'єктів вимагають проведення морфологічного, хімічного, фізичного та інших досліджень. На наш погляд у постановках про призначення експертизи наркотичних засобів не рекомендується вказувати конкретний вид експертизи (хімічної, фізико-хімічної, ботанічної, фармацевтичної). Як правило керівник експертно-криміналістичного підрозділу має визначити, які дослідження необхідно проводити в конкретному кримінальному провадженні.

Таку методику експертного дослідження амфетамінів розроблено для проведення судових експертиз та експертних досліджень матеріалів, речовин і виробів за експертною спеціальністю 8.6 «Дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів» з метою встановлення наявності стимуляторів амфетамінного ряду у складі досліджуваних об'єктів і визначення їх кількісного вмісту. У Методиці викладено типову схему проведення експертного дослідження об'єктів, що містять у своєму складі стимулятори амфетамінного ряду, включаючи відбір проб, якісний хімічний аналіз, а також визначення кількісного вмісту психотропної речовини з використанням методів УФ-спектроскопії та газової хроматографії (у тому числі з мас-селективним детектуванням).

Наприклад, при вилучені наркотичних засобів в поліетиленових пакетах, на яких можуть бути відбитки пальців рук, необхідно призначити дактилоскопічну експертизу.



При використанні документів прикриття (за ознаками фіктивного підприємництва) для вчинення контрабанди наркотичних засобів, організованими злочинними групами економічного спрямування, необхідно призначати техніко-криміналістичну експертизу документів, почеркознавчу, економічну експертизу. При незаконному переміщенні наркотичних засобів через митний кордон України поза митним контролем (піший перехід, переїзд на транспорті), етнічними організованими злочинними групами, призначається судова експертиза слідів ніг і взуття та транспортно-трасологічна експертиза щодо слідів транспортних засобів.

Необхідно зазначити, що кожного року в незаконному обігу збільшується кількість видів нових наркотичних засобів, які використовуються у наркобізнесі і для проведення експертиз необхідно використовувати методики з різних прикладних галузей та застосовувати широкий спектр аналітичного обладнання. Необхідно створити міжнародну базу вказаних видів наркотичних засобів, що надасть можливість оперативно-слідчим органам швидко встановлювати належність виду наркотичних засобів.

Також перспективним є впровадження методів визначення географічного походження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів рослинного походження з використанням ізотопного аналізу. Ця інформація надає оперативним підрозділам та слідчим можливості встановлення географічного місця походження рослинної сировини, використаних прекурсорів та методів синтезу, надає можливість прослідкувати канали трафіку, дає прив'язку до певних підпільних лабораторій. Наркотичні засоби рослинного походження мають співвідношення ізотопів  $^{13}\text{C}/^{12}\text{C}$ ,  $^{5}\text{K}/^{14}\text{K}$ ,  $^{18}\text{O}/^{16}\text{O}$ ,  $^{34}\text{S}/^{32}\text{S}$ ,  $^{37}\text{Cl}/^{35}\text{Cl}$  і О/Н, що специфічно характерне для ділянки ґрунту, на яких дані рослини вирощувались. Дані параметри унікальні для кожної місцевості. Відповідно, аналізуючи співвідношення даних ізотопів ( $^{13}\text{C}/^{12}\text{C}$ ,  $^{15}\text{M}/^{14}\text{M}$ ,  $^{18}\text{O}/^{16}\text{O}$ ,  $^{34}\text{S}/^{32}\text{S}$ ,  $^{37}\text{Cl}/^{35}\text{Cl}$  і О/Н) в наркотичних засобах рослинного походження, можна встановити місце їх вирощування. Маючи проби ґрунту та зразки рослин з ділянки, на якій вирощують дані рослини, експерт може провести порівняльне дослідження та встановити, чи були вирощені рослини, з яких в подальшому було отримано

наркотичні засоби (морфін, опій екстракційний, опій ацетильований та марихуана) на цих ділянках.

Вирішується питання встановлення ідентичності партії наркотичних засобів, що надає можливість прослідити шлях від їх синтезу до споживача.

Таким чином впровадження методу ізотопного аналізу дозволить вирішувати наступні питання:

- можливості встановлення географічного місця походження наркотиків рослинного походження (макова солома, марихуана та ін.), та напівсинтетичних наркотиків (ацетильований опій, героїн) що дає можливості контролю території України щодо незаконного вирощування наркосировини;

- встановлення можливості належності до однієї партії (виявлення шляхів розповсюдження та трафіку, контрабандних шляхів);

- встановлення методу синтезу (відповідно, необхідного обладнання) та використаних реактивів (прекурсорів) (виявлення нарколабораторій та канали надходження сировини)

- контроль фармацевтичних препаратів, що містять наркотики та прекурсори (можливість незаконного використання фармпрепаратів, незаконне потрапляння на підпільний ринок, встановлення, якому виробнику належать) [167, с. 52-53].

У підсумку необхідно зазначити, що при визначені тактичних прийомів проведення вищезазначених слідчих (розшукових) дій необхідно враховувати вид організованої злочинної групи та діяльність її членів щодо цілеспрямованого розроблення заходів захисту від викриття та притягнення їх до кримінальної відповідальності, застосовуючи власну розвідку та контррозвідку, використовуючи сучасні технічні засоби.

### **3.3 Особливості оперативно-розшукового забезпечення розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами**

Вдосконалення розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами, підвищення його ефективності повинне, на наш погляд, поєднувати використання усього комплексу слідчих (розшукових) дій, передбачених чинним кримінально-процесуальним законодавством, і результатів оперативно-розшукової діяльності (негласних слідчих (розшукових) дій) з урахуванням великого об'єму слідчої діяльності, наявної небезпеки учасникам кримінального процесу, особливостей позиції у справі, можливостей здійснення протидії процесу розслідування з боку членів організованої злочинної групи та їх оточення.

Розроблення проблеми оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування здійснили О.М. Бандурка, Р.С. Белкін, Е.О. Дідоренко, О.Ф. Долженков, Г.О. Душейко, А.Н. Іванов, І.П. Козаченко, Я.Ю. Кондратьєв, Є.Д. Лук'янчиков, С.І. Ніколаюк, І.В. Сервецький, П.М. Павлик, М.М. Перепелиця, М.А. Погорецький, О.М. Рябков, В.М. Рудик, В.П. Хомколов, В.М. Цимбалюк, І.Р. Шинкаренко, Р.М. Шехавцов та ін.

В.П. Хомколов до оперативно-розшукового забезпечення досудового слідства відносить, в першу чергу, організаційно-тактичні заходи, здійснювані оперативним підрозділом з метою швидкого та якісного завершення розслідування конкретного злочину [275, с. 13].

Є.М. Рябков визначає діяльність спеціальних підрозділів із забезпечення об'єктивного розслідування злочину шляхом проведення оперативних заходів, яких, як правило, здебільшого мають характер розвідки кримінального середовища відносно осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності, їх зв'язків та інших осіб, які мають відношення до злочинів, що розслідуються, а також нейтралізації негативного впливу на процес розслідування [221, с. 20]. Подібне визначення знаходимо в роботах І.Р. Шинкаренка та В.М. Рудика [284, с. 135].

Пильна увага дослідженню питань оперативно-розшукового забезпечення слідства була присвячена після створення 1963 року слідчих підрозділів в ОВС. 1979 року Е.О. Дідоренко у посібнику «Правові і організаційно-тактичні проблеми оперативної розробки» охарактеризував і класифікував зібрану в

справах оперативну інформацію, яка має значення для процесу доказування та може бути змістовним доказом [71, с. 113–122].

Уперше дефініція «оперативно-розшукове забезпечення» була сформульована в нормативних документах МВС СРСР 1984 року [260].

Наприкінці ХХ ст. Р.С. Белкін у роботі «З'ясування ознак злочину» обґрунтовує теорію поєднання діяльності оперативних підрозділів та досудового слідства, які полягають у наступному:

– під час вивчення переданих матеріалів оперативно-розшукового документування слідчому надають йому можливість визначити тактику проведення першо-початкових слідчих (розшукових) дій;

– використання сил, засобів і методів оперативних підрозділів під час проведення окремих слідчих дій надає можливість створити умови для результативного їх проведення [20, с. 795].

О.М. Бандурка на початку ХХІ ст. визначає, що використання під час досудового розслідування злочинів методів оперативно-розшукової діяльності надає можливість відшукати докази та осіб, які вчинили злочини, а також в повному обсязі забезпечити довідковою та розшуковою інформацією процес слідства [14, с. 227].

Найбільш досконале теоретико-правове дослідження використання оперативно-розшукових матеріалів у розслідуванні злочинів здійснив 2007 року М.А. Погорецький у монографії «Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі». Вчений здійснив фундаментальні наукові дослідження генезису взаємозв'язку кримінального розшуку та кримінального процесу, їх функціональної, гносеологічної і правової природи, сучасної науково обґрунтованої концепції використання матеріалів ОРД у кримінальному процесі, розробленої з урахуванням досвіду західних країн і США, а також практики Європейського суду з прав людини [189, с. 6].

Оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування є комплексною формою взаємодії органів слідства з оперативними підрозділами, оскільки в ході цього процесу реалізуються різні форми взаємодії, а саме:

процесуальні, передбачені КПК України, й непроцесуальні (організаційно-тактичні), визначені відомчими правовими актами та вироблені багаторічною правозастосовною практикою [156, с. 614].

П. Деревянко зазначає, що коло питань, розв'язуваних у процесі оперативно-розшукового забезпечення, є значно ширшим, ніж при традиційному розумінні взаємодії, підставами для якого служать ситуації, що передбачені кримінально-процесуальними нормами та положеннями оперативно-розшукового забезпеченням. Це охоплюється вирішенням завдань, коли встановлені особи, що вчинили злочини, але необхідно забезпечити захист доказової бази слідства, зберігання речових доказів, безпеку членів кримінального процесу, відносно яких здійснюється психічний і фізичний вплив тощо [156, с. 672].

Оперативно-розшукове забезпечення поширюється не тільки на стадію досудового слідства, але й охоплює всю систему правоохоронної діяльності держави. Загалом структуру оперативно-розшукового забезпечення всієї системи кримінальної юстиції можна представити у вигляді комплексу ОРЗ, здійснюваних з метою забезпечення основних функції слідчих підрозділів, прокуратури, суду, органів виправно-трудоустанов, включаючи виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Підкреслюючи нагальну потребу перебудови правових, і організаційно-тактичних основ взаємодії слідчих і співробітників оперативно-розшукових підрозділів у період проведення досудового слідства, формулюють необхідність надійного оперативно-розшукового супроводу кримінального провадження контрабанди наркотичних засобів, вчинених організованими злочинними групами.

К.О Чаплинський під оперативним супроводженням досудового розслідування розуміє форму забезпечення оперативно-розшуковими заходами, спрямованих на розв'язання завдань кримінального судочинства [270, с. 23].

М.М. Перепелиця та І.Р. Шинкаренко визначають оперативно-розшукове супроводження процесу розслідування як самостійну організаційно-тактичну форму оперативно-розшукової діяльності, органічно взаємопов'язану з іншими її формами. Це може полягати, наприклад, у процесі вжиття оперативно-розшукових

заходів із виявлення фактів і обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні [186, с. 30].

Надалі вчені зазначають, що в процесі супроводження справи кримінального провадження вирішуються питання щодо забезпечення слідчих дій у таких напрямках: 1) передача слідству даних, отриманих оперативним шляхом, для забезпечення тактики проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; 3) здійснення оперативних комбінацій, спрямованих на ефективність виконання слідчих (розшукових) дій та забезпечення безпеки учасників слідства [186, с. 35].

З точки зору практичної діяльності оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування полягає у здійсненні взаємодії органів слідства з оперативними підрозділами. Дослідження взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами з позиції кримінального процесу та криміналістики здійснювалося В.Д. Берназом, Р.С. Белкіним, Г.Ю. Бондарем, А.Ф. Волобуєвим, Л.Я. Гордіним, А.В. Дуловим, В.П. Лавровим, І.В. Лєшуковою, І.М. Лузгіним, М.А. Погорецьким, О.В. Старченком.

Взаємодія в теорії оперативно-розшукової діяльності досліджувалася В.М. Аتماжитовим, О.М. Бандуркою, М.П. Водьком, Д.В. Гребельським, В.Л. Грохольським, О.Ф. Долженковим, К.К. Єрмаковим, І.О. Клімовим, І.П. Козаченком, М.В. Корнієнком, А.Г. Маркушиним та ін.

М.А. Погорецький підкреслює, що взаємодія оперативного підрозділу і слідства здійснюється на законній основі, яка має адміністративне підпорядкування з метою спільного використання їх сил, засобів і методів з метою ефективного розслідування злочинів [156, с. 614].

Здійсненим опитуванням встановлено, що в практичній діяльності слідчий та оперативні працівники вдаються до взаємодії: а) за необхідності використання в інтересах слідства результатів оперативно-розшукової діяльності (21,5 %); б) для застосування під час розслідування кримінального провадження, що знаходиться у провадженні слідчого, оперативно-розшукових можливостей оперативних підрозділів (24,7 %); в) під час виконання оперативними

працівниками (в статусі слідчого) доручень слідчого про провадження слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій (53,8 %) [Додаток А].

Безпосередня участь оперативних підрозділів у кримінальному провадженні, здійснюється відповідно до ст.41 КПК України (2012 р.), є обов'язковою і носить вигляд здійснення окремих доручень (у статусі слідчого), але тактика проведення негласних слідчих (розшукових) дій оперативним співробітником здійснюється самостійно в залежності наявної слідчої ситуації та його досвіду [150, с. 93].

Оперативно-розшукова діяльність завжди була одним із засобів кримінально-процесуального пізнання, який розширює пізнавальні можливості останнього, а з прийняттям КПК України функції оперативно-розшукової діяльності фактично увійшли до складу кримінально-процесуальної діяльності у вигляді зазначених дій у кримінальних провадженнях.

Про це також стверджує Є.Д. Лук'янчиков, говорячи, що новий КПК України суттєво розширює перелік процесуальних засобів інформаційного забезпечення досудового розслідування з використання негласних слідчих (розшукових) дій. Надалі вчений доходить висновку, що норми Глави 21 КПК за своїми пізнавальними прийомами не відрізняються від однойменних оперативно-розшукових заходів, що передбачені в ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [143, с. 31].

Практичні співробітники та науковці працюють над засобами удосконалення використання негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному судочинстві та підставами їх застосування у кримінальних провадженнях.

С.І. Ніколаюк стверджує, що соціальною і правовою підставою їх застосування являється наявність 45 % вчинених тяжких і особливо тяжких злочинів, у тому числі більше із них вчиняються організованими злочинними групами. Також члени організованих злочинних груп застосовують заходи заховання злочинів та розробляють способи вчинення протидії їх виявленню та розслідування злочинів [166, с. 3-5].

Про важливість використання оперативно-розшукових заходів в процесі досудового розслідування стверджують окремі дослідження. Так, якщо у 1994 році матеріали ОРД використовувались лише у 52%, то у 2000-2007 рр. — у понад 90% кримінальних справ, розслідуваних органами СБ України, і понад 85% кримінальних справ, розслідуваних органами прокуратури, МВС, ДПА України. 100% кримінальних справ про тяжкі неочевидні злочини, вчинені організованими угрупованнями, розслідуються з використанням матеріалів ОРД [189, с.64].

В процесі нашого дослідження наводимо аналіз використання негласних слідчих (розшукових) дій в процесі досудового розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами і виглядає наступним чином; накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України) – (24 % – ОЗГ транснаціонального, етнічного спрямування), (100 % економічного спрямування); огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України) (24 % – ОЗГ транснаціонального, етнічного спрямування), (100 % – ОЗГ економічного спрямування); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України) (44 % – ОЗГ транснаціонального, етнічного спрямування), (80 % – ОЗГ економічного спрямування); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України) (44 % – ОЗГ транснаціонального, етнічного спрямування), (80 % – ОЗГ економічного спрямування); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України) (44 % – ОЗГ транснаціонального, етнічного спрямування), (50 % ОЗГ економічного спрямування); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України) (89 % – ОЗГ транснаціонального, етнічного спрямування), (34 % – ОЗГ економічного спрямування); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України); контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України) (44 % – ОЗГ транснаціонального, етнічного спрямування), (80 % ОЗГ економічного спрямування); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України) (24 % – ОЗГ транснаціонального, етнічного), (1 % – економічного спрямування); негласне



отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України) (1 1% – ОЗГ транснаціонального, етнічного), (4 % – економічного спрямування).

В.В. Топчій зробив висновок, що система звітності й обчислення показників слідчих та оперативних працівників призводить до того, що законодавчо закріплена спільна мета їх діяльності – боротьба зі злочинністю – насправді у слідчих та оперативних працівників характеризується зовсім різними, а іноді й протилежними цілями. Так, оперативні працівники прагнуть, щоб у кримінальних принадаженнях за будь-яких обставин було пред'явлено більше звинувачень, аби прозвітувати про розкриття більшої кількості злочинів у звітний період, а, отримавши такі показники, вони часто втрачають інтерес до подальшого досудового розслідування [254, с. 151-160].

На наш погляд, основною метою забезпечення процесу розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами, є створення сприятливих умов для повного, всебічного і об'єктивного розслідування кримінального провадження, для чого оперативні підрозділи виконують негласні слідчі (розшукові) дії і такі завдання:

- встановлюють і затримують осіб, що вчинили контрабанду;
- відшуковують, збирають, забезпечують збереження речових, а також інших доказів й іншої інформації, використання якої може слугувати для одержання доказів або для побудови слідчих і пошукових версій;
- використовуючи оперативно-розшукові сили, засоби і методи, допомагають перевіряти, чи стосуються докази розслідуваної події;
- встановлюють наміри обвинувачуваних, підозрюваних і їхніх зв'язків, що мають намір перешкоджати нормальному проведенню досудового розслідування;
- здійснюють постійний оперативний контроль за підозрюваним і обвинувачуваним з метою запобігання з їх боку протидії або припинення спроб ухилитися від слідства і суду;

– здійснюють розшук встановлених слідством злочинців, які переховуються, а також доходів здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів [223, с. 326].

Проведеним дослідженням встановлено, що організовані злочинні групи, які вчиняють контрабанду наркотичних засобів, цілеспрямовано займаються розробленням заходів захисту від викриття та притягнення їх до кримінальної відповідальності, застосовуючи власну розвідку та контррозвідку, використовуючи сучасні технічні засоби. Основні фігуранти організованої контрабанди (керівники) для зменшення ризику бути викритими здійснюють діяльність з отримання інформації із середовища слідчої діяльності, у той же час вчиняють протидію представникам слідчих органів шляхом підкидання фальсифікованих документів для підтвердження хибного алібі, схиляють слідчих до отримання неправомірної винагороди, застосовують фізичний і психологічний тиск на свідків з метою відмови від свідчень тощо. В окремих випадках заохочують співробітників оперативних та слідчих підрозділів до співпраці зі злочинними структурами.

Сучасне визначення протидії з боку злочинного середовища органам розслідування було предметом досліджень І.М. Зарецької, П.І. Орлова, І.М. Осики, С. Пічкурєнка, Р.С. Степанюка, Б.В. Щура, у яких вчені довели, що представники організованих форм злочинності використовують різні форми та методи впливу на органи досудового слідства з метою закриття кримінальних проваджень стосовно їх членів.

Дослідження Б.В. Щуром протидії органам слідства, що вчиняються ОЗГ довело, що вона відбувається у наступних формах: передача матеріальної винагороди слідчому, прокурору, судді; застосування різних методів фізичного і психологічного впливу на учасників досудового розслідування з метою схилення від правдивих показань (свідків, потерпілих) [156, с. 810].

Проведене дослідження та вивчення досвіду роботи слідчих підрозділів, свідчить, що організовані злочинні групи з метою протидії слідству грамотно використовують прогалини законодавства. Методи та засоби його протидії

законним інститутам влади стали витонченими, а у ряді випадків – демонстративними.

Опитані нами співробітники оперативних підрозділів у процесі розслідування зазначених злочинів зазначають, що основними формами протидії підозрюваних та їх оточення є:

- підкуп, залякування й інша дія на свідків (75 %);
- установлення нелегальних каналів зв'язку із заарештованими в цілях узгодження лінії поведінки на слідстві і в суді (30 %);
- приховання і знищення слідів злочинної діяльності (особливо документів) (25 %);
- приховування злочинних зв'язків, спільників, що залишилися на волі (16 %);
- спроби підкупу оперативних співробітників, слідчих, прокурорських і судових працівників (50 %);
- цілеспрямована дискредитація слідчих (14 %);
- наймання на злочинно нажиті засоби найбільш кваліфікованих адвокатів для підслідних (52 %) [Додаток А].

Для ліквідування або припинення негативного впливу на процес розслідування контрабанди зі сторони членів організованих форм злочинності здійснюється оперативно-розшукове забезпечення у вигляді проведення, за дорученням слідчого, комплексної системи негласних слідчих (розшукових) дій.

До ефективних слідчих (розшукових) дій з метою припинення та документування протидії вчиненого членами організованої злочинної групи процесу розслідування являються: виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст.272 КПК); 2) використання конфіденційного співробітництва (ст.275 КПК); 3) здійснення спостереження за особою, річчю або місцем (ст.269 КПК).

Здійснення заходів спостереження у кримінальному середовищі за діяльністю членів групи надає можливість відслідкувати підготовчі дії щодо негативного впливу на процес слідства. Використання оперативно-технічних

засобів надає можливість фіксувати конкретні злочинні дії членів групи з перешкоджання розслідуванню зазначених злочинів та використання їх результатів для притягнення їх до кримінальної відповідальності.

З проведеного нами опитування випливає, що основними заходами подолання протидії являється (44,6 %) респондентів указують на здійснення заходів з дискредитації організаторів та членів груп, (55,4 %) – притягнення до кримінальної відповідальності осіб які вчиняють протидії [Додаток А30].

М.Г. Богуславський наголошує, що з метою попередження протидії з боку організованих злочинних груп, необхідно вжити таких заходів:

- застосовувати аудіо-, відеозапис під час проведення затримання осіб, які вчинили злочин, щоб можливі заяви цих осіб про порушення норм КПК України під час проведення їх затримання були безпідставними;
- проводити одночасне затримання всіх членів організованої злочинної групи з метою попередження переходу на «нелегальне» становище;
- під час документування організованої злочинної групи виявляти всі дані, які б вказували на ступінь вини тих чи інших учасників організованих злочинних груп з метою подальшого обрання всім затриманим запобіжного заходу тримання під вартою;
- забезпечувати одночасне проведення обшуків у можливих місцях знаходження наркотиків, доходів отриманих від незаконного обігу наркотиків, щоб члени організованих злочинних груп, які ще перебувають на волі, не змогли їх знищити чи переховати;
- забезпечувати окреме утримування в ІТТ, СІЗО затриманих членів організованих злочинних груп та проводити ОРЗ з метою встановлення фактів готування і проведення протидії розслідуванню з боку затриманих членів організованих злочинних груп, їх родичів і близьких;
- фіксувати вимоги посадових осіб державних і правоохоронних органів про надання інформації щодо проведення розслідування у кримінальному провадженні або стану розгляду справи в суді (якщо ці посадові особи не мають

жодного відношення до цієї кримінального провадження) за допомогою сил і засобів оперативно-розшукової діяльності;

– проводити перевірку правомірності діяльності вищевказаних осіб, у разі потреби застосовувати необхідні заходи реагування [34, с. 43-50].

Повнота нейтралізації протидії злочинних груп передбачає обов'язкове їх документування. Як зазначає професор В.Л. Ортинський, з метою успішної реалізації негласно зібраної інформації мають бути встановлені основні факти злочинної діяльності [180, с. 62].

Вважаємо, що документування спроб учинення протидії має здійснюватися за двома взаємообумовленими напрямками:

1. Пошук і фіксація фактичних даних про підготовку злочинної групи до вчинення протидії (відмова від показів, надання неправдивих доказів тощо).

2. Пошук і фіксація фактичних даних про плановані, чинені й вчинені дії, спрямовані на залякування учасників кримінального судочинства та підкуп посадових осіб (погрози вбивством, знищення майна, давання хабара тощо) [185, с. 95].

На нашу думку, для цього необхідно визначити комплекс негласних слідчих (розшукових) дій з пошуку і фіксації таких фактичних даних про:

1) наявність і реалізацію злочинної змови із злочинними зв'язками, які є у групі;

2) наявність внутрішньогрупових кримінальних обов'язків між підозрюваним та іншими членами організованої злочинної групи;

3) наявність усних або письмових правил протиправної поведінки, дотримання злочинних кримінальних традицій;

4) існування загальногрупових матеріальних засобів, механізму їх використання для підкупу;

5) наявність або пошук корумпованих зв'язків у правоохоронних органах та інших структурах влади та управління.

Документування щодо другого напрямку передбачає пошук і фіксацію фактичних даних про факти залякування учасників досудового розслідування

членами злочинної групи. Їх підкуп концентрується навколо виявлення потенційних свідків, матеріальних слідів, використовуваних при протидії повному та об'єктивному виявленню. Розв'язання цих завдань ускладнене й тим, що злочинні лідери, які підозрюються в здійсненні актів протидії, намагаються не залишати матеріальних слідів (свідків), тому довести їх співучасть у протиправних діях досить складно.

Визначення типових структур організованих злочинних груп і їх аналіз, знання спрямованості групової діяльності дає можливість співробітникам оперативних підрозділів обрати більш раціональні й ефективні заходи діяльності та впливу як на всю групу, так і на окремих її членів, вирішуючи тим самим проблему їх нейтралізації.

Огляд наукових праць вітчизняних учених – О.М. Бандурки, Б.І. Бараненка, Г.М. Бірюкова, О.Ф. Долженкова та інших стосовно питань ефективності роботи оперативних підрозділів, їх організаційних аспектів у напрямі загальної та спеціальної стратегії щодо подолання протидії організованим злочинним групам дає підстави зробити висновок, що така діяльність не може здійснюватися без оперативно-розшукового забезпечення застосування цільових розвідувальних, пошукових і оперативно-технічних заходів. Для цього необхідно внести доповнення до відповідних законів, так внести доповнення до ч. 1 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» такого змісту: «оперативне супроводження кримінальних проваджень за злочинами, що вчинені організованими злочинними групами чи злочинними організаціями».

При провадженні негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на виявлення протидії слідству, що вчиняється організованими злочинними групами, необхідно: 1) вивчити функціональну й психологічну структури злочинної групи: міжособистісні взаємини; особистісні якості виявлених членів; поведінку підозрюваних у період розслідування; 2) вжити заходів щодо одержання додаткової інформації для побудови криміналістичної моделі особистості лідера (організатора) за допомогою: висування й перевірки пошукових версій; урахування інформації, що відобразилася в композиційних портретах, пошукових

орієнтуваннях, документах, що містять відомості про членів організованих злочинних структур; 3) зібрати докази для обвинувачення в організаторській діяльності, а саме: про організаторсько-управлінські функції; про підшукування учасників, розподіл ролей; про характер розпоряджень, вимог, порад при підготовці до вчинення злочинів, розподіл доходів; про створення системи протидії правоохоронним органам і т. ін.; 4) при проведенні слідчих (розшукових) дій використовувати: протиріччя у свідченнях співучасників; різний обсяг відомостей, що повідомляються з приводу тих же обставин; наявність у групі конфліктів для одержання правдивих свідчень; прийом компрометації організатора в очах членів злочинної групи та ін.

Слідчий здійснює свої владні повноваження щодо нейтралізації протидії з наявності ознак корумпованості у справі кримінального провадження за злочинами, що вчиненні організованими злочинними групами, реалізує за допомогою керівництва слідчо-оперативною групою, створеною для розслідування контрабанди наркотичних засобів. Він шляхом визначення конкретних слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій доручає оперативним підрозділам вжити заходів з метою виявлення і припинення протидії розслідуванню.

Оперативно-розшукове забезпечення припускає використання співробітниками оперативних підрозділів, зважаючи на ситуацію, що виникла, сукупності тактичних прийомів, які використовуються для:

а) ослаблення протидійної сторони шляхом розробки і здійснення оперативних комбінацій (спонукання обвинуваченого до надання правдивих щиросердих свідчень, що дозволяють розкрити механізм способів учинення контрабанди наркотиків, установлення всіх учасників злочинної групи, (затримання співучасників за вчинення злочину);

б) виявлення слабкої ланки в організації протидії з боку членів групи та їх оточення (збір компрометуючих відомостей щодо співучасників злочинної групи, створення конфліктних ситуацій між членами злочинної групи).

У ході здійсненого дослідження працівникам оперативних підрозділів було поставлено питання: «У чому Ви бачите свою роль в оперативно-розшуковому забезпеченні досудового слідства щодо злочинів, учинених організованими злочинними групами, на етапі реалізації оперативних матеріалів?». Відповіді респондентів розподілилися так: у сприянні слідчому в проведенні окремих слідчих (розшукових) дій (83 %); у виконанні окремих доручень слідчого (91 %); в отриманні оперативно-розшукової інформації, яка може слугувати джерелом для висунення слідчих версій (30,3 %); у зборі даних, які можуть бути джерелом для отримання доказів у кримінальному провадженні (24,5 %); у виявленні первинних даних, на основі яких слідчий міг би вибрати найбільш раціональні тактичні прийоми проведення окремих слідчих (розшукових) дій (32,2 %); у здійсненні оперативного контролю за підозрюваними і звинуваченими, такими, що знаходяться на волі (20,3 %); в організації розшуку підозрюваних і звинувачених, що ухиляються від слідства (75,5 %); у вживанні заходів щодо недопущення вчинення підозрюваними і звинуваченими нових злочинів, знищення доказів, спроб ухилитися від слідства і суду (37,5 %); у виявленні раніше невідомих слідству фактів (епізодів) злочинної діяльності підозрюваних або звинувачених (14,6 %); у виявленні злочинних зв'язків та документування протидії підозрюваних та їх оточення (72,5 %) (Додаток А31).

Отже, можемо визначити, що оперативно-розшукове забезпечення досудового слідства – це система оперативно-розшукових заходів у вигляді негласних слідчих (розшукових) дій, здійснюваних оперативними підрозділами, з метою створення оптимальних умов установлення об'єктивної істини на стадії досудового слідства, а також припинення і нейтралізація протидії розслідування та забезпечення безпеки учасниками кримінального судочинства.



## Висновки до третього розділу

1. Методика розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються транснаціональними, етнічними та економічними організованими злочинними групами, ґрунтується на криміналістичній характеристиці і до уваги беруться такі обставини: способи вчинення злочинів, які не може використати один злочинець (виконавець); організовані групи психологічно підтримують один одного; до кримінальної відповідальності притягається не одна, а декілька осіб, що обумовлює необхідність одночасного проведення значної кількості організаційних і слідчих (розшукових) дій (наприклад, затримання та обшук декількох співучасників, допит підозрюваних і свідків, провадження інших слідчих (розшукових) дій. Складання планів з розслідування зазначених злочинів необхідно здійснювати на висунутих версіях з метою встановлення всіх учасників злочинної групи та організаторів контрабанди, визначення тактичних прийомів для ефективного проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій з метою виявлення і фіксації доказів щодо встановлення ролі основних та другорядних фігурантів.

2. Організація розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняється транснаціональними, етнічними та економічними організованими злочинними група вимагає чіткого розуміння того, як вони виникають та як формуються їхні злочинні наміри. У той же час для визначення основних фігурантів злочинної групи з метою притягнення їх до кримінальної відповідальності, а також застосування слідчих (розшукових) дій вимагає ретельної підготовки з проведення огляду, обшуку, допиту, судової експертизи і інших слідчих (розшукових) дій. При визначенні тактичних прийомів слідчих (розшукових) дій необхідно враховувати активну протидію злочинного середовища щодо їх виявлення та документування злочинних дій, а також застосування ними активних розвідувальних та технічних заходів з метою отримання інформації про діяльність слідчих органів.

Затримані організатори контрабанди наркотичних засобів часто вчиняють протидію слідству, яка здійснюється шляхом давання неправдивих показів, підкидування фальсифікованих документів, або вчинення активної протидії за допомогою прямих погроз, підкупу, шантажу.

Тактика слідчих (розшукових) дій визначається на основі пізнавальної діяльності, як правило, конкретною слідчою ситуацією, а також низкою чинників, до яких належать: наявність інформації про членів злочинної групи; наявність джерела невідомої інформації; виявлені взаємозв'язки особи лідера (організатора) з іншими учасниками його злочинної діяльності тощо.

3. Оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються транснаціональними, етнічними та економічними організованими злочинними група є комплексною формою взаємодії органів слідства з оперативними підрозділами, основною метою є забезпечення процесу розслідування та створення сприятливих умов для повного, всебічного і об'єктивного розслідування кримінального провадження, для чого оперативні підрозділи виконують негласні слідчі (розшукові) дії. Основними завданнями являється забезпечення слідство доказами, виявлення та затримання всіх членів ОЗГ, оперативний контроль за арештованими, подолання протидії слідству та забезпечення захисту учасників кримінального провадження.

## ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання – визначення особливостей виявлення та розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами, а також шляхів їх вдосконалення. В результаті проведеного дослідження сформульовано ряд висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Основні з них такі:

1. В процесі дослідження встановлено, що вона вперше частково стала предметом наукових розвідок вчених і практиків (на рівні окремих методичних вказівок), починаючи з середини 60-х років ХХ ст., коли організовані форми злочинності та контрабандний обіг наркотиків заперечувалися. За період незалежності дана проблема стала актуально досліджуватися (на рівні дисертаційних робіт, посібників та методичних рекомендацій) та повного визнання факту існування організованої злочинності та здійснення нею міжнародного наркобізнесу. Дана проблематика потребує подальшого удосконалення методики виявлення і розслідування зазначених злочинів у зв'язку з вимогами Кримінального процесуального кодексу України (2012 р.), який кардинально змінив положення оперативних підрозділів та судових органів у кримінальному провадженні.

2. На підставі критичного аналізу судової практики та наукових публікацій виокремлено і характеризовано сучасні транснаціональні, етнічні і економічні організовані злочинні групи, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів і охарактеризовано за такими ознаками: принципами територіального об'єднання та їх діяльності, структурою, чисельністю, розподіленнями рольових функцій, міжнародними зв'язками, видом наркотичних засобів, конспірацією, матеріальним забезпеченням, корумпованістю, протидією виявленню та розслідуванню тощо.

3. Розроблено криміналістичну характеристику контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються транснаціональними, етнічними і економічними

організованим злочинними групами, яка викладена за основними структурними елементами: високою латентністю їх існування та вчинення злочину; предметом (видом наркотику) контрабанди; способів підготовки, вчинення та приховання контрабанди наркотиків; слідовою картиною щодо способу, часу і місця переміщення наркотичних засобів через кордон (в залежності від виду злочинної групи); за віковою, соціальною, освітньою ознаками. Окреслено особливості використання глобальної мережі Інтернет та поштових (відправлень) і банківських міжнародних переказів, як обставин, які сприяють контрабанді тощо.

4. У дисертації охарактеризовано учасників організованих злочинних груп (організатора, виконавця, пособника) та визначено їх функції. Доведено, що найбільшу соціальну небезпеку несе основний фігурант контрабанди наркотиків – організатор злочинної групи, який здійснює: створення групи, керує вчиненням злочину, встановлює корупційні зв'язки тощо. Визначено органічний взаємозв'язок організаторів контрабанди наркотичних засобів з злочинними групами загально-кримінального спрямування (які вчиняють розбої, грабежі, вимагання, крадіжки, шахрайство та ін.), з метою постачання наркотиків для їх членів.

5. У дослідженні визначено та охарактеризовано основні засоби виявлення транснаціональних, етнічних та економічних організованих злочинних груп, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів, до яких відносяться: конфіденційне співробітництво; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; здійснення аудіо-, відеоконтролю особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж; проведення контрольованої поставки наркотичних засобів та спеціальних операцій типу «Канал»; використання спеціальних технічних засобів та дресированих тварин з виявлення перевізників наркотиків через кордон тощо. Автором запропоновано внесення доповнень до окремих нормативно-правових актів з метою покращення використання зазначених засобів.

6. В процесі дослідження виокремлені та охарактеризовані основні дієві форми міжнародного співробітництва держав (із залученням Інтерполу), які використовуються у протидії контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами, до яких відносяться: обмін оперативно-розшуковою та іншою правовою інформацією (85,4 %); спільне проведення спеціальних операцій з перекриття наркотрафіків та заходів з профілактики, виявлення та розслідування вказаних злочинів (45,6 %); розшук і затримання злочинців на підставі договірних відносин або разових звернень однієї держави до іншої (34,5 %) та ін. З метою удосконалення взаємодії з Інтерполом необхідно вирішити питання щодо прямого доступу до всіх баз даних вказаної міжнародної поліцейської організації з використанням персональних ключів.

7. Методика розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами, базується на поєднанні двох особливостей з розслідування контрабанди та розслідування злочинів вчинених організованою групою осіб. Розслідування необхідно здійснювати слідчо-оперативною групою (бригадою) і методика повинна бути наступальною, тобто потрібно обирати таку систему слідчих (розшукових) дій та спеціальних тактичних операцій, які б забезпечували виявлення всіх членів групи. Для висунення слідчих версій і планування розслідування необхідно якомога швидше з'ясувати обставини, які характеризують різновид організованої злочинної групи (способи формування, структура, чисельний склад, механізм вчинення контрабанди тощо). Визначено типові слідчі ситуації і визначено завдання та алгоритм дій слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій.

8. У дослідженні визначено та розроблено тактичні прийоми із забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій (огляд, обшук, допит, судових експертиз) у врахуванням наявності розроблених (ОЗГ) заходів захисту від викриття та притягнення їх до кримінальної відповідальності. На основі узагальнення слідчої практики розроблено тактичні прийоми допиту затриманого за контрабанду наркотичних засобів з метою отримання доказової інформації про діяльність організованої злочинної групи. Запропоновано сучасні методи судової

експертизи з використанням ізотопного аналізу, які надають можливість визначення географічного походження наркотичних засобів.

9. Обґрунтовано, що процес оперативно-розшукового забезпечення розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються транснаціональними, етнічними та економічними організованими злочинними групами, як окремою формою ОРД, яка складається з комплексу оперативно-розшукових, оперативно-технічних та негласних слідчих (розшукових) дій з метою встановлення всіх учасників групи, виявлення доказів, подолання протидії слідству та організація захисту учасників кримінального провадження. Подолання протидії здійснюється шляхом документування ознак злочинів (погрози вбивством, знищення майна, вимагання, отримання хабара та ін.)

10. У результаті проведеного дослідження розроблено низку пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинних нормативно-правових актів, спрямованих на підвищення ефективності процесу виявлення та розслідування організованої контрабанди наркотичних засобів, а саме:

– до редакції статей Кримінального кодексу України:

а) внести доповнення до ст.30 частинами 3 і 4 щодо порядку звільнення членів організованих злочинних груп від кримінальної відповідальності за співпрацю з досудовим слідством;

– до редакції статей Кримінального процесуального кодексу України:

а) внести доповнення ч.1 ст.41 п.2 такого змісту: «доручати оперативним підрозділам здійснювати оперативне супроводження кримінальних проваджень за злочинами вчинених організованими злочинними групами чи злочинними організаціями» (з відповідними змінами до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»);

б) внести доповнення ч. 1 статті 468 пунктом третім такого змісту: «угода між прокурором і підозрюваним про надання правдивих свідчень з доказування вчиненого злочину організованою злочинною групою чи злочинною організацією».

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверьянова Т.В. Концептуальные положения криминалистической методики // Криминалистика: Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Российская Е.Р. Учебник под ред. Р.С. Белкина. Москва, 2000. С. 688.
2. Александров Ю.В. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник [Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько та ін.]. Київ: Юридична думка, 2002. 408 с.
3. Аналітична довідка про стан протидії незаконному обігу наркотиків упродовж 2010-2013 рр.: стан та тенденції. Київ: РНБО України, 2014. 40 с.
4. Аналітичні матеріали з розслідування контрабанди наркотичних засобів. Інформаційний бюлетень ГСУ СБУ України за 2015 р. Київ: СБУ, 2016. 46 с.
5. Аналіз наявних матеріалів та наданих пояснень дозволяє ТСК визначити певні причини та умови, які призвели до подій 11 липня 2015 року в м. Мукачеве. [Електронний ресурс]. URL: <http://ua-reporter.com/print>.
6. Ангеленюк М.Ю. Затримання підозрюваного в справах про незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин (процесуальні та криміналістичні аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Ірпінь. ДПА, 2012. 19 с.
7. Андреев М.М. Оперативно-розшукова протидія органів внутрішніх справ організованим злочинним угрупованням у сфері незаконного обігу наркотиків : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність». Львів. ЛьвДУВС, 2009. 20 с.
8. Анисимов Е.Б. Особенности методики предварительного и судебного следствия по преступлениям, совершаемым преступными сообществами (преступными организациями) в сфере незаконного оборота наркотиков: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная

деятельность». Томск, Национальный исследовательский Томский государственный университет, 2012. 22 с.

9. Антонов К.В. Протидія контрабанді: митно-правові, інформаційні та оперативно-розшукові аспекти. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. Спеціальний випуск. Луганськ. ЛДУВС, 2011. №2. Ч.1. С.42–52.

10. Антонов Ю.В. Способ совершения преступления против личности с использованием огнестрельного оружия: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Сп.12.00.09. Ижевск, ИГУ, 1995. 20 с.

11. Аркуша Л.І. Основи методики виявлення і розслідування організованої злочинної діяльності при наявності корумпованих зв'язків. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, Спеціальність: 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. Харків. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2002. 20 с.

12. Бажанов М.І., Баулін Ю.В. та ін.. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти. Київ: Атіка, 2001. 436 с.

13. Бандурка О.М. Інтерпол: Міжнародна організація кримінальної поліції: Наук.-практ. посібник. Харків: Держ. спеціалізоване вид-во «Основа», 2003. 324 с.

14. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I: Підручник. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.

15. Бараненко Б.І. До застосування поняття «організовані злочинні групи як безпосередні об'єкти оперативно-розшукового втручання (деякі проблемні питання). Теорія оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів; заг. ред. В.Л. Регульського. Львів: ЛІВС при НАВС України. 2000. С. 15–29.

16. Бараненко Б.И. Организованная преступность: признаки, структура и применение оперативно-розыскных средств и методов борьбы с ней. Организованная преступность и борьба с ней на современном этапе: сб. научных трудов. Київ: КВШ МВД СССР, 1991. С. 8–11.



17. Баулін Ю.В. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник. Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, І.І. Тютюгін та ін.; за ред. проф. В.Я. Тація, В.І. Борисова, І.І. Тютюгін. 5-те вид., переробл., і допов. Харків: Право, 2015. С. 398–448.

18. Бахин В.П., Ищенко А.В. Понятие и сущность криминалистической рекомендации. Криминалистика и судебная экспертиза : респ. межвед. сб. науч. и науч.-метод. работ. Кхв: КВШ., 1993. № 46. С. 15–23.

19. Бевзенко С.Г. Протидія оперативними підрозділами МВС України злочинам, що пов'язані з втручанням злочинних угруповань у законну господарську діяльність: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ: НАВС, 2012. 20 с.

20. Белкин Р.С. Криминалистическое учение о фиксации доказательственной информации. Курс криминалистики: учеб. пособ. для вузов. 3-е изд., доп. Москва: Юнити-Дана, 2001. 837 с.

21. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики. Москва: Юристъ, 1978. Т. 2. 407 с.

22. Белкин Р.С. Курс криминалистики: в 3 т. Т. 3. Криминалистические средства, приемы и рекомендации. Москва: Юристъ, 1997. 480 с.

23. Белкин Р.С. Предмет, система, задачи и методы советской криминалистики.— В сб.: Криминалистическая экспертиза. Москва: ВШ МООП РСФСР, 1966. 168 с.

24. Белкин Р.С. Предмет, система и задачи советской криминалистики Криминалистика: учебник; под ред. Р.С. Белкина, Г.Г. Зуйкова. Москва: НИ и РИО МВД СССР, 1969. Т. 1. 576 с.

25. Біла Ю.В. Проблемні питання кваліфікації злочинів, вчинених за групою осіб за попередньою змовою. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Дніпропетровськ: ДДУВС, 2009. № 4 (46).С. 165–175.

26. Бірюков Г.М. Основи оперативно-тактичного забезпечення розкриття підрозділами карного розшуку злочинів, що вчиняються групами осіб, які мають ознаки організованих злочинних груп : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність». Київ: НАВС України, 1999. 20 с.

27. Бірюков Г.М. Про необхідність вдосконалення засобів і методів ОРД в боротьбі із злочинністю організованих груп на сучасному етапі. Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. 1999. № 1. С. 49–69.

28. Бірюков Г.М. Стратегічні й тактичні основи протидії наркобізнесу в Україні. Міжнародне співробітництво у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин: матер. міжнар. наук.-практ. конф. Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2007. С. 16-21.

29. Бірюков Г.М. Сутність та поняття категорії «взаємодія». Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. Луганськ. Луг.ДУВС, 2012. Спеціальний випуск №3. С.47-57.

30. Бірюков. В.В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів: монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2000. 346 с.

31. Быков В.М. Признаки организованной преступной группы. Законность. Москва, 1998. № 9. С. 4–8.

32. Быков В.М. Криминалистическая характеристика преступных групп. Ташкент, Высшая школа МВД СССР, 1986. 70 с.

33. Богуславський М.Г. Організація і тактика оперативної розробки організованих злочинних груп корисливо-насильницького спрямування за матеріалами підрозділів ГУБОЗ МВС України) : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність». Дніпропетровськ : ДДУВС, 2007. 20 с.

34. Богуславський М.Г. Нейтралізація оперативними підрозділами ОВС протидії розкриттю злочинів з боку організованих злочинних груп корисливо-

насильницького спрямування. Наук. вісник Нац. акад. внутр. справ України. 2005. № 1. Ч. 2. С.43–50.

35. Борьба з тероризмом. Навч. посіб. за заг ред.. проф. В.В. Коваленка. Джу́жа О.М. Никифорчук, Комарницький В.М. та ін. Київ: Видавничий дім «Скіф». 2013. 584 с.

36. Борьба с хищением, незаконным изготовлением, распространением и изготовлением наркотических веществ: пос. Л.П. Николаева, М.Л. Хоменкер; под ред.. доктора юридических наук, профессора Р.С. Белкина. М. ВНИИ МВД СССР, 1969. 174 с.

37. Бурданова В.С. Расследование преступлений о незаконных действиях с наркотическими средствами: Методические рекомендации. Москва: Университет МВД РФ, 1993. СПб.87 с.

38. Васильев А.Н., Мудьюгин Г.Н. Якубович Н.А. Планирование расследования преступлений. Москва: Юрид. літ, 1957. 278 с.

39. Васильев А. Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений. Москва: Изд-во. Моск. ун-та, 2002. 72 с.

40. Васильев А.Н., Яблоков Н.П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. М.: МГУ, 1984. 144 с.

41. Васильев А.Н. Проблемы криминалистики. Тезисы докладов. Харьков: Харьковский юридический институт, 1969. С. 7- 11.

42. Варчук Т.В. Криминология: Учебное пособие. Москва: «Юрист», 2002. 137 с.

43. Варцаба В.М. Розслідування злочинів організованих груп (тактико-психологічні основи). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, Спеціальність: 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. Харків. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2003. 20 с.

44. Ведерников Н.Т. Личность преступника как элемент криминалистической характеристики. Криминалистическая характеристика преступлений. Москва: ВНИИ, 1984. 413 с.

45. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. голов. ред. В.Т. Бусел. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

46. Вербенський М.Г. Основні фактори транснаціональної злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів. Кримський юридичний вісник. Сімферополь, КЮІ ОДУВС, 2010. № 1(8). С44–52.

47. Військовий прокурор пов'язав розстріл мобільної групи у Щасті з міжнародним наркотрафіком. Електронний ресурс. URL: <http://tyzhden.ua/News/156833>

48. Винберг А.И. О научных основах криминалистической тактики. Правоведение, 1965, № 3. С. 78–82.

49. Виявлення незаконного перетину державного кордону України. Електронний ресурс. URL: <https://www.google.com.ua>

50. Волощук А.В., Буткевич С.А. Особливості виявлення «важких» наркотичних засобів. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Львів.ЛьвДУВС, 2011.Вип.3.С.362-371.

51. В пункті пропуску «Бориспіль» вилучено партію каннабісу та психотропні речовини. Електронний ресурс. URL: <http://ks-rda.gov.ua/info/reports/>

52.Гавло В.К. Теоретические проблемы и практика применения методики расследования отдельных видов преступлений. Томск, ТНУ, 1985. 268 с.

53. Гавло В.К. О понятии криминалистического механизма преступления и его значении в расследовании криминальных событий. Алгоритмы и организация решений следственных задач. Иркутск. ИУ, 1982. 234 с.

54. Гайдар А.І. Оперативно-розшукові заходи органів внутрішніх справ у боротьбі з груповою злочинністю неповнолітніх : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 21.07.04. «Оперативно-розшукова діяльність». Львів : Льв.ДУВС, 2006. 20 с.

55. Галиакбаров Р.Р. Актуальные проблемы борьбы с групповой преступностью: межвуз. сб. науч. трудов. Омск: ОВШМ, 1983. С. 3–11.

56. Ганова Г.О. Відповідальність співучасників умисного вбивства у кримінальному законодавстві Великобританії, США, Франції і Німеччини.

Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2009. № 43. С. 581–585.

57. Герасименко А.П., Дамов Ю.В. Классификация преступных групп. Совершенствование оперативно-розыскной деятельности в современных условиях. Омск: Омская ВШ милиции МВД СССР, 1990. С. 34–46.

58. Голунский С.А. Криміналістика. Техніка і тактика розслідування злочинів. М.: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1938. 375 с.

59. Голунский С. А., Шавер Б. М. Криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений; под ред. А. Я. Вышинского. М.: Юрид. изд-во МКЮ СССР, 1939. 372 с.

60. Голубничий В.Н. Некоторые пути оптимизации работы отделов оперативной деятельности пограничных отрядов по делам оперативного учета. Вестник оперативных органов Пограничной службы России. Москва: Академия ФПС России, 2002. № 2. (12).С. 34–42.

61. Грабазій І.А. Оперативна розробка організованих груп, які займаються торгівлею людьми : автореф. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Дніпропетровськ : ДДУВС, 2012. 20 с.

62. Гришаев П.И., Кригер Г.А. Соучастие по советскому уголовному праву. М.: Госюриздат, 1959.255 с.

63. Групу наркоторговців, до складу якої входили співробітники ДСНС, затримано на Волині. Електронний ресурс. URL: [http://ua.censor.net.ua/photo\\_news/393729/g](http://ua.censor.net.ua/photo_news/393729/g)

64. Гула Л.Ф. Історико-правовий аспект боротьби з лідерами та «авторитетами» злочинного середовища. Наук. вісник Львівського державного університету внутрішніх справ .Львів: ЛьвДУВС, 2009. Спец. вип. №1. С. 108–117.

65. Гула Л.Ф. Використання тактичних прийомів у розслідуванні злочинів, вчинених організованими злочинними групами. Вісник Національного

університету «Львівська політехніка». Збірник наукових праць. Серія «Юридичні науки». Львів. Видавництво Львівської політехніки, 2016. № 845. С.515-522.

66. Гула Л.Ф. Методология научных исследований проблем оперативно-розыскной деятельности в противодействие преступлениям, которые совершаются организованными преступными группами. Научно-практический журнал: закон и жизнь. Республика Молдова, 2014. № 8/3. (272). С.41-45.

67. Гула Л.Ф. Організаційно-правові та тактичні основи діяльності підрозділів ОВС у протидії злочинам, що вчиняються організованими злочинними групами: автореф. на здобуття наук. ступеня док. юрид. наук: спец. 12.00.09. «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ: НАВС, 2014. 37 с.

68. Гула Л.Ф. Особливості розслідування злочинів, учинених організованими злочинними групами. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Львів: ЛьВДУВС, 2015. Вип. 3. С.270-280.

69. Гуторова Н.А. Соучастие в преступлении по уголовному праву. Украины: Учеб. пособие. Харьков: ООО «Рубикон П», 1997. 366 с.

70. Давыдов В.И. Психологические приемы допроса обвиняемого. М., Вопросы психологии, 1966. № 6. С.112–115.

71. Дидоренко Э.А. Правовые и организационно-тактические проблемы оперативной разработки. К.: РИО МВД УССР, 1979. 124 с.

72. Джекебаев У.С. Вайсберг Л.М., Судакова Р.Н. Соучастие в преступлении. Криминологические и уголовно-правовые проблем. Алма-Ата : Наука, 1981. 145 с.

73. Джужа О.М., Моїсєєв Е.М., Василевич В.В. Кримінологія. Спеціальний курс лекцій зі схемами. (Загальна і особлива частини) Навчальний посібник. К.: Атіка, 2001. 368 с.

74. Джужа О.М., Орлов Ю.Ю. Поняття та сутність аналітичної розвідки. Організація інформаційно-аналітичної роботи підрозділів ДСБЕЗ МВС України у протидії економічним злочинам: доповіді провідних вчених, представників

громадськості, державних службовців та працівників підрозділів ДСБЕЗ на міжвідомчому семінарі-нараді; відп. ред. Л.П. Скалозуб, В.І. Василичук, В.Д. Сапсай. К.: ДСБЕЗ, 2009. С. 37–47.

75. Джужа О.М., Мойсеєв Є.М., Третьякова Т.А. Стислий словник кримінологічних термінів: навч. посібник; під заг. ред. О.М. Джужи. К.: Юрінком Інтер, 2000. 127 с.

76. Довідка про стан протидії організованій злочинності в 2013р. К.: ГУБОЗ, 2013. 35 с.

77. Долгова А.И. Организованная преступность, ее развитие и борьба с ней. Проблемы, дискуссии, предложения; Организованная преступность; Криминологическая Ассоциация. М., 1996. С. 6–42.

78. Долгова А.И. Пахомов В.Д. Что такое организованная преступность. Определим исходное понятие. Организованная преступность; под ред. А.И. Долговой, С.В. Дьякова. Москва: Юрист, 1989. С. 7–94.

79. Долженков О.Ф. Інфраструктура організованої економічної злочинності. Одеса; НДРВ ОБІ, НАВС, 2002. 254 с.

80. Долженков О.Ф. Основні риси і тенденції розвитку організованої злочинності в Україні. Вісник Запорізького юридичного інституту. – Запоріжжя: ЗЮІ, 1999. № 4. С. 152–158.

81. Долженков. О.Ф. Теоретичні проблеми становлення політики протидії створенню інфраструктури злочинного світу засобами оперативно-розшукової діяльності : автореферат на здобуття наукового ступеня доктора юрид. наук : спец. 21.07.04. «Оперативно-розшукова діяльність». Київ: НАВС України, 2003.32 с.

82. Домбровский Р.Г. Предмет криминалистики. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.09. Криминалистика. Л.: Ленинградский государственный университет им. А.А. Жданова, 1974. 22 с.

83. Дульський О.О. Організаційно-правові основи діяльності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю : дис. ... канд. юрид. наук : спец. : 21.07.04.Київ: КНАВС, 2003. 234 с.

84. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2013-2015 року [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stst2013>

85. Единая конвенция о наркотических средствах 1961 года с поправками, внесенными Протоколом от 25.03.1972, вступила в силу 08.08.1975. [Електронний ресурс]. URL: [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995\\_177](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_177).

86. Експрес-аналіз про стан злочинності, пов'язаної з наркотиками в Україні, за 2013р. Київ: ДБНОН МВС України, 2016. 120 с.

87. Експрес-аналіз про стан злочинності, пов'язаної з контрабандою наркотиків в Україні, за 2015-2016 р. Київ: СБУ, 2016,128 с.

88. Експрес-аналіз про стан злочинності, пов'язаної з наркотиками в Україні, за 2014 р. Київ: ДМС України, 2015. 111 с.

89. Експертиза у судочинстві України: наук.-практ. посіб. за заг. ред. В.Г. Гончаренка, І.В. Гори.Київ: Юрінком Інтер, 2015.504 с.

90. Епишин С.С. Организованная преступная группа и ее признаки. Проблемы борьбы с организованной преступностью: сб. науч. трудов. Москва: МВД РФ, 1990. С. 81–89.

91. Журавльов В.Ю. Інформаційне забезпечення оперативно-розшукової діяльності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 21.07.04. «Оперативно-розшукова діяльність». Харків : НУВС, 2002.18 с.

92. Журавльов В.П., Муженко П.М. Кримінологічна та психологічна характеристика організованих злочинних форм об'єднань у новому Кримінальному кодексі України. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2001. № 4. С. 52–53.

93. Жуков Б.В. Основи виявлення та розслідування створення злочинних організацій: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец.: 12.00.09.



«Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Одеса: ОДУВС, 2011. 20 с.

94. Загорний С.В. Міжнародне співробітництво правоохоронних органів боротьби з транснаціональною злочинністю. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ. ЛДУВС, 2011. Спеціальний випуск №2. Ч.2. С.172-174

95. За даними статистики Генеральної прокуратури України за 2012 –2016. Київ: ГПУ України, 2016. 256 с.

96. Запорощенко Н.А. Розслідування організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ: НАВС, 2012. 20 с.

97. Зуйков Г.Г. Использование данных о способах совершения преступлений в деятельности органов охраны общественного порядка по предотвращению преступлений. Труды ВШ МООП СССР, 1968. Вып. 21. С. 54-67.

98. Зуйков Г.Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления. Социалистическая законность, 1971. № 11. С.12-16.

99. Ивасенко В.Б. Незаконный оборот наркотиков и криминальный рынок. Проблемы борьбы с криминальным рынком, экономической и организованной преступностью. Москва: МВД РФ, 2001. С. 30-35.

100. Ільїна О.В. Кримінально-правова характеристика кваліфікуючих ознак корисливих злочинів проти власності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08.. Київ: НАВС, 2007. 20 с.

101. История милиции Украины. Київ: КВШ МВД СССР, 1969. 475 с.

102. Інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень: підручник, за заг. ред.. В.В.Бірюкова. В.Г. Хахановський, В.С. Бондар, В.С. Шалімов. К.: «Центр учбової літератури». 2014. 288 с.

103. Ищенко А.В. Криминалистическая рекомендация как средство обеспечения следственной практики достижениями науки и техники : автореф.

дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс ; судоустройство ; прокурорский надзор ; криминалистика» / А. В. Ищенко. К.: НВШ, 1984. 16 с.

104. Каледин Р.А. О понятии криминалистического изучения преступной группы. В сб.: Актуальные проблемы борьбы с групповой преступностью. Омск : ОВШМ, 1983. 142 с.

105. Калугін В.О. Виявлення та особливості розслідування контрабанди, що вчинена на морському кордоні: монографія. Одеса: ОДУВС, 2007. 203 с.

106. Картавцев В., Савченко Д. Организована злочинність та кримінальний закон. Радянське право. 1991. № 8. С. 16–19.

107. Карпенко Є.М. Запобігання незаконному обігу наркотичних засобів міжнародними правоохоронними організаціями (на матеріалах Інтерполу та Європолу): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. К.:НАВС, 2011. 249 с.

108. Кваша О.О. Лідерство в кримінальній групі. Право України. 2001. № 8. С. 92–95.

109. Кириченко Г.В. Запобігання контрабанді наркотичних засобів. (кримінологічне дослідження). Монографія. За заг. ред.. д-ра юрид.наук, проф.. Богатирьова І.Г. К.:ВД «Дакор», 2014.228 с.

110. Ковбаса В.М. Тактичне забезпечення розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених злочинними групами : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ: НСБУ, 2012. 20 с.

111. Колесниченко А.Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений (конспект лекций по советской криминалистике). Харків: ХЮРИ, 1965. 48 с.

112. Комірчий П.О. Лідери організованих злочинних груп корисливо-насильницького спрямування та можливості використання окремих методів оперативно-розшукової діяльності в їх викритті. Право і суспільство, 2006. № 2. С. 33–39.

113. Кокорин А.Г. Криминалистические и организационные основы деятельности следственно-оперативной группы по раскрытию и расследованию преступлений: монография. Свердловск. Изд. Урал, 1991. 268 с.

114. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року : прийнята резолюцією 55/25 ГА ООН від 15 лист. 2000 р. Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. К.: Алерта, 2006. С. 554–606.

115. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму. Електронний ресурс. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws>.

116. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, від 15 листопада 2000 року. Електронний ресурс. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>

117. Кони А.Ф. Собр. соч., т. 1. Из записок судебного деятеля. Т. 1 . Москва: Тип. Т-ва И.Д. Сытина, 1914. 659 с.

118. Контемиров В.Т. Криминалистическая характеристика групп в сфере организованной преступности: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Волгоград: Высш. следств. школа МВД РФ, 1992. 24 с.

119. Корнієнко М.В. Стан та деякі проблеми боротьби з організованою злочинністю в столиці України. Право України. 1998.№ 11. С. 18–19.

120. Косміна Н.М. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність».Харків:ХНАВС, 2011. 19 с.

121. Костін М.І. Контрабанда. Доказування обставин вчинення злочину на досудовому слідстві: монографія. Київ: ДІА, 2003. 185 с.

122. Копан О.В. Завдання підрозділів щодо проведення охоронних дій. Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. Львів: ЛІВС, 2001. № 3. С. 145–149.

123. Крылов Н.Е. Новый Уголовный кодекс Франции. Рубеж (альманах социальных исследований), 1994. № 5. С. 220–240.

124. Криминалистика. Методика расследования преступлений новых видов, совершаемых преступными сообществами. Москва: Высшая школа, 2000. 404 с.

125. Криминалистика. Криминалистическая тактика. Под редакцией профессора Р.С. Белкина и доцента Г.Г. Зуйкова. М.: ВШ МВД СССР, 1970. Т.2. 478 с.

126. Криміналістична тактика: навчальний посібник за заг.ред. д-ра юрид. наук, проф. М.А. Погорецького, д-ра юрид. наук, доц. Д.Б. Серлеєвої. 2-ге вид. перероб. та доп. К.: Алерта, 2017. 244 с.

127. Криминалистика : учеб. для вузов. Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская. 3-е изд., перераб и доп. М. : Норма, 2008. 992 с.

128. Криминалистика: Учебник / Под ред. И.Ф. Герасимова, Л.Я. Драпкина. М.: Высш .шк, 1994. 672 с.

129. Криміналістика: шдручник. В.Ю. Шенцько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ш.; за ред. В.Ю. Шештька. 4-те вид., перероб. і доп. Х.: Право, 2008. 464 с.

130. Криміналістика. Підручник. В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В.Іщенко, О.О. Алексеев та ін. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.

131. Кримінологія: підручник для студ.вищ.навч. закл. О.М. Джужа, Я.Ю. Кондратьев, О.Г. Кулик, П.П. Михайленко та ін.; за заг. ред. О.М. Джужи. К.: Юрінком Інтер, 2002. 416 с.

132. Кудрявцев В.Н. Способ совершения преступления и его уголовно-правовое значение. Советское государство и право, 1957. № 8. С.58–62.

133. Кулик І.Я. Організаційні і тактичні засади протидії діяльності транснаціональних злочинних формувань : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Дніпропетровськ: ДДУВС, 2012. 20 с.

134. Куликов В.И. Основы криминалистической теории организованной преступной деятельности: пособие . Ульяновск : Филиал МГУ, 1994. 246 с.

135. Куньч З.Й. Універсальний словник української мови. Тернопіль; Навчальна книга – Богдан, 2007. 848 с.

136. Кушпіт В.П. Правові та організаційно-тактичні особливості підрозділів боротьби з організованою злочинністю у сфері економіки : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Львів: ЛьвДУВС, 2010. 20 с.

137. Ленюк Я.С. Оперативно-розшукове документування діяльності організованих груп, що здійснюють незаконний збут вогнепальної зброї та бойових припасів : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Львів : ЛьвДУВС, 2013. 20 с.

139. Леонідова О.О., Детюкова М. Є. Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів як вид злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Право і безпека, 2011. № 5 (42). С. 158–162.

140. Литвиненко В.І., Бірюков Г.М., Сервецький І.В. Оперативно-тактичне забезпечення розкриття злочинів, вчинених організованими групами: монографія, за заг. ред. Я.Ю. Кондратьєва. К.: НАВС України, 2003. 150 с.

141. Литвиненко В.І., Сервецький І.В. Правові та організаційно-тактичні основи боротьби з організованою злочинністю в Україні: монографія під заг. ред. член-кор. Акад. пед. наук України Я.Ю. Кондратьєва. К. : РВВ МВС України, 2003. 248 с.

142. Лукашевич В.Г. Криминалистические аспекты изучения преступных групп: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза, оперативно-розыскная деятельность». – Москва: МЮУ, 1999. 21 с.

143. Лук'янчиков Є.Д. Негласні слідчі дії як засоби інформаційного забезпечення розслідування. Становлення системи негласного розслідування у

кримінально-процесуальному законодавстві України, матеріали круглого столу Київ НАВС 7 жовтня 2011 р. Київ: Ви-во Ліпкан О.С., 2011. С.30-33.

144. Макаренко Н.К. Криміналістичне забезпечення доказування у справах про контрабанду наркотичних засобів на стадіях досудового провадження: монографія. Харків: ТОВ «Оберіг», 2011. 152 с.

145. Макаренко Є.І. Проблеми теорії і практики боротьби з організованою злочинністю. Вісник Академії правових наук України. Х.: Право, 1997. № 1. С. 24–29.

146. Максимов М.М. Московские тайны: Рассказ сищика. М.: Дело, 1982. Ч. 1. 160 с.

147. Максимов С.В. Транснациональная организованная преступность в Содружестве Независимых Государств и уголовно-правовые аспекты борьбы с ней. Прокурорская и следственная практика. 2000. № 1–2. С.147–153.

148. Матвійчук В.В., Вавдійчук О.А. Психологічні особливості проведення розвідувального опитування. Теорія оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів України. Наукове видання / За гол. ред. В.Л. Регульського Львів. ЛІВС, 2000.С.189-194.

149. Матышевский П.С. Уголовно-правовая охрана социалистической собственности в Украинской ССР. Київ: Юристь, 1972. 120 с.

150. Медведєв В.С. Феномен лідерства в організованій злочинній діяльності. Вісник Луган. держ. ун-ту внутр. справ імені Е.О. Дідоренка. Спецвип. Луганськ : ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. № 4.С. 50–63.

151. Методика расследования отдельных видов преступлений. Под ред. В.К. Лисиченко. Київ: Вища школа, 1988. 404 с.

152. Мешкова В.С. Криміналістическая характеристика организованной преступности и ее субъектов: учеб.-практ. пособ. Калининград. юрид. ин-т МВД России, 1998. 240 с.

153. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. Відп. ред.: Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Т. 1. К. : Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2003. 1232 с.

154. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. Відп. ред.: Ю.І. Римарпенко, Я.Ю. Кондратьєв, Є.М. Моїсєєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. Т. III Поліцейський менеджмент: історія і сучасність. 1192 с.

155. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. Відп. ред.: Є.М.Моїсєєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. К.: Атіка, 2009. – Т.V. Кримінально-процесуальна та криміналістична діяльність поліцейських організацій. 1008 с.

156. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. відп. ред.: В.В. Коваленко, Є.М. Моїсєєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. – Т. VI. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). – Київ: Атіка, 2009. – 1128 с.

157. Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 8 т. відп. ред.: В.В. Черней, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко, Ю.І. Римаренко. Київ: Атіка, 2014.Т.VIII. Інформаційно-аналітична, освітня та наукова діяльність, психологічні засади поліцейської школи, міжнародне співробітництво. 1132 с.

158. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження: наук.-практ. посіб. /С.М. Блажівський, І.М. Козьяков, О.М. Толкаченко, С.С. Мірошніченко, О.В. Приходько, О.В. Ведро, В.В. Мухін, О.В. Сапін, А.П. Слободян, А.О. Штанько; за заг. ред. Л.О. Фролової. К.: Алерта, 2013.348 с.

159. Міністерство внутрішніх справ України. Статистичні дані. Статистичні дані Головного слідчого управління МВС України, 2013 рік. Звіт про результати службової діяльності ДЕКЦ при ГУМВС, УМВС за 2013-2015 роки.

160. Митричев С.П. Методика расследования отдельных видов преступлений. М. МВД СССР, 1973. 156 с.

161. На західному кордоні виявили контрабанду наркотиків. Електронний ресурс. URL: <http://www.volynpost.com/news/63584-za-kontrabandu-na>

162. Настільна книга слідчого. М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. 3 ге вид., перероб. і допов. К.: Вид. Дім «ІнЮре», 2011. 736 с.

163. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 4-те вид., перероб. та доповн. За ред. М.І. Мельника М.І. Хавронюка. Київ: Юридична думка, 2007. 1184 с.

164. Недільський В.В. Оперативно-розшукове забезпечення пошуку наркотичних засобів. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Спеціальність – 12.00.09. кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Київ. НАВС, 2012.18 с.

165. Незаконний обіг наркотиків в Україні: стан та тенденції (аналітичний огляд: 2010-2014 рр.). Київ: РНБО, 2015.40 с.

166. Ніколаюк С.І Негласні слідчі (розшукові) дії. Курс лекцій за загальною редакцією професора Д.Й. Никифорчука. Київ: НАВС, 2012. 124 с.

167. Некраха Д.О., Охріменко О.І. Стан та перспективи експертних досліджень СБУ, окремі проблемні питання. Криміналістика и судебная экспертиза: міжвідом. наук. – метод. зб. Мінюст України. КНДІСЕ; редкол.: А.В. Янчук, О.М. Олійник, О.Г. Рувін та ін. Київ, 2015. С.48–58.

168. Никифорчук Д.Й. Боротьба оперативних підрозділів МВС України з бандитськими формуваннями : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність». Київ: НАВС України, 2000.16 с.

169. Никифорчук Д.Й. Особливості виявлення та документування контрабандного надходження наркотичних засобів до України. Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. Київ:КНАВС, 2006. №1 ч.2. С.39-45.

170. Никифорчук Д.Й. Теоретичні та організаційно-тактичні засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів оперативними підрозділами міліції України. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук Спеціальність - 12.00.09. кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Київ. НАВС, 2010.36 с.

171. Образцов В.А. Учение о криминалистической характеристике преступлений. Криміналістика. Москва: Юрид. лит., 1995. 650 с.



172. Оглядова інформація № 15, ГИЦ МВД России, Москва: МВД, 2000. 34 с.
173. Одерій О.В. Розслідування злочинів, пов'язаних з наркотичними засобами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. Харків, 1998. 18 с.
174. Одеська митниця ДФС спільно з СБУ в Одеській області виявили 140 кг. героїну. Електронний ресурс. URL: <http://od.sts.gov.ua/media-ark>.
175. Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел. Учебник (Особенная части). Организация и тактика предотвращения и раскрытия преступлений аппаратами уголовного розыска / Под редакцией доктора юридических наук профессора В.А. Лукашова. Москва: НИиРИО Академия МВД СССР, 1982. 176 с.
176. Оперативно-розыскная деятельность: Словарь-справочник / [авт.-сост. В.Ю. Голубовский] Всерос. науч.-исслед. ин-т МВД России. 2001. СПб. : Лань, 2001. 384 с.
177. Оперативно-розшукова діяльність: Навч. посіб. Є.М. Моїсеєв, О.М. Джужа, Д.Й. Никифорчук та ін. / За ред. проф. О.М. Джужи. Київ: Правова єдність, 2009. 310 с.
178. Організація міжнародної взаємодії в системі Інтерпол: сучасний стан та тенденції міжнародної транснаціональної організованої злочинності. Київ: МВС України, 2015. 34 с.
179. Организованная преступность: Курс лекций. СПб.: Питер, 2002. 368 с.
180. Ортинський В.Л. Проблеми реалізації оперативно-розшукових справ, пов'язаних із економічними злочинами. Актуальні проблеми ОРД. Наук. вісник Луган. акад. внутр. справ. 2004. № 1. С. 60–67.
181. Основы оперативно-розыскной деятельности. Учебное пособие ред. Чечетина А.Е. Барнаул: БИ МВД РФ, 2003. 179 с.

182. Особливості розслідування контрабанди. Розслідування окремих видів злочинів. Навчальний посібник. О.В. Бишовець, М.А. Погорецький, Д.В. Сергєєва та ін.: за ред. М.А. Погорецького та Д.В. Сергєєвої. Київ: Алерта, 2015. 228–246.

183. Основы борьбы с организованной преступностью. Монография. Под ред. В.С. Овчинского, В.Е.Эминова, Н.П. Яблокова. Москва: «ИНФРА.М», 1996. 400с.

184. Пахомов В.Д. Выявление уровня преступлений в сфере незаконного оборота наркотиков и характеристика лиц, осужденных за них. Пособие. Пахомов В.Д., Казакова В.А., Фирсаков С.В. Москва: МА МВД РФ, 1995. 64 с.

185. Перепелиця М.М., Юнаков М.М. Документування протиправних дій розроблюваних учасників злочинних груп. Науковий вісник Львівського інституту внутрішніх справ. Львів. ЛІВС, 2003. № 3 (1).С. 95–107.

186. Перепелиця Н.Н., Шинкаренко И.Р. Оперативно-розыскное сопровождение уголовного судопроизводства и судебного разбирательства. Оперативно-розшукова діяльність: проблеми та шляхи їх розв'язання: додаток до Вісника ЛІВС МВС України 1998. № 3. Луганськ: РВВ ЛІВС МВС України, 1998. С. 30–46.

187. Плукар В.В. Тактичні основи розкриття розбоїв, вчинених організованими групами : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Львів: ЛьвДУВС, 2012. 20 с.

188. Повідомлення СБУ про перекриття організованого наркотрафіку в Полтавській області. Електронний ресурс. URL. <http://nr.pl.ua/2014/12/napoltavschyni-sbu-perekryly-mizhnarodnyj-kanal-kontrabandy-narkotyktiv/>

189. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків: Арсіс; ЛТД, 2007. 576 с.

190. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: затв. наказом Генерального прокурора України від 17 серп. 2012 р. № 69. Електронний ресурс. URL:<http://www.gp.gov.ua/>

191. Положення про Робочий апарат Укрбюро Інтерполу : затв. наказом МВС України від 22 черв. 2012 р. № 560. Електронний ресурс. URL: <http://www.gp.gov.ua/>

192. Полях А.М. Криміналістична характеристика та основи розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза. Харків: НЮАУ, 2009. 22 с.

193. Поняття етногенезу. Етнічні групи. Електронний ресурс. URL: <http://bookster.com.ua/seminars/question/1424>

194. Попов А.Н. Современные преступники. Вестник полиции. 1914. № 34. С. 599.

195. Потайчук І.В. організація та тактика виявлення організованих злочинних груп загальнокримінальної спрямованост : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність». Одеса : ОДУВС, 2008. 20 с.

196. Предупреждение и раскрытие преступлений уголовным розыском: Учебник для средних специальных школ милиции МВД СССР / под редакцией кандидатов юридических наук П.В. Гончарова, В.П. Тихоненко. Москва: НИиРО МФЮЗО МВД СССР, 1987. 260 с.

197. Предупреждение и раскрытие аппаратами БХСС преступлений связанных с наркоманией. Учебное пособие. О.П. Калинин, С.И. Кравець та В.И. Корячкин Москва: ВНИИ МВД СССР, 1988. 64 с.

198. Прикордонники на Закарпатті попалися з «чорною» касою за контрабанду. Електронний ресурс. Крд доступу: <http://www.pravda.com.ua>

199. Пристанская О.В. Теоретические посылки анализа изменений структуры и функций организованной преступности. Вопросы организованной преступности и борьбы с ней : сб. науч. трудов. Москва: НИИ МВД РФ, 1993. С. 34–37.

200. Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин: Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 20 грудня 1988 року // Законодавство у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів: Зб. нормат. актів / У 2 ч. Ч. 1. К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. С. 191–231.

201. Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні зло. Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січня 1997 року № 3/1/2/5/2/2.

202. Про затвердження Порядку видачі дозволів на право ввезення на територію України, вивезення з території України або транзиту через територію України наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Постанова Кабінету міністрів України № 146 від 3 лютого 1997. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/l.№146><http://zakon4.rada.gov.ua/l>

203. Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу. Наказ Міністерства охорони здоров'я від 1 серп. 2000 р. № 188. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0512-00>.

204. Про ратифікацію Угоди про порядок передачі зразків наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів [Електронний ресурс] : Закон України від 20 черв. 2012 р. № 4989-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. № 19–20. Ст. 181. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>

205. Про психотропні речовини: Конвенція ООН 1971 року // Законодавство у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів: Зб. нормат. актів / У 2 ч. Ч. 1. К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. С. 155–191.

206. Про стан протидії незаконному обігу наркотиків упродовж 2013 року та вжиті оперативно-профілактичні заходи з недопущення поширення наркоманії та наркозлочинності в суспільстві: аналітична довідка. Київ: МВС України, 2014. 11 с.

207. Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 12 від 25 грудня 1992 р. із змінами, внесеними постановою Пленуму від 4 червня 1993 р. № 3 // Бюлетень законодавства і юридичної практики України (Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних та цивільних справах за станом на 1 лютого 1995 р). Київ. 1995. № 1. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>

208. Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил: Пленум Верховного Суду України від 3 червня 2005 р. № 8. Електронний ресурс. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>

209. Профілактика злочинів: Підручник. О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін.: За заг. ред. док. Юрид. наук, проф.. О.М. Джужа. К.: Атіка, 2011. 720 с.

210. Проценко М.В. «Особливості розслідування злочинів, вчинених організованими групами, у криміналістичній методиці». Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук сп. 12.00.09. Спеціальність: 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. Харків. НУВС, 2008. 20 с.

211. Пшеничний В.Г. Запобігання поширенню наркотизму в Україн.. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук сп. 12.00.08. Київ. НАВС, 2005. 20 с.

212. Расюк Е.В. Кримінологічна характеристика лідера організованої групи, яка здійснює злочинну діяльність у сфері наркобізнесу. Наше право. Вид-во ЮНЕСКО, 2004. № 3. С. 70–76.

213. Ратинов А.Р., Лукашевич В.Г. Личность в преступной группе, (Методологические и методические вопросы исследования). М.:Издательство

Всесоюзного ин-та по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, 1982. С. 135–138.

214. Роганов С.А. Расследование преступлений в сфере нетрадиционного наркобизнеса. М.:СПб.: Ун. МВД РФ, 2005. 53 с.

215. Розслідування окремих видів злочинів: навч.посіб. О.В. Бишовець, М.А. Погорецький, Д.Б. Сергеева та ін.; за ред. М.А. Погорецького та Д.Б. Сергеевої. К.: Алерта, 2015. 536 с.

216. Рудницький І.Л. Удосконалення правових основ виявлення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами. Збірник наукових праць серії «Юридичні науки». Львів. Видавництво Львівської політехніки, 2016. № 850. С. 541–548.

217. Рудницький І.Л. Визначення особливостей наркобізнесу, що вчиняються організованими злочинними групами. Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини в умовах реформування кримінального законодавства. Збірник матеріалів конференції (присвячена 200 річчю Національного університету «Львівська політехніка» та 5-річчя Інституту права і психології.) Львів «Львівська політехніка» 28 жовтня 2016 р. Львів. Видавництво Львівської політехніки, 2016. С.89–93.

219. Рудницький І.Л. Криміналістична характеристика способів контрабанди наркотичних речовин, що вчиняються організованими злочинними групами. Збірник наукових праць серії «Юридичні науки». Львів. Видавництво Львівської політехніки, 2017. № 861. С.514–522.

220. Рудницький І.Л. Оперативно-розшукове забезпечення розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами. Порівняльно-аналітичне право. Ужгород. УНУ, 2017. № 1. С.248–251.

221. Рябков Е.М. Правовые, организационные и тактические вопросы оперативно-розыскного обеспечения предварительного следствия по преступлениям, совершенным группой лиц: дис. ... кандидата юрид. наук. М.:МЮУ, 1990. 200 с.

222. Сакаль А.П. Розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів,

вчинених організованими транснаціональними злочинними угрупованнями: : автореф. дис. на здобуття наук. степеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. «Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність». Київ. НАВС, 2014. 20 с.

223. Сакаль А.П. Розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, вчинених транснаціональними організованими угрупованнями. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: сп 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Київ: НАВС, 2014. 260 с.

224. Самонов А.П. Психология преступных групп. Пермь, 1991. 330 с.

225. Самохина А.В. Функции лидера в организованной преступной группе. Следователь. 2000. № 3. С. 16–19.

226. Санакоєв Д.Б. Розслідування торгівлі людьми, вчиненої організованими групами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Дніпропетровськ: ДДУВС, 2009. 20 с.

227. Сачко О.В. Безпосереднє виявлення та дослідча перевірка фактів незаконного облігу наркотичних засобів : автореф. дис. на здобуття наук. степеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Дніпропетровськ, 2012. 20 с.

228. Сборник материалов ООН по борьбе с незаконным оборотом наркотиков. К.: РИО МВД Украины, 1998. 486 с.

229. Селиванов Н.А. Советская криминалистика: система понятий. М.:Юрид.лит., 1982. 152 с.

230. Сергатий М.О. Основи оперативної розробки організованих груп, що займаються незаконним обігом наркотиків. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Спеціальність 21.07.04. – оперативно-розшукова діяльність. Харків. ХНУВС, 2002. 16 с.

231. Сергієнко І. Наукові ідеї академіка В. М. Глушкова та розвиток сучасної інформатики. Вісник НАН України. 2008. № 11.С. 35–46.

232. Сидорук І.І. Організаційно-правові і тактичні основи документування економічних злочинів, вчинених організованими злочинними формуваннями : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність». Львів. ДУВС, 2007. 16 с.

233. Сивухін В.С., Бігу Ж.М. Оперативно-розшукове супроводження досудового слідства. Роль і місце ОВС у розбудові демократичної правової держави: матеріали науково-практичної конференції (10 квітня 2009 р.). Одеса.: ОДУВС, 2009. С. 326–327.

234. Скулиш Є.Д. Організована злочинність як загроза національної безпеки. Науковий вісник. 2003. № 2, ч. 2. С. 125–132.

235. Скулиш С.Д. Окремі аспекти протидії транснаціональному наркобізнесу. II Міжнародне співробітництво у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин: матер. міжнар. наук.-практ. конф. Д.: Дніпроп. держ. уп-т внутр. справ, 2007. С. 350–355.

236. Смірнов С.А. О некоторых проблемах организации борьбы с незаконным изготовлением, приобретением, хранением и сбытом наркотических веществ.- В кн.: Актуальные проблемы оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. Труды ташкенская высшая школа МВД СССР. 1982.С.38–43.

237. Советский энциклопедический словарь, гл. ред. А. М. Прохоров. – изд.4-е. М.: Советская Энциклопедия, 1989. 1632 с.

238. Совершенствование оперативно-розыскной деятельности по борьбе с распространением наркомании». Сборник научных трудов. М.: Редакционно издательский совет МВШ МВД СССР, 1990. 96 с.

239. Стригун Д.Ю. Техніко-криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування контрабанди наркотичних засобів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза». Київ, 2011. 19 с.

240. Стихірна І.С. Основи протидії етнічним організованим злочинним групам криміналістичними та оперативно-розшуковими засобами : автореф. дис.



на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Одеса: ОДУВС, 2009. 20 с.

241. Стрільців О.М. Контрольована поставка наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Спеціальність 21.07.04 – оперативно-розшукова діяльність. Київ:КНУВС, 2008. 20 с.

242. Стуров М.П., Кондрашов А.К. Исследование межличностных отношений в контактных группах осужденных./ Труды акад. МВД СССР. Москва, 1984. С. 153–157.

243. Сулейманова З.Р. Тактичні операції при розслідуванні незаконного збуту наркотичних засобів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» . Київ:НАВС, 2011. 20 с.

244. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів / За заг. ред. док-ра філол. наук проф. В.В. Дубічинського. Харків: ВД «ШКОЛА», 2009. 1008 с.

245. Танасевич В.Г., Образцов В.А О криминалистической характеристике преступления. Вопросы борьбы с преступностью. Москва. 1975. Вып. 25. С. 102.

246. Таблиці невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу. Зате, наказом МОЗ у редакції № 634 від 29 липня 2010 р.

247. Тарасенко Р.В. Удосконалення агентурної роботи підрозділів боротьби з незаконним обігом наркотиків міськрайвідділів органів внутрішніх справ України. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Спеціальність 12.00.09. – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одеса. ОДУВС, 2007. 18 с.

248. Тарасюк І.В. Максимченко І.В. Стратегія і тактика боротьби з організованою злочинністю на сучасному етапі. Теорія та практика застосування чинного кримінального та кримінально-процесуального законодавства в сучасних умовах: тези доп. наук.-практ. конф.: у 2-х ч. Київ. 2002. Ч. 2. С. 214–217.

249. Теория оперативно-розыскной деятельности. Учебник; под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, Г.К. Синилова, А.Ю. Шумилова. Москва: ИНФРА, 2006. 832 с.

250. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Вид. 13-те допов. перероб. Київ: Правова єдність, 2017. 814 с.

251. Тимошенко В.А. Наркобізнес національна та міжнародна протидія новим викликам: монографія. Київ: Нац. акад.. СБУ, 2010. 456 с.

252. Тлумачний словник української мови / Укладачі сучасному етапі науковці ва Г.В., Коврига Л.П. Харків. Синтекс, 2002. 672 с.

253. Толкаченко О.О. Тактика виявлення злочинних груп : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец.: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Одеса: ОДУВС, 2011.20 с.

254. Топчій В.В. Теоретичні та практичні засади взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами в розкритті та розслідуванні злочинів (за матеріалами МВС України): монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013.342 с.

255. Транснациональная организованная преступность в сфере рыболовного промысла. URL: <http://ru.journal-neo.org/2014/04/18/rus-transnatsional-naaya-organizovannaya-prestupnost-v-sfere-ry-bolovnogo-promysla/>.

256. Транснациональный наркобизнес: Новая глобальная угроза. В.И. Булавин, А.Н. Глинкин, А.А. Лавут и др. Москва: «Рос. полит. энциклопедия», 2002. 880 с.

257. Угода про порядок передачі зразків наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів підпис. 18 жовт. 2011 р. у м. Санкт-Петербурзі ;

ратифікована Законом України від 20 черв. 2012 р. URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997\\_о37](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_о37)

258. Уголовное право зарубежных стран: Общая часть: сб. законод. актов / под ред. А.Н. Игнатова и И.Д. Козочкина. Москва: Право, 1990. 344 с.

259. Уголовная тактика: Руководство к расследованию преступлений: Перевод с немецкого / Вейнгарт А.; Пер. под ред., с прим.: В.И. Лебедев. С.-Петербург, издание «Вестника полиции». 1912. 293 с.

260. Указание МВД СССР «О ходе выполнения решений коллегии МВД СССР от 25.10.1983 года «О мерах по дальнейшему улучшению работы следственного аппарата»: от 05.12.1984 г., № 124.

261. Ушаков Д.Н. Большой толковый словарь современного русского языка. 180 000 слов и словосочетаний. М.: Альта-Принт: ДОМ XXI век, 2009. 1239 с.

262. Федотов О.П., Авдеев О.П. Суб'єктивний склад контрольованої поставки наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів або прекурсорів. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція, 2015. Т.1. С. 77–80

263. Філіпенко Н.Є. Теоретичні основи використання службово-розшукових собак в оперативно-розшуковій діяльності. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. Спеціальний випуск. Луганськ. ЛДУВС, 2008. № 1. Ч 2. С.101–111.

264. Филонов В.П. Актуальные проблемы современной криминологии. Донецк: Донеччина, 1997. 112 с.

265. Филимонов Е.В. Выступление. Участие правоохранительных органов в противодействии наркобизнесу: отечественный и международный опыт: тезисы междунар. конф., (Киев, 13 мая 2011 г.). Київ, 2011. С. 15–22.

266. Фурман Я.В. Основи методики розслідування контрабанди культурних цінностей: автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ: КНУВС, 2009. 20 с.

267. Хохлова І.В., Шем'яков О.П. Кримінальне право зарубіжних кран (в питаннях і відповідях): навч. посібник. Київ: Експрес, 2006. 223 с.

268. Чаплинський К.О. Організація і тактика слідчих дій при розслідуванні злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями: [моногр.] / Чаплинський К.О. Дніпропетровськ: Юрид. акад. м-ва внутр. справ, 2004. 192 с.

269. Чаплинський К.О. Організована злочинна група: поняття та ознаки за українським законодавством. Право і суспільство. 2006. № 3. С. 34–38.

270. Чаплинський К.О. Тактичні основи забезпечення досудового розслідування. Автореф. десерт. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.- Дніпропетровськ. ДДУВС, 2011. 36 с.

271. Чернова К.Т. Организованные группы расхитителей социалистического имущества. Москва: МВД РФ, 1974. 20 с.

272. Черниш Р.Ф. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності для отримання доказів на досудовому слідстві (За матеріалами практики органів Служби безпеки України). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Спеціальність – 12.00.09. – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Київ. НАСБУ, 2012. 20 с.

273. Хараберюш І.Ф. Проблеми використання спеціальної техніки у доказуванні. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності Збірник наукових праць. Донецьк. ДЮІ ЛДУВС, 2011. №2 (45). С.125–133.

274. Хлюпин Н.И. Понятие и основные элементы криминалистической характеристики преступления в методике расследования преступлений./ Вопросы повышения эффективности правосудия по уголовным делам. Калининград, 1981. 145 с.

275. Хомколов В.П. Организация управления оперативно-розыскной деятельностью: системный подход. Москва: Закон и право, ЮНИТИ, 1999. 191 с.

276. Цветков О.Г. Впровадження негласних працівників оперативних підрозділів органів внутрішніх справ у організовані злочинні групи та організації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність». Київ : НАВС України, 2002. 16 с.

277. Цветков С.И. Выявление ролевых функций участников преступлений как тактическая задача при расследования деятельности преступных структур. Проблемы криминалистической теории и практики. Москва: МИ МВД России, 1995. С. 56–57.

278. Цимбалюк В.М. Діяльність спеціалізованих підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю по подоланню протидії з боку злочинних формувань : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 21.07.06 «Оперативно-розшукова діяльність». Київ: НАВСУ, 1999. 20 с.

279. Шавер Б.М., Винберг А.И. Криминалистика. 3-е изд., дополн. и перераб. Москва: Гос. изд-во юрид.лит, 1949. 272 с.

280. Шакур В.І. Влада і злочинність. Бібліографія. Гарант. К., 1997. 216 с.

281. Шевчук В.М. Методика розслідування контрабанди: проблеми теорії та практики: монографія. Харків: Гриф, 2003. 280 с

282. Шепітько В.Ю. Тактика расследования преступлений, совершаемых организованными преступными группами и преступными организациями: монография. Харьков. Юридическая Национальная академия Украины им. Я. Мудрого, 2000. 88 с.

283. Шиканов В.И. Информация к тактической операции «Атрибуция трупа». Иркутск: Право, 1975. 184 с.

284. Шинкаренко І.Р., Рудик В.М. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального судочинства: теоретико-правові аспекти. Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. спра, 2003. № 1. С. 130-138.

285. Шиханцов Г.Г. Криминология : ученик. Москва: Зерцало. 2001. 368 с.

286. Щур Б.В. Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються ОГЗ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза. Харків, 2004. 183 с.

287. Щербаковський С.М. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності при розслідуванні незаконного обігу наркотиків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 - кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза. Харків, 2010. – 20 с.

288. Якушин С.Ю. Тактические приемы при расследовании пре ступлений. Казань. Издательство Казанского университета, 1983. 102 с.

## ДОДАТКИ

Додаток А

### Зведена відомість

Про результати соціологічного опитування щодо вивчення думок оперативних працівників та слідчих СБУ (у Донецькій, Закарпатській, Львівській, Одеській та Херсонській та ін. областях), здійсненого в межах дисертації «Особливості виявлення та розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняється організованими злочинними групами».

У додатку подані відсоткові показники думок оперативних працівників СБУ. У деяких питаннях, зазначених в анкеті, відповідь вимагалася однозначна. В результаті загальна сума відповідей становить 100 %.

Низка питань передбачала декілька відповідей, тому опитуваним було запропоновано прорахувати їх. У цьому разі автору було потрібно з'ясувати ступінь значущості пропонованої відповіді, що і відобразилося на невідповідності загального відсоткового показника – 100 %.

#### 1. Стаж роботи в підрозділах СБУ тих, хто брав участь у дослідженні:

стаж роботи	%
до 1 року	5
1–3 роки	18
4–6 років	35
7–10 років	30
10–14 років	8
15 та більше років	4

#### 2. Загальний стаж роботи опитуваних працівників:

<b>показники</b>	<b>%</b>
до 3 років	10
до 5 років	24
до 10 років	36
до 15 років	18
16 та більше років	12

### **3. Вік опитуваних працівників СБУ:**

<b>показники</b>	<b>%</b>
20–25 років	30
25–35 років	43
35–45 років	19
45–55 років	9

### **4. Рівень освіти респондентів:**

<b>освіта</b>	<b>%</b>
вища юридична (3–4 рівень)	92
вища економічна	4
вища юридична і економічна	4

### **5. Назвіть, які найбільш криміналізовані кордони щодо контрабанди наркотичних засобів:**

<b>відповідь</b>	<b>%</b>
Східні	27
Західні	23
Південні	24
Північні	26



**6. Назвіть чинники, які впливають на організацію виявлення та розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами:**

<b>Відповідь</b>	<b>%</b>
відсутній комплексний характер процесу протидії з такими злочинами	85
зміни статусу оперативних підрозділів згідно КПК 2012 р.	82,4
недостатньо досліджена проблема протидії контрабанді наркотиків	45,7
не розроблено правових основ діяльності СБУ після прийняття КПК 2012 р	55,3
не розроблено криміналістичної характеристики контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами	44,7
не враховано особливостей організації виявлення і розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами	55,6
не розглянуто проблем організації оперативного обслуговування підрозділами СБУ прикордонної зони	34,8

**7. Назвіть, основні напрями діяльності сучасного наркобізнесу:**

<b>Відповідь</b>	<b>%</b>
вирощування наркорослин	25
перероблення наркосировини	28
перевезення (контрабанда) наркотиків	34
реалізація наркотиків споживачам	13

**8. Надайте відповідь, для яких цілей використовуються легалізовані кошти від наркобізнесу:**

<b>Відповідь</b>	<b>%</b>
в організацію майбутніх операцій наркобізнесу й придбання нерухомого майна	45
на підкуп державних службовців	42
вкладення у банківську сферу	35
на рекламу політичних кампаній	33,5
створення підставних юридичних осіб	28

**9. Назвіть, які основні способи переміщення наркотичних засобів через кордон були Вами виявлені:**

<b>Відповідь</b>	<b>%</b>
приховуванням в службовому купе провідників пасажирського потягу	5
приховуванням в пасажирському купе потягу	21
в технологічних місцях пасажирського потягу	4
приховуванням на собі або в особистих речах під час слідування пасажирським потягом	26
легковому автотранспорті	4
приховуванням на собі або в особистих речах під час слідування автотранспортом	19
приховуванням на собі або в особистих речах при пішому перетинанні кордону	3
організмі людини чи тварини	1
міжнародних поштових відправленнях	8
в дорожніх сумках серед особистих речей подорожуючих	25
в спеціальних сховищах легкового автотранспорту	20
інші	24

**10. Які, на Вашу думку, обставини впливають на вчинення контрабанди наркотичних засобів злочинними групами:**

<b>ВІДПОВІДЬ</b>	<b>%</b>
соціально-політична та економічна нестабільність в держав	78,4
вигідне геополітичне положення і прозорість кордонів	88,7
значний дохід від наркобізнесу	65,4
великий відсоток товарних та пасажирських перевезень між державами та інтенсивна еміграція населення	56,6
недосконалість застосування норм кримінального закону щодо притягнення до відповідальності основних членів ОЗГ	77,8
низький професійний рівень митних працівників при здійсненні контрольно-пропускного режиму на кордоні	45,8
недбале ставлення до своїх обов'язків окремих службових осіб, відповідальних за пропускний режим на кордоні заснованих на корупції	55,6
відсутність на кордоні технічних засобів та розшукових тварин з виявлення наркотиків	34,5

### **11. Які наркотичні засоби Ви виявляли на кордоні:**

<b>ВІДПОВІДЬ</b>	<b>%</b>
героїн	13,4
кокаїн	12,5
опій	35
марихуана	9,5
інші	29,6

### **12. Назвіть основні інформаційні засоби вивчення потенційних контрабандистів:**

<b>ВІДПОВІДЬ</b>	<b>%</b>
особистих характеристик поведінки	89,3

контрабандистів	
різних джерел інформації	88,5
вивчення матеріалів слідства за контрабанду наркотиків	95,3

**13. Які на Ваш погляд причини, що призводять до заміни організатора (лідера) злочинної групи контрабандистів:**

відповідь	%
самоусунення організатора ОЗГ від керівництва	18,4
потрапляння в наркотичну залежність	33,2
притягнення організатора ОЗГ до кримінальної відповідальності з відбуванням покарання в місцях позбавлення волі	12,8
смерть організатора	35,6

**14. Якими знаннями мають володіти співробітники СБУ з метою розпізнання контрабанди наркотичних засобів, що вчиняється організованими злочинними групами:**

відповідь	%
основи виникнення та функціонування організованих злочинних груп	95,3
мати достатньо високий рівень спеціальних знань у сфері наркобізнесу	88,9
знати основні способи перевезення через кордон наркотиків	91,2
вміти вирізняти наркотичні засоби від інших подібних препаратів	67,8
володіти основами підприємницької зовнішньоекономічної діяльності	77,4
володіти знаннями банківської сфери та системи міжнародних грошових переказів	75,4
вміти використовувати комп'ютерні банки даних правоохоронних і контролюючих органів та володіти основами роботи в глобальній мережі	76,4

Інтернет	
ефективно здійснювати взаємодію з територіальними правоохоронними органами	65,4

**15. Назвіть, які чинники впливають на ефективність виявлення організованих злочинних груп, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів:**

Відповідь	%
види злочинних груп, форми їх існування	57,2
способів учинення контрабанди і приховування (маскування) її слідів	62,7
види використання технічних засобів учинення контрабанди	47,4
причини та умови, що сприяють вчиненню контрабанди	42,7
характеристики місця перетину кордону, де вчиняється контрабанда	61,3
досвід членів злочинної групи та її організатора, які вчиняють контрабанду тощо	53,5

**16. Назвіть, які Ви вивчали джерела інформації з встановлення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами:**

Відповідь	%
оперативні матеріали	65,2
матеріали кримінальних проваджень за фактами контрабанди	34,6
особистих справ осіб, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність	44,3
матеріалів про правопорушення, вчинені на кордоні	23,4
проведення аналізу незаконної еміграції громадян	27,7
результати розвідувальних опитувань	26,4
відеоспостереження на кордоні	33,1

повідомлення негласних співробітників	68,9
проведення контрольованих поставок	55,3

**17. Назвіть, які Ви використовували джерела інформації для виявлення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами:**

відповідь	%
оперативного обслуговування прикордонних територій та встановлених переходів через кордон	45,4
оперативного пошуку осіб і фактів щодо незаконного перетину кордону та вчиненої контрабанди	33,2
використання негласного апарату	67,9
проведення оперативно-розшукових заходів у межах оперативно-розшукових справ	24,5
за матеріалами, які знаходяться у провадженні органів досудового слідства	22,3
вивчення загальних і спеціальних інформаційно-пошукових систем	33,7
повідомлення інших державних правоохоронних органів	11,2
повідомлення ЗМІ та громадян	5,4

**18. Назвіть, які Ви використовували у своїй діяльності форми міжнародної взаємодії щодо виявлення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами:**

відповідь	%
обмін оперативно-розшуковою та іншою правовою інформацією	85,4
спільне проведення спеціальних операцій з перекриття наркотрафіків та заходів з профілактики, виявлення та розслідування вказаних злочинів	45,6

розшук і затримання злочинців на підставі договірних відносин або разових звернень однієї держави до іншої	34,5
видача злочинців іншій державі або міжнародному органу для кримінального переслідування	24,8
спільне вивчення причин та інших проблем злочинності, а також обмін досвідом роботи	27,5

**19. Назвіть причини, які негативно впливають на форми міжнародної взаємодії щодо виявлення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами:**

<b>ВІДПОВІДЬ</b>	<b>%</b>
немає правової регламентації порядку передачі оперативної інформації	21,1
в нормативних актах не розкрито поняття та порядок проведення міжнародних операцій, контрольованих постачань чи інших операцій	22,8
відсутні норми, що закріплюють повноваження посадових осіб правоохоронних органів взаємодіючих держав	24,5
відсутні норми відповідальності за відмову у ненаданні практичної допомоги	31,6

**20. Назвіть з якими способами протидії розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами Ви зустрічалися:**

<b>ВІДПОВІДЬ</b>	<b>%</b>
відмова від надання свідчень підозрюваними	55,5
боязнь надавати правдиві свідчення	45,5

взаємообмін інформацією між співучасниками, що заарештовані і тими, які залишилися на волі	51,7
примус свідків до відмови від надання свідчень або до дачі свідомо неправдивих свідчень під загрозою розправи	32,7
підкуп свідків, слідчих, експертів	67,3

**21. На Ваше переконання, яку форму проведення розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиненими організованими злочинними групами необхідно використовувати:**

<b>Відповідь</b>	<b>%</b>
одноосібно слідчим	2
здійснення розслідування слідчим при оперативному супроводі	34
проведення розслідування СОГ або проведення розслідування слідчою бригадою	64

**22. На Ваше переконання, коли необхідно може бути застосовано груповий метод розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиненими організованими злочинними групами:**

<b>Відповідь</b>	<b>%</b>
велика кількість епізодів злочинної діяльності, які необхідно розслідувати в межах одного кримінального провадження	55,7
значна кількість версій про обставини вчинення злочину, які необхідно перевірити	46,7



значна кількість осіб, яка притягається до кримінальної відповідальності за одним провадженням	66,5
необхідність здійснення слідчих (розшукових) дій одночасно в різних місцях	57,8
необхідність провадження значної кількості слідчих (розшукових) дій протягом короткого проміжку часу	45,6
проведення розслідування з використанням іноземних мов	33,4

**23. Підтвердіть, коли Вами було встановлено, що контрабанда наркотичних засобів вчинена організованою злочинною групою:**

<b>Відповідь</b>	<b>%</b>
після отримання відомостей про злочин	10
під час огляду місця події	14
після проведення першочергових слідчих (розшукових) дій	34
після отримання висновку судової експертизи	4
під час складання обвинувального висновку	38

**24. Яким чином можна встановити організатора контрабанда наркотичних засобів:**

<b>Відповідь</b>	<b>%</b>
дослідження міжособистісних стосунків у злочинній групі	35,4
вивчення спільного проведення часу членами злочинної групи	33,5

з'ясування факту, хто з них є лідером у побуті та ін.	45,4
вивчення психічних властивостей та особистісних якостей співучасників	55,6
установлення фактів, коли після викриття й арешту злочинної групи один з обвинувачених виявляє особливу активність для вироблення єдиної лінії поведінки на слідстві, вимагає від інших співучасників дачі вигідних для нього пояснень	56,8
показань свідків, членів групи	84,2
даних про організатора, отриманих у результаті проведення оперативними підрозділами негласних слідчих (розшукових) дій	66,7

**25. Яким чином можна встановити другорядного учасника організованої групи контрабанди наркотичних засобів:**

<b>відповідь</b>	<b>%</b>
хто був утягнутий до організованої злочинної групи і яким чином	45,5
хто відрізняється слабохарактерністю, схильністю до підкорення	56,7
хто виконував найбільш прості дії щодо забезпечення злочинної діяльності групи	43,3
хто отримував найменшу частку злочинного доходу	25,6
хто менше за інших брав участь в епізодах злочинної діяльності групи	32,8

**26. Назвіть, які пошукові ознаки при здійсненні слідчої (розшукової) дії огляд можуть підтвердити контрабанду наркотичних засобів, яка вчинена організованою групою:**

<b>відповідь</b>	<b>%</b>
спеціально перероблені транспортні засоби для перевезення наркотиків	45
пристосовані окремі валізи, контейнери, посилки для переправлення наркотиків через кордон	42,3

оформлення документів на велику партію перевезення товарів, медичних препаратів інших речовин при наявності розбіжностей у облікових та супровідних накладних	33,4
намагання перетнути кордон поза чергою	10
домовленість на перетин кордону у нічний час	5
перевезення наркотичних засобів у людських порожнинах або використання жінок та неповнолітніх дітей, тварин	11

**27. Назвіть особливості проведення допитів членів організованої злочинної групи, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів:**

<b>Відповідь</b>	<b>%</b>
у специфіці предмета допиту	84
у відмові від дачі показань членами угруповання	95
в обранні особливої тактики допиту	88
в іншому	33

**28. Назвіть основні форми протидії під час розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами:**

<b>Відповідь</b>	<b>%</b>
підкуп, залякування й здійснення іншого впливу на свідків	75
установлення нелегальних каналів зв'язку із заарештованими в цілях узгодження лінії поведінки на слідстві і в суді	30

приховування і знищення слідів злочинної діяльності (особливо документів)	25
приховування злочинних зв'язків, спільників, що залишилися на волі	16
спроби підкупу оперативних співробітників, слідчих, прокурорських і судових працівників	50
цілеспрямована дискредитація слідчих	14
наймання на злочинно нажиті засоби найбільш кваліфікованих адвокатів для підслідних	52

**30. Назвіть основні заходи подолання протидії під час розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами:**

Відповідь	%
заходів з дискредитації організаторів та членів груп	44,6
притягнення до кримінальної відповідальності осіб які вчиняють протидії	55,4
в обранні особливої тактики допиту	88
в іншому	33

**31. Працівникам оперативних підрозділів було поставлено питання: У чому Ви бачите свою роль в оперативно-розшуковому забезпеченні досудового слідства щодо злочинів, учинених організованими злочинними групами, на етапі реалізації оперативних матеріалів?**

Відповідь	%
у сприянні слідчому в проведенні окремих слідчих (розшукових) дій	83
у виконанні окремих доручень слідчого	91

отриманні оперативно-розшукової інформації, яка може слугувати джерелом для висунення слідчих версій	30,3
у зборі даних, які можуть бути джерелом для отримання доказів у кримінальному провадженні	24,5
у виявленні первинних даних, на основі яких слідчий міг би вибрати найбільш раціональні тактичні прийоми проведення окремих слідчих (розшукових) дій	32,2
у здійсненні оперативного контролю за підозрюваними і звинуваченими, що знаходяться на волі	20,3
організації розшуку підозрюваних і звинувачених, що ухиляються від слідства	75,5
у вживанні заходів щодо недопущення вчинення підозрюваними і звинуваченими нових злочинів, знищення доказів, спроб ухилитися від слідства і суду	37,5
у виявленні раніше невідомих слідству фактів (епізодів) злочинної діяльності підозрюваних або звинувачених	14,6
у виявленні злочинних зв'язків та документування протидії підозрюваних та їх оточення	72,5

**Вилучення наркотичних, засобів та психотропних речовин**



## Транзит наркотиків через Україну



В

## СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

### 1. Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації

#### 1.1. Праці у наукових фахових виданнях:

1. Рудницький І.Л. Особливості оперативно-розшукового забезпечення розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. №1. С.248-251.
2. Рудницький І. Л. Удосконалення правових основ виявлення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2016. № 850. С. 541–547.
3. Рудницький І. Л. Криміналістична характеристика способів контрабанди наркотичних засобів, що їх вчиняють організовані злочинні групи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2017. № 861. С. 514–521.
4. Rudnytskyi I. Peculiarities of conducting investigation (searching actions) of narcotic drugs smuggling by organized criminal groups. *European Science*. 2019. №1. С.72-78.

#### 2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Рудницький І. Л. Характеристика контрабанди наркотичних засобів. Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави. Збірник тез V Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 30 жовтня 2016 р). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. С.145-147.
6. Рудницький І. Л. Особливості вчинення контрабанди наркотичних засобів організованими злочинними групами. Цінність права як найефективнішого



- регулятора суспільних відносин. Міжнародна науково-практична конференція (м. Харків, 7-8 жовтня 2016 р.). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2016. С. 93-96.
7. Рудницький І. Л. Визначення особливостей наркобізнесу, що вчиняється організованими злочинними групами. Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах реформування кримінального законодавства. Збірник матеріалів конференції (присвячена 200-річчю Національного університету «Львівська політехніка» та 5-річчя Інституту права та психології) (м. Львів, 28 жовтня 2016 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. С.89-93.
  8. Рудницький І. Л. Визначення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняється організованими злочинними групами транснаціонального спрямування. Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції. Збірник матеріалів міжнародної конференції (Львів, 28 лютого 2017 р.). Львів: Вид-во ТзОВ «Ліга-Прес», 2017. С. 515-518.
  9. Рудницький І. Л. Визначення основних обставин, що підлягають встановленню при розслідуванні контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами: методичні основи. Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави. Збірник тез VI всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 30 травня 2017 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. С.171-172.
  10. Рудницький І. Л. Правові основи міжнародного співробітництва у виявленні контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами. Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції. Матеріали всеукраїнської конференції (Львів, 27 березня 2018 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. С.486- 490.
  11. Рудницький І. Л. Особливості взаємодії під час розслідування контрабанди

наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами. Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 29 березня 2019 р.). Львів: СПОЛОМ, 2019. С. 348-350.